

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

KADINLARIN SİYASETE KATILIMI:

TÜRKİYE ÖRNEĞİ

ERTUĞRUL BEYAZIT SELVİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN:

DOÇ. DR. ERHAN ÖRSELLİ

KONYA-2019

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	--

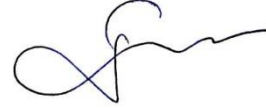
Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ertuğrul Beyazıt Selvi		
	Numarası	16810401021		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tezin Adı	Kadınların Siyasete Katılımı: Türkiye Örneği		

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı
İmzası

Ertuğrul Beyazıt Selvi

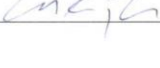

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	--

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ertuğrul Beyazıt Selvi
	Numarası	168104011021
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Erhan Örselli
	Tezin Adı	Kadınların Siyasete Katılımı Türkiye Örneği

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan "Kadınların Siyasete Katılımı Türkiye Örneği" başlıklı bu çalışma 04/07/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Doç. Dr.	Handan Ertaş	
2	Doç. Dr.	Erhan Örselli	
3	Dr. Öğr. Üyesi	Mehmet Kocaoğlu	

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	--

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ertuğrul Beyazıt SELVİ		
	Numarası	16810401021		
		Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Erhan ÖRSELLİ		
	Tezin Adı	Kadınların Siyasete Katılımı: Türkiye Örneği		

Yönetime katılma söz konusu olduğu zaman akla ilk gelen şey kuşkusuz ki yönetimdir. Bu sebeptendir ki yönetim sisteminin ayrılmaz parçası ‘yönetime katılmadır’. Yönetenler ve yönetilenler insanlık tarihi kadar eskidir. Hemen hemen tüm toplumlarda ve uygarlıklarda bir azınlık çoğunluğa hükmetmiş ve çoğunluk da yönetime dâhil olarak azınlığın kararlarına ortak olmayı ve demokratik bir şekilde sonuca ulaşılmasını istemiştir.

Bu katılım her zaman erkekler çerçevesinde düşünülmüş, kadınlar çok fazla ön plana çıkmamıştır. Kadınların siyasete katılımı ve siyasal katılımı etkileyen faktörler son yıllarda birçok araştırmacı tarafından incelenen konulardır. Bu çalışmada güncel literatür taranmış; kadınların siyasal katılımı, genel anlamıyla siyaset ve siyasal katılım kavramları, toplumsal cinsiyet anlayışı ile politik katılımın arasındaki ilişki, kadın hakları ve kadınların siyasal katılımının tarihsel gelişiminin şu anki konumu, uluslararası ilişkilerin tarihsel sürecinde feminizm, nüfuzu olan kadınlar, Türkiye'deki kadınların siyasetteki yerleri ve katılımlarını etkileyen etmenler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yönetim, Kadın, Yönetime Katılma, Kadın Hakları, Siyasi Katılım.

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Ertuğrul Beyazıt SELVİ		
	Student Number	16810401021		
		Political Science And Public Administration		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Assoc. Prof. Erhan ÖRSELLİ		
	Title of the Thesis/Dissertation	Women's Participation in Politics: Example of Turkey		

The first thing that comes to mind when it comes to participation in management is undoubtedly management. For this reason, the integral part of the management system is parç participation in management. The rulers and the ruled are as old as the history of mankind. In almost all societies and civilizations, a minority dominated the majority, and the majority also included in the ruling of the minority to join the decisions of the minority, to achieve a democratic conclusion.

This participation was always considered within the framework of men, women did not come to the fore. The participation of women in politics and the factors influencing political participation are the subjects examined by many researchers in recent years. In this study, the current literature was reviewed; political participation of women, literally politics and political participation concept, the relationship between political participation and gender concept, women's rights and the current location of the historical development of women's political participation, feminism in the historical process of international relations, women with influence, the place and role of women in politics in Turkey The factors affecting their participation were examined.

Keywords: Management, Women, Participation in Management, Women's Rights, Political Participation.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
-------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

YÖNETİM KAVRAMI ve YÖNETİME KATILMA

1.1.Yönetim Kavramı	4
1.2. Kavramsal Olarak Katılma veya Katılım	7
1.2.1.Devletin Bağımsızlığı	8
1.2.2.Can Güvenliği	9
1.2.3.Eğitim	9
1.2.4.Hukuki Ortam	10
1.2.5.İdeolojik Ortam	11
1.2.6.İletişim	11
1.3. Kavramsal Olarak Yönetime Katılma	12
1.3.1. Yönetime Katılma Yöntemleri	15
1.3.1.1. Klasik Katılma Yöntemleri	15
1.3.1.1.1.Seçim ve Seçimlerde Oy Kullanma	15
1.3.1.1.2.Geri Çağırma	16
1.3.1.1.3.Referandum	16
1.3.1.2. Yeni Katılma Yöntemleri	17
1.3.1.2.1.Belediye Meclisi Toplantılarına Katılım	18
1.3.1.2.2.Halk Toplantılarına Katılım	18
1.3.1.2.3.Kamuoyu Yoklamaları	19
1.3.1.2.4.Kent Konseyi	19
1.3.1.2.5.Gönüllü Katılım	20
1.4. Yönetime Katılmayı Etkileyen Faktörler	20
1.4.1. Hukuki Açıdan Yönetime Katılmayı Etkileyen Faktörler	21
1.4.2. Sosyolojik Açıdan Yönetime Katılmayı Etkileyen Faktörler	23
1.4.2.1. Siyasal Hak Özneleri	23
1.4.2.2. Cinsiyetin Etkisi	23
1.4.2.3. Eğitimin Etkisi	24
1.4.2.4. Yaşın Etkisi	24
1.4.2.5. Yerleşim Yerinin Etkisi	25
1.4.2.6. Teknolojinin Etkisi	25
1.4.2.7. Sınıfın Etkisi	26
1.4.2.8. Gelir Düzeyinin Etkisi	26

İKİNCİ BÖLÜM

SİYASETTE KADIN FAKTÖRÜ

2.1. Kadın ve Siyaset	27
2.1.1. Siyasi Katılım ve Kadınların Siyasi Katılımları	27
2.1.2. Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Siyasi Katılım İle İlişkilendirilmesi	31
2.1.3. Kadınların Eşitlik ve Özgürlük Mücadelelerinin Tarihsel Gelişim Süreci	33
2.1.3.1. İlkçağ ve Ortaçağda Kadınların Toplumsal ve Siyasal Durumu	33
2.1.3.2. Rönesans ve Reform Hareketleri Sonrası Kadınların Toplumsal ve Siyasal Durumu	35
2.1.3.3. Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi Sonrası Kadınların Toplumsal ve Siyasal Durumu	36
2.2. Kadınların Siyasete Katılımlarının Tarihsel Gelişimi	41
2.3. Siyasette Etkin Olan Kadınlara Dünyadan Örnekler	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KADINLARIN SİYASETE KATILIMI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

3.1 İslamiyet Öncesi Türk Devletlerinde Kadın	54
3.2 İslamiyet Sonrası Türk Devletlerinde Kadın	55
3.3 Osmanlı'da Kadın	57
3.3.1. Tanzimat Öncesi	58
3.3.2. Tanzimat Sonrası	60
3.3.3 Siyasette Etkin Olan Kadınlara Osmanlı'dan Örnekler	66
3.4 Türkiye Cumhuriyeti'nde Kadın	68
3.4.1 Türkiye'de Kadınların Siyasete Katılımlarının Tarihi Arka Planı	74
3.4.2 Türkiye'de Kadınların Siyasal Katılım Durumu	75
3.4.3 Siyasette Etkin Olan Kadınlara Türkiye'den Örnekler	80
3.4.4 Türkiye'de Kadınların Siyasal Katılımını Etkileyen Faktörler	82
3.4.5 Türkiye'de Kadın Haklarını Destekleyen Sivil Toplum Örgütleri	86
3.4.5.1 KA-DER (Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği)	87
3.4.5.2 KAGİDER (Türkiye Kadın Girişimciler Derneği)	89
3.4.5.3 KAMER Vakfı	91
3.4.5.4 Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu	93
3.4.5.5 Kadının İnsan Hakları- Yeni Çözümler Derneği	94

3.4.5.6 KADEM	95
SONUÇ	96
KAYNAKÇA	100

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1: Dünyada kadınların seçme ve seçilme hakkının kabul edildiği tarihler...	42
Tablo 2.2: BM Tarafından yapılmış Olan Kadın Haklarına Yönelik Çalışmalar.....	45
Tablo 2.3: Kadın Milletvekillerinin Dünyada Bölgesel Dağılımı	47
Tablo 2.4: Dünya Parlamentolarında Bulunan Kadın Milletvekili Oran ve Sayıları.	47
Tablo 3.1: Tanzimat Dönemi’nde Kadınların Eğitimine Yönelik Yenilikler	62
Tablo 3.2: Hukuk-u Aile Kararnamesi İle Kadınlara Verilen Haklar.....	64
Tablo 3.3: Kadınlar Tarafından Kurulan Dernekler ve Amaçları.....	65
Tablo 3.4: Türkiye Cumhuriyeti’nde İlk TBMM Kadın Milletvekilleri	71
Tablo 3.5: Türkiye’de 1935-2018 Arası Kadın Milletvekili Sayısı ve Oranı.....	76
Tablo 3.6: 1999-2014 Yılları Arası Yerel Seçimlerde Kadınların Sayısı ve Oranı ...	77
Tablo 3.7: Türkiye’de Yerel Seçimlerde Seçilen Kadınların Sayısı ve Oranı.....	78
Tablo 3.8: Toplumun Kadınların Siyasetteki Yerine İlişkin Algısı.....	79
Tablo 3.9: KADER’in Gerçekleştirdiği Projeler	89
Tablo 3.10: KAGİDER’in Kadın Girişimciler İçin Yaptığı Araştırmalar	91

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
CEDAW	: BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
CDU	: Hristiyan Demokratik Birliği
DP	: Demokrat Parti
DYP	: Doğru Yol Partisi
KA-DER	: Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği
KAGİDER	: Kadın Girişimcileri Destekleme Derneği
KAMER	: Kadın Merkezi
MDP	: Milliyetçi Demokrasi Partisi
SHP	: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SODEP	: Sosyal Demokrat Parti
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

GİRİŞ

Hun İmparatoru Atilla ‘Arkadan yürüyenler asla yönetici olamazlar’ sözü ile yönetime katılma konusunun önemini net bir şekilde belirtmiştir. Çünkü yönetenleri yönlendirme, onları etkileme konumuna gelmeyi ancak yönetime katılma sağlayabilmektedir.

Yönetime katılma her çağda ve dönemde tartışılan bir husustur. Gelişmişlik, yönetime katılmanın etkinliği ve yaygınlığı ile paraleldir. Demokratik hale gelme kendi içinde yönetime katılmayı ve katılmanın derecesini içermektedir. Bu sebeple de demokratikleşme söz konusu olduğunda yönetime katılma problemi gündeme gelmekte ve hep güncel kalmaktadır.

Hem araç hem de amaç olan yönetime katılma, bireyleri duygusal yönden tatmin eder ve gerilim düzeyini azaltır, belli bir dengenin yakalanmasını ve uzlaşmayı sağlamaktadır. Yönetime katılma sayesinde temsil olanağı ortaya çıkar, sistem güçlenir ve toplumsal düzen kendini sürekli yenileme fırsatı yakalamaktadır.

Halkın kararları benimsemesi ve uygulamaya katılabilmesi için, karar alma sürecine dâhil olması, görüşünü beyan etmesi gerekmektedir. Kamu ile alakalı işlerin iletilmesi, kararların doğru ve isteğe göre alınabilmesi için halk yerel ve genel yönetimler üzerinde oldukça önemli bir etkiye sahiptir. Pek tabii halkın içine kadınlar da dâhil olmakla birlikte, geçmişten beri çeşitli nedenlerden ötürü bu süreçten uzak tutulmuşlar, tutulmadıkları zamanlarda ise kısmen katılımlarına müsaade edilmiştir.

Tarihsel bir bakış açısı ile kadın ve erkeklerin hem bireysel hem de siyasi haklar açısından eşitliklerinin uzun ve zor bir süreç sonucunda gerçekleştiği görülmektedir. Yüzyıllar boyunca, hatta binlerce yıl boyunca kadınların sosyal ve politik yaşamdaki rolü sınırlı kalmıştır.

Günümüzde birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülke olmasına rağmen, kadınlar ve erkekler eşit bireysel ve politik haklara sahip olsalar da, birçok ülkede kadınların hala haklar açısından oldukça geride kaldığı söylenebilmektedir.

Sosyal yapılar karşılaştırmaya maruz kaldığında; toplumlar, kadınların ve erkeklerin rolleri, statüleri, hakları, görevleri ve sorumlulukları bakımından farklılık göstermektedir. Bu farklılaşmaların oluşumunda birçok faktör dikkate alınabilir. Bu çalışma, sosyoekonomik alanda yetersiz ve eksik temsil edilmenin yanı sıra kadınların politikaya katılımında etkili olduğu bilinen geleneksel, sosyal ve inanç unsurlarını incelemektedir. Bununla beraber, Türk toplumundaki kadın haklarının geçmişten günümüze, siyasal yaşamda ve işyerinde diğer amaçların görünürlüğüne araştırmak suretiyle kadın haklarının aranması süreci ve siyasi katılım hakkına açıklık getirilmesi de çalışmanın amaçları arasındadır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde yönetim ve yönetime katılma konuları ele alınmış ve açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde, kadın ve politika ele alınmıştır. Bu bağlamda, kadınların siyasal katılım hususu ve genel olarak siyasal katılım konuları incelenmiştir. Daha sonra cinsiyet kavramı ile siyasi katılım arasındaki ilişki anlatılmıştır. Bununla beraber, kadın hakları süreciyle uğraşan kadınların eşitlik ve kurtuluş mücadelesinin tarihsel gelişiminde kadın haklarının geliştirilmesi; Eski ve Orta Çağ, Rönesans ve Reform, Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi şeklinde dönem dönem açıklanmıştır. Daha sonra, kadınların siyasal haklarının tarihsel gelişimi ve kadınların tüm bu konu kapsamında mevcut durumu aktarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca siyasette tarihe adını yazdıran kadınlardan bahsedilmiştir. Kronolojik olacak şekilde öncelikle Kleopatra, Indira Gandhi, Margaret Thatcher, Eva Peron, Büyük Katerina, Benazir Butto, Angela Merkel ve Yuliya Timoşenko örnekleri verilmiştir.

Üçüncü ve son bölümde ise Türkiye'deki kadınların siyasetteki yeri ve bu konuda hangi faktörlerin etkili olduğu araştırılmıştır. Bu bağlamda, Türk devletinde İslamiyet öncesi ve sonrası, Tanzimat'tan öncesi ve sonrası Osmanlı İmparatorluğu'nda, Cumhuriyet'in ilanından sonra Türkiye'de kadınların nasıl algılandığı, nasıl bir konumda görüldükleri, siyasete katılımındaki etkinlik durumları ve bu konuları etkileyen faktörler incelenmiştir. Cumhuriyet döneminde kadınların siyasal katılım haklarının yönetilmesinin yanı sıra, 1934'den sonraki dönemde kadınların siyasal katılım durumları, katılımlarını etkileyen etmenler ve sivil toplum

ve kamu kuruluşları incelenmiştir. Ayrıca Osmanlı döneminde siyasette ve Türkiye Cumhuriyeti'nde aktif olan dünyanın dört bir yanından gelen kadınlardan söz edilmiştir. Bu dönemde Hürrem Sultan, Mihrimah Sultan, Nurbanu Sultan, Safiye Sultan, Handan Sultan, Mahpeyker Kösem Sultan ve Turhan Hatice Sultan'ın devlet idaresindeki etkileri ve saltanat üzerinde durulmuştur. Daha sonra, Cumhuriyet döneminde kadınlara siyasete katılma hakkı verilmesinin ardından siyasette en üst sırada hizmet veren Behice Boran, Türkan Akyol, İmren Aykut, Tansu iller ve Müfide İlhan'dan bahsedilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

YÖNETİM KAVRAMI ve YÖNETİME KATILMA

1.1.Yönetim Kavramı

Yön- etmek kavramından türetilmiş olan yönetim kelimesi, bir şeyin kendi etrafında dönmesi anlamı taşıyan ‘idare’ kelimesi ile eş anlamlıdır. Arapça kökenli olan bu kavram aynı zamanda yürütme ve çevirme gibi anlamlar da taşımaktadır¹. Çeşitli anlamlara gelen ‘idare’; yönetme ve yürütme anlamları haricinde bir de günlük konuşma ve yazışma dilinde tutum anlamı taşımaktadır. Ancak günümüzde artık hukukta ve siyaset bilimlerinde idare kavramı tutum ile doğrudan ilişkili anlamında kullanılmakta, doğrudan yönetim anlamında kullanılmaktadır².

Sözlük anlamına bakıldığında ise yönetim, ‘belirli koşullara, yönetmeliklere ve yasalara uygun davranmaya çalışma’ şeklinde ifade edilmektedir³. İngilizcede yönetim ‘management’ kelimesi ile ifade edilmekte ve sözlük anlamı olarak sevk ve idare anlamı taşımaktadır⁴. Fransızcada ise management kelimesi ile aynı anlama gelen ve idare anlamı taşıyan ‘administration’ kelimesi yönetimi ifade etmek için kullanılmaktadır⁵. Latince ise yönetim; hizmet etmek, yürütmek ve sevkini sağlamak anlamlarına gelen ‘ministrare’ kelimesi ile ifade edilmektedir⁶. Türkçede de İngilizce, Fransızca ve Latince anlamların hepsi birleştirilmiş ve yönetim kavramının anlamı şekillenmiştir⁷.

Yönetim; hem örgüt, hem yönetsel faaliyet hem de bazı durumlarda her ikisini de ifade eden bir kavram olarak görülebilir. Yönetim hem organik, hem de maddi anlamlar içermektedir. İdare yani yönetim, organik anlamda bazı kuruluşların

¹ Namık Günel, “2000’li Yılların Eşiğinde Yönetsel Denetim Sistemine Eleştirel Bir Bakış”, **Türk İdare Dergisi**, Sayı.409, 1995, ss. 17-35

² Erol Alpar, “Yönetim Hukukunun Genel İlkeleri”, **Türk İdare Dergisi**, Sayı.384, 1999, ss. 101-157

³ Günel, **a.g.e.**, s. 32.

⁴ Ergün Zoga, **İdarecilik ve Sanatı (Genel Sevk ve İdare Serisi 2)**, Sevk ve İdare Derneği Yayınları, İstanbul, 1970, s. 3

⁵ Nuri Tortop, **Kamu Kuruluşlarında Halkla İlişkiler**, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1977, s. 15

⁶ Dantel Chailloux, **Amme İdaresi Ders Notları**, TODAİE, Ankara, 1962, s. 1

⁷ Chailloux, **a.g.e.**, s. 2.

personelini veya bürolarını; maddi anlamda ise ilgili faaliyetlerin yürütülmesi, personelin çalıştırılması, her türlü madde, malzeme ve aracın kullanımını ve bunların yürütülmesi eylemlerini ifade etmektedir⁸.

Yönetim kamu hukukunda söz konusu olduğunda faaliyetleri kamuya dayalı olan bir teşkilat anlaşılmaktadır. Yönetim, yönetsel kişilerden oluşmakta, bu kişilerin kişiliği tüzel olmakta ve bunun en üst noktasında da Devlet bulunmaktadır. Devlet hem yönetsel tüzel kişiliğe sahiptir hem de yasama, yürütme ve yargı gibi fonksiyonları vardır. Devlet, kamu kurumlarını ve yerel yönetimleri kapsamaktadır. Yönetim faaliyetleri özel kişilerin faaliyetlerinden ayrıldığı gibi, devletin yargı ve yasama faaliyetlerinden de ayrılmaktadır⁹.

Yönetim hem 1961 hem de 1982 Anayasası'nda kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. 125. Maddede yer alan hükümde 'örgüt' ve 'kuruluş', 126. Maddede yer alan hükümde 'faaliyet' anlamında kullanılmış, 123. Maddede yer alan hükümde ise örgütün yönetsel ve işlevsel yönü vurgulanarak açıklanmıştır¹⁰.

Yönetimin bir de akademik disiplin boyutu bulunmaktadır ve bu boyutta yönetimin anlamı 'süreç'tir. Süreç olarak adlandırılan yönetimde bir dizi faaliyetler mevcuttur ve bu faaliyetler yönetim fonksiyonları olarak bilinmektedir. Kısaca bu fonksiyonlar şu şekilde sıralanabilir¹¹.

- Karar verme/ Planlama
- Örgütlenme
- Yürütme/ Uygulama
- Koordine etme
- Kontrol

⁸ Celal Özdicke, **Türkiye'de Amme İdaresi ve İdarede Devrim Yapılanmasını Zorunlu Kılan Nedenler**, Ankara, 1965, s. 7

⁹ Hamza, Eroğlu, **İdare Hukuku**, Nadir Yayınları, Ankara, 1985, s. 2

¹⁰ Alpar, **a.g.e.**, s. 16.

¹¹ Şerif Şimşek, **Yönetim ve Organizasyon**, Nadir Yayınları, Konya, 1995, s. 8

Yönetim bir süreç olarak algılandığında; önceden belirlenmiş amaçlara ulaşmak amacıyla bir grup insanı doğru yönlendirme, işbirliğini sağlama ve koordine etme çabalarının tümü olarak ifade edilmektedir. Bu şekilde tanımlanan yönetim faaliyeti her türlü önceden belirlenmiş amaçlara ulaşma ve başkalarının yardımı ve vasıtasıyla iş görmenin söz konusu olduğu durumlarda kullanılmaktadır¹².

Yönetim aynı zamanda, evrensel bir niteliğe sahiptir. Çünkü hem kamu kuruluşları hem özel kuruluşların yönetimiyle alakalı, her iki kuruluş için de geçerli kabul edilen ilkeleri, yolları ve yöntemleri kapsamaktadır. Yani yönetim hem belli bir amaç yahut hedefin gerçekleştirilmesi için işbirliğini hem de ortak bir hedefin gerçekleştirilebilmesi için örgütlenmeyi, örgüt içi çalışanlarının görevlendirilmesi-yetkilendirilmesini ifade etmektedir. Kümeleşmelerin, gruplaşmaların olduğu her alanda yönetim hususu kaçınılmaz olmaktadır¹³.

Yönetim bilim dallarına göre ayrı ayrı tanımlara sahiptir ve bu evrenselliğin bir sonucudur. Her disiplin yönetimi kendi ilgi alanlarına ve bu alanların amaçlarına göre yönetim kavramının tanımına bir açıklık getirmiştir¹⁴.

Görüldüğü gibi, yönetim kavramına her alanda, her disiplinde belirli bir açıdan bakılmış ve birçok tanım yapılmıştır. Yönetim söz konusu olduğunda bazen süreç, bazen kişiler veya gruplar, bazen de bilgi toplulukları ve karar verme/ liderlik anlaşılmaktadır. Tüm bunlara karşın bir de ‘başkaları aracılığı ve yardımıyla iş görmek’ şeklinde tanımlama yapılmış, bu tanım karşısında az çok fikir birliğine varmıştır¹⁵.

Yönetimin kaynakları vardır ve yönetim bu kaynakları belirli bir amaç yahut hedef doğrultusunda sistemli bir biçimde birleştirmektedir. Bu kaynakları şu şekilde sıralanabilir¹⁶.

¹² Şimşek, **a.g.e.**, 9.

¹³ A. Şeref Gözübüyük, **Kamu Yönetimi Hukuku**, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1971, s. 8

¹⁴ Yücel Ertekin, “Çağdaş Yönetim ve Denetim”, **Türk İdare Dergisi**, Sayı.421, 1998, ss. 493-515

¹⁵ Ömer Peker, **Yönetimi Geliştirmenin Sürekliliği**, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1995, s. 46

¹⁶ Zoga, **a.g.e.**, s. 4-6.

- Para
- Zaman
- Malzeme
- Yer

Tüm bu kaynakların etkin ve verimli bir şekilde planlanması- programlanması, örgütlenme faaliyetinin gerçekleştirilmesi, koordinasyonu, denetiminin sağlanması ve yönetilmesi ile yönetim örgüt amaçlarına ulaşmaktadır. Yönetimin kaynakları sadece insanla sınırlı olmamakla birlikte görüldüğü üzere parasal, bilgiye dayalı ve fiziksel kaynakları da kapsamaktadır. Bazı durumlarda kaynak olarak yalnızca insanın bulunması da yönetim faaliyetini gerçekleştirmek için kendi başına yeterli olabilmektedir¹⁷.

Tüm bu açıklamalardan yola çıkarak yönetim kavramının kapsadığı tanımlar ‘yönlendirme’, ‘yardımlaşma’, ‘işbirliği’ şeklinde açıklanabilmekte, yönetim birden fazla kişinin oluşturmuş olduğu bir grup yahut kümede söz konusu olabilmektedir¹⁸.

Özetle, çağımızda yönetim oldukça önemli bir olgudur. Devletler, kuruluşlar, bireyler vb. oluşumlar yönetimin sağlayacağı verimliliğin üzerinde durmakta, bu alana yoğunlaşmakta, en etkin noktaları ve faaliyetleri belirlemekte, olası bir problem karşısında nasıl bir yol izleneceği konusunda çareler ve çözüm yolları aramaktadırlar¹⁹.

1.2. Kavramsal Olarak Katılma veya Katılım

Katılma konusunun tarihine bakıldığında Eski Yunan devletlerinde ortaya çıktığı görülmektedir. Ancak asıl ortaya çıkışı 17.yy’dan sonra İngiltere, Fransa, Rus ve Amerika Devrimlerinden sonralara dayanmaktadır. Çünkü devlet yönetimine katılmanın önemi ve değeri anlaşılmaya bu dönemlerde başlamıştır. Bu olgunun

¹⁷ İnan Özalp, Celil Koparal, & Güneş Berberoğlu, **Yönetim Organizasyon II**, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 1996, s. 53

¹⁸ Wiley Simon, Donald Smithburg, & Victora Thompson, **Kamu Yönetimi**, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1966, s. 62

¹⁹ Bilal Eryılmaz, “Kamu Bürokrasisinin Denetlenmesinde Yeni Gelişmeler”, **Türk İdare Dergisi**, Sayı.402, 1994, ss. 69-93

evrenselleşmesi ise II. Dünya Savaşı ile birlikte konuşulmaya başlanan bağımsızlık hareketi ile gerçekleşmiştir²⁰.

Katılma kavramının birtakım unsurları bulunmaktadır. Bu unsurlar şu şekilde sıralanmaktadır²¹.

1.2.1.Devletin Bağımsızlığı

‘Kendi kaderini belirleme hakkı’ olarak bilinen kavramda uluslararası hukukta halkların devletlerine sahip olma hakları söz konusudur. Virginia İnsan Hakları Bildirisi’nde (12 Haziran 1776) şu şekilde bir açıklama yapılmıştır: ‘Hükümet, halkın, ulusun ya da toplumun ortak yararı, korunması ve güvenliği için kurulmuştur, bu amaçla kurulmalıdır. Bütün hükümet şekilleri içinde en iyisi, en yüksek mutluluk ve güvenliği sağlayabilen ve kötü yönetim tehlikesine karşı en etkili yolla güven altına alınabilen hükümettir. Herhangi bir hükümet yetersiz ya da bu amaçların herhangi birine karşı olursa, toplumun çoğunluğu, kamu yararına en uygun bulunacak bir yolda, bu hükümette reform yapmak ya da hükümeti değiştirmek, ilga etmek için kesin, vazgeçilmez ve iptal edilemez bir hakka sahiptir’²².

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’nin (10 Aralık 1948) 21. maddesinde ise ‘kamu otoritesinin temeli halkın idaresidir’ denmekte ve herkesin doğrudan yahut dolaylı bir biçimde ülke yönetimine katılmaya hakkı olduğu belirtilmektedir²³.

Cezayir Bildirisi’nde (4 Temmuz 1976) dar anlamda bağımsızlık, geniş anlamda ulusların kendi kaderlerini belirleme hakkında ilginç bir gelişme kaydedilmiştir²⁴.

Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılması (23 Nisan 1920) ile birlikte Yeni Türk Devleti için bağımsız bir devlette yaşama hakkı doğmuştur. Böylelikle milletin kendi kaderini çizme hakkı söz konusu olmuştur. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu (20 Ocak

²⁰ Eroğul, 1991, **a.g.e.**, s. 18.

²¹ Cem Eroğul, **Devlet Yönetimine Katılma Hakkı**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1991, s. 5

²² Eroğul, 1991, **a.g.e.**, s. 20.

²³ Burhan Kuzu, **Türk Anayasa Metinleri ve İlgili Mevzuat**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1994, s. 728

²⁴ Eroğul, 1991, **a.g.e.**, 45-46.

1921) ile de hâkimiyet ve egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğu kabul edilmiştir²⁵.

1924 Anayasası'nın 3. , 1961 Anayasası'nın 4. ve 1982 Anayasası'nın 6. maddesinde de aynı ilke kabul edilmiştir²⁶.

Katılma ile bağımsızlık arasında doğrudan bir ilişki vardır ve ülkelerin bağımsızlık derecesi, milletlerin kendi ülkelerinin yönetimine katılma imkânlarının derecesini etkilemektedir. Ülkeler ne kadar bağımsız olurlarsa halkın kendi kaderini belirleme şansı da o kadar artacaktır. Bu sebeple tüm ulusal ve uluslararası belge ve bildirimlerde katılma için bağımsızlığın varlığı öngörülmüştür²⁷

1.2.2.Can Güvenliği

Kendi fiziksel varlığını sürdüremeyen bir bireyin kendisini yönetmesi imkânsızdır. Dolayısıyla insanların yönetime rahatlıkla katılabilmeleri için can güvenlikleri sağlanmalı ve güvenlik yüksek bir seviyede olmalıdır. Ölüm veya kendisine bir zarar gelmesinden endişe duyan bireyler kendi kaderlerini belirleme konusunda çekingen olabilmektedirler ve sağlıklı karar verememektedirler. Katılımın sağlanabilmesi için yönetenlerin, yönetilenleri koruma altına alması gerekmektedir.

Bunun için ise dış saldırılardan korunma, ülke içinde asayişin sağlama, asgari güvenceleri halka sağlama gibi önlemleri ülkenin vatandaşlarına sağlaması gerekmektedir. Bunların sağlanması durumunda yüksek bir katılım gerçekleşmektedir ve halkın kaderi olumlu yönde belirlenmektedir²⁸.

1.2.3.Eğitim

Katılmada sağlıklı bir sonuç alınabilmesi ve düzenli-sürekli olarak sağlanması için halkın eğitim seviyesinin iyi derecede olması gerekmektedir. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde ilköğretimin en temel hak ve zorunlu olduğu belirtilmiştir. Asgari eğitim düzeyine sahip olmayan bir toplumun katılma eylemi olmayacaktır. Bir

²⁵ Kuzu, **a.g.e.**, s. 273.

²⁶ Kuzu, **a.g.e.**, s. 279.

²⁷ Eroğul, 1991, **a.g.e.**, s. 51..

²⁸ Eroğul, 1991, **a.g.e.**, s. 51-52

hakkın geçerli olabilmesi için, o hakka sahip çıkabilecek tabanın, zümrenin geçerli bir genişlikte olması gerekmektedir. Bir toplumda eğitim hakkı yalnızca küçük bir azınlığa aitse, katılma hakkı da o azınlığa aittir. Katılma belirli bir bilinç eşiğinin aşılması ile başlar bu da eğitim düzeyinin asgari ve onun üzerinde olmasını gerektirmektedir²⁹. Özetle, eğitim seviyesi asgari ve üzerinde oldukça katılma hakkı da artacaktır. Bu seviye ne kadar yükselirse katılma da o oranda artacaktır.

1.2.4.Hukuki Ortam

Hukuki bir çevre ile desteklendiği zaman katılma var olabilmektedir. Bu sebeple, tüm uluslararası hukuku oluşturan belgeler, ulusal mevzuatın katılmaya yasal bir dayanak sağlamasını zorunlu kılmıştır. Örneğin İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 21. maddesinde 'her şahıs, doğrudan veya serbestçe seçilmiş temsilciler vasıtası ile yani dolaylı olarak memleketin kamu işleri yönetimine katılma hakkına sahiptir' denilmektedir³⁰.

Kanun-i Esasi ile devlet yönetiminde söz ve katılma hakkı ilk kez 1876 yılında kabul edilmiş ve o zamandan bu günlere kadar halkın hakkı hep olmuştur. Bazı anayasalarda bu haktan geniş kapsamlı bahsedildiği gibi bazılarında ise dar bir kapsamda ele alınmıştır. En geniş kapsamlı katılma hakkından bahseden anayasamız 1961 Anayasası'dır. Düşünce özgürlüğünden güvenceye, partilerden sendikalara ve derneklere, basın özgürlüğünden TRT'nin özerkliğine kadar yargı bağımsızlığını gerçek bir güvenceye bağlayarak bu konuyu geniş bir şekilde ele almıştır.

1982 Anayasası bir önceki yani 1961 Anayasası'na göre bir farklılık göstermiş ve devlet otoritesini gündeme getirmiştir. 1982 Anayasası'nda asıl olan şey milletin hakkından ziyade devletin korunmasıdır. 1961 Anayasası ulusun hak ve hürriyetini vurgularken, 1982 Anayasası devletin varlığını ve bütünlüğünü vurgulamaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde hukuki çerçeve yalnızca uluslararası belgelerin katılma hakkında 'asgari müşterek' olarak benimsemiş oldukları kuralları aktarmakla yetinmekte ve bu durum milletin yönetime katılma hakkını geliştirme

²⁹ Eroğul, 1991, **a.g.e.**, s. 53.

³⁰ Kuzu, **a.g.e.**, s. 281.

açısından yetersiz kalmaktadır. Katılma hususunu genişletecek ve destekleyecek bunlara zıt bir hukuki çerçeve çözüm olacaktır³¹.

1.2.5.İdeolojik Ortam

Katılmanın gerçekleşebilmesi için asgari bir seviyede bile olsa, katılmayı ‘yasal’ ve ‘ilgi çekici’ gören bir toplumun var olması zorunludur. Kimi toplumlar haklarına sahip çıkmak için seslerini yükseltme ve hatta kavga etme geleneğine sahiptirler. Ancak ülkemiz de dâhil pek çok gelişmekte olan toplumda böyle bir durum söz konusu değildir. Güçlü bir ideolojik ortamın gelişebilmesi de yine eğitim düzeyinin en az asgari bir seviyede olmasını ve katılmanın serbest bırakılarak güçlendirilmesini gerektirmektedir³².

1.2.6.İletişim

Toplu bir biçimde yaşamak iletişim ağını sağlam ve güçlü tutmayı gerektiren bir durumdur. Var oluşla birlikte çevre ile sürekli iletişim ve etkileşim halinde olma durumu da başlamaktadır. İletişimin başlaması ile birlikte farkında olmadan etrafımızdakileri ve çevreyi değiştirmeye, istemsiz bir şekilde biz de onlardan etkilenmeye başlarız. İnsanlar arası iletişimin dışında bir de yönetilen kimliği ile yönetimle de iletişim halinde bulunmaktayız.

Kararlardan haberdar olma, yönetim faaliyetleri ile ilgili fikir beyan etme, eleştiri yapabilme/ destekleme, kararlar üzerinde etkiye sahip olma, kamuoyu oluşturma vb. eylemlerin tümü iletişim ağı içerisinde gerçekleşmektedir. Tüm bunların ışığında iletişim ağının etkin olması katılmayı hem desteklemekte hem de ilerletmektedir³³.

Bağımsız bir devlet, devlet içindeki bireylerin can güvenliğinin sağlanması, bireylerin birbirleriyle ve yönetimle olan ilişkilerini sağlayan bir eğitim kurumunun olması, katılma ortamını hazırlayan hukuki ve ideolojik bir ortam ve hepsini içine alan bir iletişim ağıyla oluşan katılma kavramı, Levy Bruhl tarafından, kökünü ilkel

³¹ Eroğul, 1991, **a.g.e.**, s. 58.

³² Eroğul, 1991, **a.g.e.**, s. 59.

³³ Aysel Usluata, **İletişim**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s. 5.

anlayıştan alan karanlık bir kavram, yani belli bir topluluğun insanların veya bazı ayrıcalıklı eşyayı birbirine bağlayan derin ve temel ilişkilerini belirtmek için kullanılmıştır. İradenin yargıya müdahalesi şeklinde de katılma hususunun açıklanması mümkündür³⁴.

Katılma; bireyleri kendileri ile alakalı, onları etkileyen her türlü fiziksel ortam, program ve kurum/kuruluşlar düzeyinde alınan kararlarda da söz hakkına sahip olmaları, planlama- tasarlama- sonuca ulaştırma evrelerinde onlarla işbirliği halinde olunması durumudur. Burada söz konusu ‘birey’ herhangi bir seçilme veya atanma durumu olmayan buna bağlı olarak karar verme sürecinde örgütsel parçaları bulunmayan kişilerdir³⁵.

Katılma kavramı pek çok anlamla özdeşleştirilmesi ve günlük ifadelerde kullanılması sebebiyle çoğu zaman tartışmalara konu olmuştur. Birbiriyle çelişen ve birbirinden farklı anlamlarda kullanılıyor olması hem karışıklığa hem de kavramın ya yanlış anlaşılmasına ya da hiç anlaşılmamasına neden olmaktadır.

Son olarak, ‘iktidar kullanan kurum/kuruluş ve kişilerin aldıkları etkileme amacına yönelik tüm eylemler’ veya ‘ iktidar sahibi kurum/kuruluş ve kişilerin alacakları kararların belirlenmesi- uygulanması- denetlenmesi aşamalarında yer alma’ şeklinde katılma konusunu ifade etmek mümkündür³⁶.

1.3. Kavramsal Olarak Yönetime Katılma

Yönetime katılma olgusu ilk olarak Eski Yunan toplumunda çıkmıştır. M.Ö. 9.yy’de dönemin toplumunu temsil ettiği sanılan Homeros’un İlyada’sında savaş kararlarının alındığı kurulun haricinde bir de karar alma yetkisi olmayan ancak alınan kararların açıklandığı bir kurultaydan bahsedilmektedir. Odysseia’da da bu kurulların sivil karşılıkları bulunmaktadır³⁷.

³⁴ Eroğul, 1991, **a.g.e.**, s. 57.

³⁵ Selçuk Yalçındağ, **Belediyelerimiz ve Halkla İlişkileri**, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1996, s. 32

³⁶ Orhan Çiftçi, “Temsil, Katılma ve Yerel Demokrasi”, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, Cilt.5, Sayı.6, 1996, ss. 9-10

³⁷ İsmail Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1977, s. 229

Yönetime katılma söz konusu olduğunda ilk akla gelen kavram kuşkusuz yönetimdir. Yönetim ise direkt olarak örgütleri çağrıştırmaktadır. Dolayısıyla yönetime katılma, yönetim bilimleri için örgütle sınırlanmaktadır³⁸.

Örgüt üyelerinin büyük bir çoğunluğunu iş görenler oluşturmaktadır. Örgüte katılanlar denildiği zaman akla ilk olarak işçiler gelmektedir. Bir örgüte üye olmak veya o örgütte çalışıyor olmak, iş görmek anlamına gelmektedir. İşçiler yaptıkları her türlü faaliyet karşılığında belli bir ücret almakta ve birtakım haklardan faydalanmaktadırlar. Örgütün ne tür bir örgüt olduğu da önem teşkil etmektedir çünkü örgüt türüne göre yönetime katılma boyutu da değişmektedir. Eğer söz konusu örgüt başka büyük bir örgütün kapsamında ise, örgütün üst sınırlarını genişletmek mümkün olacaktır.

Katılma kavramının hem hipotetik hem de uygulamada ağırlıkla üzerinde durulan bir konu olmasından ötürü kapsamlı tanımları bulunmaktadır. Katılmanın farklı anlamlarda ele alınması üzerinde çok tartışılan bir konu haline gelmesine neden olmaktadır. Yönetime katılmanın hem iktidarın oluşumu hem de örgütsel yapı içerisinde kararların oluşumuna olumsuz veya olumlu etkisi açısından tartışma konusu olması bu duruma örnek olarak verilebilir³⁹.

Çalışanların ülkeleri ve işletme düzeyinde kendileri ile alakalı bütün konularda alınacak olan kararlarda söz haklarının olması olarak tanımlanma imkanı olan yönetime katılma aynı zamanda işçilerin çalışanı oldukları iş yerlerinde yönetime, kararların uygulanmasına ve denetim eylemine dahil olmaları olarak da tanımlanabilmektedir⁴⁰.

Yönetime katılma çalışanların çalıştıkları örgütün problemlerine çözüm için fikir üretmekten, danışma ve dayanışmaya, işyeri ilişkilerinden işbirliğine kadar olan tüm faaliyetleri de kapsamaktadır.

³⁸ Kurthan Fişek, **Yönetime Katılma**, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1977, s. 29

³⁹ Fişek, **a.g.e.**, s. 49.

⁴⁰ Gencay Şahlan, "Bürokratik Sistemlerde Yönetime Katılma Olgusu ve Yapısal Sınırlılıklar", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt.12, Sayı.2, 1979, ss. 19-32

Yönetimin söz konusu olduğu her yerde yönetime katılma da söz konusudur. Çünkü her türlü örgütte örneğin sendika, dernek vb. kuruluşlarda karar alma sürecine katılma vs. eylemlerin tamamına katılma, yönetime katılma olarak ifade edilebilir⁴¹.

Yönetime katılma; ‘iktidar yapısının içinde bulunmak, yani kişinin karar verme hiyerarşisi içinde bir yere sahip olması ve halkın katılma olanaklarını etkin bir biçimde kullanarak yönetimin alacağı kararlarda, yaptığı işlerde etkili olmalarıdır’⁴².

Çalışanlar normal bir iş gören sıfatına sahip olmak yerine, çalışanı oldukları örgütün yönetiminde söz hakkına sahip olmak istemektedirler. Kendileri ile alakalı olan kararların görüşülmesine ve sonuçlandırılmasına yani karar alma sürecinin tamamına aktif olarak dâhil olmak isteyip, kendi fikir ve görüşlerini beyan etmek istemektedirler. Yani yönetime katılma karar alma ve uygulama yetkisini kısmen uygulayıcılara da vererek, genişletme ve anonim hale getirme eylemidir⁴³.

Örgüt içinde ya da örgüt dışında kararlardan etkilenenlerin, verilecek kararları etkilemesi, uygulaması, sonuçları raporlaması, sonuçlara bağlı olarak yönetime önerilerde bulunarak mekanizmanın işlemesi eylemi de yönetime katılmalıdır⁴⁴. Bir diğer deyişle yönetime katılma, örgüt çalışanlarının örgütün her türlü hedeflerine, örneğin hizmet ve üretim, işbirliği ve dayanışma ile olumlu katkıda bulunmalarıdır⁴⁵. Özetle, yönetime katılma eylemi; kararlar üzerinde etkiye sahip olma, fikir ve görüş beyan etme, oylama yöntemi ile kararların isabetli olmasını sağlamak ve verimli amaçlara yönlendirmektir⁴⁶.

⁴¹ Fişek, **a.g.e.**, s. 50.

⁴² Çiftçi, **a.g.e.**, s. 10.

⁴³ Selen Doğan, “Yönetimde Geleneksel Piramit Anlayışının Sonu: Sıfır Hiyerarşi”, **Türk İdare Dergisi**, Sayı.411, 1996, ss.189-205

⁴⁴ Sacide Vural, ”Yayın Kurumlarında Yönetime Katılma ve TRT Örneği”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt.22, Sayı.2, 1999, s.s. 53

⁴⁵ Cemil Cem, “Yönetim Biçimleri”, **Amme İdaresi Dergisi**, Sayı.4, 1971, ss. 91-103

⁴⁶ Tortop, **a.g.e.**, s. 83.

1.3.1. Yönetime Katılma Yöntemleri

Çalışmanın bu bölümünde yönetime katılma yöntemleri ele alınıp incelenecektir. Bu bağlamda klasik katılma yöntemi ve yeni katılma yöntemlerine değinilecektir.

1.3.1.1. Klasik Katılma Yöntemleri

Klasik katılma olarak da adlandırılan geleneksel katılma yöntemlerini daha çok anayasal kurumların kullanıyor olması ile beraber bireyler sürece aktif olarak katılmış sayılmazlar çünkü verilen olanaklar kapsamında bireyler katılma eylemini gerçekleştirebilmektedirler. Örneğin oy kullanma eylemi bir yönetime katılma eylemi değil, zorunlu bir görevi yerine getirme davranışdır dolayısıyla bireyler yönetime katılmada tam olarak aktif sayılmamaktadırlar⁴⁷.

Klasik yönetime katılma yöntemleri olarak aşağıdaki yöntemler sayılabilir;

- Seçim ve Seçimlerde Oy Kullanma
- Geri Çağırma
- Referandum

1.3.1.1.1. Seçim ve Seçimlerde Oy Kullanma

Geleneksel katılım yöntemlerinden olan seçim, düzenli aralıklarla oy kullanmaktır. Seçmenlerin fazla çaba göstermelerine gerek olmamasına rağmen, seçim sonuçları seçmenler için büyük bir öneme sahiptir. Özellikle, sadece seçimlerin demokratik katılımın bir yolu olabileceği zaman ve yerlerde önemi daha da büyüktür. Tabii ki, sadece seçimin bir katılım yöntemi olması, ortada “güçlü bir demokrasi” olmadığını düşündürmektedir. Bununla birlikte, seçimler demokrasilerin en temel uygulamalarından biri olmaya devam etmektedir. Siyasi katılımın en yaygın yolu, insanların seçim dönemlerinde temsil edildiği “demokrasi” dir. Bu nedenle Barber, “muharrik, keyfi ya da düşüncesiz eylem” in “siyasi eylem” olamayacağını ve “seçmen kitlelerinin halk kitlesini ve halkı anlayamayacağını” öne sürmektedir⁴⁸.

⁴⁷ İbrahim Turan, **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**, Der Yayınları, İstanbul, 1987

⁴⁸ Benjamin Barber, **Güçlü Demokrasi**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1995, s.169

Seçim, katılımın sağlanması konusunda yönetilen ve yöneten ilişkisinin belirli bir seviyeye çekilmesinde belli bir dereceye kadar etkisi olan bir yöntemdir. Temel düzeyde bir seçim de olsa, halk hkmetin karar verme sürecine dâhil olmakta ve sürece belli bir noktaya kadar etki saėlamaktadır⁴⁹.

1.3.1.1.2.Geri ağırma

Görevden düşürme anlamına gelen bir uygulamadır. Farklı görüşlerin sebebi, olumlu etkilerinin yanı sıra amacına tamamen aykırı bir uygulama olabileceğidir. Bir katılımcının yerel demokrasiyi nasıl uyguladığı, yerel yönetim birimindeki bir kişinin içinde bulunduğu durumda yani seçilmiş belediye başkanının görev sresinin sona ermesi durumunda kamuoyu/ halk oylaması ile görevden alabilmesi durumudur⁵⁰.

Halk başarısız ve yetersiz gördüğü daha önceden seçilmiş yönetenleri oylama yöntemi ile geri çağırma faaliyetini gerçekleştirebilmekte ve bu şekilde yönetime katılma söz konusu olmaktadır. Geri ağırma, seçilmiş yönetmenler ve vatandaşlara, sağlıklı düzenlemelere dayalı ve amaçlarına uygun şekilde kullanılmaları koşuluyla, yapıcı katılım için önemli bir kontrol aracı olabilmektedir⁵¹.

1.3.1.1.3.Referandum

Seçimler, demokrasilerin ana araç ve yöntemlerinden biri olarak halen önemli bir role sahip olsa bile, demokrasiye yeni yaklaşımlar, hükümetlerin demokrasi açısından seçimlerini kendi başlarına yeterli bir demokratik uygulama olarak kabul etmemektedir. Özellikle yerel yönetim yaklaşımının, yerel düzeyde katılım fırsatlarını artırmaya yönelik çabaları için kamu idaresinin başlıca konularından biri haline gelmiş olduğu bir süreçte; karar alma organlarının sadece seçim yoluyla gelebileceği anlayışı, sistemin demokratikleşmesi açısından kabul görmemektedir.

Olağan katılım yöntemlerinden biri olarak değerlendirilen referandum ya da sevk yöntemi seçim yönteminden farklıdır; “Halkın yasama eylemine aktif olarak

⁴⁹ Barber, **a.g.e.**, s. 173.

⁵⁰ ifti, **a.g.e.**, s. 82.

⁵¹ Selahattin Yıldırım, **Yerel Yönetimler ve Demokrasi**, TOKİ Yayınları, Ankara, 1993, s. 104

katılma yolları” olarak kabul edilir. Bu bakımdan, seçimler ve referandumlar gibi kurumlar demokratik düzenin ayrılmaz bir parçası olarak görülmektedir. Bu nedenle, kısa bir süre için üstlenilen görevler için genel oylamaya dayalı bir seçim yoluyla bir yönetimin "sürekli kontrol" altında yürütülmesi gerekli, ancak yeterli değildir. Bu nedenle temsil ve referandum kurumuna dayanan demokrasi, böyle bir modelin vazgeçilmez unsurlarıdır⁵².

Hükümetlerin halkın istek ve beklentilerini anlamaları ve olanakları en etkin şekilde kullanarak onları tatmin etmeleri fikri, çalışma düzeninin ve çalışma sisteminin bu amaca uygun olarak oluşturulması gerektiği anlamına gelmektedir. Bu hedefe ulaşmak için uygulanabilecek yöntemlerden biri de referandumdur. Bununla birlikte, karar alma organlarının halk tarafından demokratik süreç çerçevesinde seçilmesi, böylece yerel yönetimin veya “belediyenin yerel halk / yurttaşlar tarafından yönetilmesi” gerekmektedir. Karar organlarının seçimi tek başına yeterli değildir. Bütün bu adımlara rağmen, belediye başkanlarının inisiyatifiyle halkla iletişim kurma çabaları ve halkı yönetime dahil etme çabaları sürdürülmektedir⁵³. Sonuç olarak, yerel düzeyde katılım imkânlarını artıran yöntemlerden biri de ‘yerel referandum’ dur.

1.3.1.2. Yeni Katılma Yöntemleri

Yeni yönetime katılma yöntemleri ise şu şekilde sıralanabilir:

- Belediye Meclisi Toplantılarına Katılım
- Halk Toplantılarına Katılım
- Kamuoyu Yoklamaları
- Kent Konseyi
- Gönüllü Katılım

⁵²İlhan Özay, **İkinci Bine Ulaşırken Günışığında Yönetim**, Alfa Yayınları, İstanbul, 1996, s. 68

⁵³Şerif Öner, “Belediyelerde Yönetime Katılmada Halkla İlişkilerin Rolü ve Önemi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi SBE Dergisi**, Cilt.3, Sayı.2, 2001

1.3.1.2.1.Belediye Meclisi Toplantılarına Katılım

Yerel yönetimlerin, özerk yönetişim (halkın kendini yönetmesi) ilkesiyle yerel meclislere katılması için çaba sarf edilmektedir. Meclis toplantılarına halkın katılımısındaki ana amaçlardan biri; yerel halkın yerel yönetim organları tarafından yürütülen görev ve hizmetler hakkında bilgilendirilmesi girişimidir. Yani meclis toplantıları; halkın istek, şikâyet ve ihtiyaçlarını meclis vasıtasıyla kendilerine en yakın olan yönetim birimine iletebileceği bir araçtır. Bu kanal ile insanlar bu kurumlarda sorunlarını ifade etme hakkına sahiptir.

1.3.1.2.2.Halk Toplantılarına Katılım

Kamu toplantıları dışında, yerel yöneticilerin ve yerel yönetim birimlerinin dışındaki yerlerde, halkın şikâyetlerini, taleplerini, ihtiyaçlarını ve önerilerini dinleyip değerlendirmek için yerel yöneticiler tarafından düzenlenen çeşitli toplantılar ve görüşmeler düzenlenmektedir. Yerel yönetimlerin, özellikle belediyelerin, halkın, şikâyet, ihtiyaç ve taleplerini iletebildiği toplantıların farklı dönemlerde farklı isimlerle yürütüldüğü görülmektedir⁵⁴.

Yönetimde, şeffaflığın tamamlayıcı unsurlarından biri, kamu kurum ve kuruluşlarının toplantılarının halka açık olmasıdır. Ülkemizde kamu yönetiminde yapılan yeniden yapılanma ile ilgili yasal düzenlemelere baktığımızda, yerel yönetimlerin “toplantıların kamuya açık” olmasını ve mümkün olan en yüksek katılımı sağlamak için çeşitli görevler verdikleri görülmektedir. Ayrıca, kamu görevlilerinin bu görevleri yerine getirmede önemli sorumlulukları vardır⁵⁵.

Toplantılara katılma özgürlüğü, en azından Bilgi Edinme Yasası aracılığıyla belge düzeyinde temel bir hak olarak kaydedilmiştir. Halkın egemenliği ilkesinden, yönetimdeki aktif rol, halkın taleplerine uymak için halka aktarılmasında bir öncelik olarak görülmektedir.

⁵⁴ Talha Beydoğan, **Gizlilik, Bilgi Edinme ve Demokrasi**, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul, 1999, s. 217

⁵⁵ Beydoğan, **a.g.e.**, s. 219.

1.3.1.2. 3.Kamuoyu Yoklamaları

Yerel yönetimlerin halkın beklentilerinin farkında olması da büyük önem taşımaktadır, bu nedenle halkın doğru seçimleri yapması ve temsilcilerini etkileme olasılıklarına erişebilmesi önemlidir. Uygulanacak politikaların ölçülmesi, hizmetlerin sağlayacağı memnuniyetin takip edilmesi- ölçülmesi ve yürütülen faaliyetlerin meşruluğu da önem arz etmektedir. Kamuoyu anketleri veya araştırmaları, “belirli bir ya da birkaç konu hakkındaki eğilimleri, düşünceleri ya da kimi zaman tutumları ve davranışları tanımlamak için, halkı temsil etmek üzere seçilmiş bir örnek grubu oluşturan bireylerle görüşerek ya da bir anket kâğıdı göndererek” yapılan araştırma olarak tanımlanır⁵⁶.

Kamuoyu yoklamaları, halkı ilgilendiren yerel çaptaki hizmetleri karar verme sürecinde kullanılabildiği, bölge halkının konuya ilişkin görüşlerini almak için önemli katılım yöntemlerinden biridir. Herhangi bir yasal zorunluluk olmaksızın yapılan kamuoyu yoklamaları, halkın istek ve şikâyetlerini anlama noktasında demokratik katılımın önemli araçlarından biridir. Saha araştırması şeklinde yürütülen kamuoyu araştırmaları demokratik yöntemlerle yürütülmektedir.

1.3.1.2.4.Kent Konseyi

Kent konseyleri yeni katılım anlayışı çerçevesinde yerel yönetimlere katılımın artırılması amacıyla uygulamaya konmuş yeni katılım araçlarındandır.

Belediye meclisinin yerel halkın yerel konulardaki karar alma süreçlerine katılımını ve sorunların çözümüne katılımını sağlamaya çalıştığı platformlara dönüştürülmesi istenilmektedir. Bu konseylere katılan herkesin görüşlerini açıklayabilecekleri söylenmektedir. Bu bağlamda, belediyelerin rolü çok önemlidir. Belediyelerde faaliyet gösteren kent konseylerinin belediyelere birçok yönden katkıda bulunmaları beklenmektedir.

Aynı şekilde, belediye meclislerinin de belediyelere katkı sağlayacağını düşünebiliriz. Çünkü belediyeler meclis toplantılarında alınan kararlar hakkında

⁵⁶ Baydemir Yalçındağ, “Sivil Toplum Örgütlerinde Kadın Temsiliyeti”, **Yüksek Lisans Tezi**, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır, 2009,s. 107

ilanlarını il meclisleri ile bildirme fırsatına sahiptirler. Belediye meclislerinde alınan kararlarla ilgili olarak alınan kararların belediye meclislerinin ilk toplantısında inceleneceği ve değerlendirileceği öngörülmektedir⁵⁷.

1.3.1.2.5. Gönüllü Katılım

Gönüllü katılım, özerk katılım olarak adlandırılan bir katılım şeklidir. Bu katılım şekli bireyin herhangi bir baskı altında olmadan kamu çalışmalarına ve hizmetlerine kişisel olarak katılması anlamına gelmektedir. Katılımcı davranışların, gönüllü katılım olarak sayılabilmesi için, diğer bireylerin veya grupların baskısından kaynaklanmamalıdır. Gönüllü katılım, diğer faktörlerin rolü sadece teşvik edici ve bilgilendirici nitelikte olabilir. Gönüllü katılım da “seferber katılım” veya “teşvik edilen katılım” olarak da isimlendirilebilir⁵⁸.

Bireysel veya kurumsal olsun, katılımın yerel ölçekte hizmet sunumuna önemli bir katkı sağlayacağı açıktır. Bununla birlikte, beklenen sonuç, kurumun söz diğer kurumlarla işbirliği içinde, belirli hizmetlerin tüm aşamalarında elde edilebileceği düzeye ulaşılmadan tam olarak sağlanamayacaktır.

Klasik hizmet yöntemlerinin değişmesi veya çeşitlendirilmesine yönelik yaklaşımların ortaya çıkması ve kamu hizmetlerinin yürütülmesinde rasyonel girişim gereklerinin uygulanması, alternatif üretim ve dağıtım yöntemlerinin kullanımına vurgu yaparak gönüllü katılımın ortaya çıkmasına neden olmuştur⁵⁹.

1.4. Yönetime Katılmayı Etkileyen Faktörler

Yönetime katılmayı etkileyen faktörler iki ana başlık altında incelenebilir. Bunlar; hukuki ve sosyolojik faktörlerdir. Siyasal halk kavramını açıklama ve hakları inceleme amacıyla hukuki açıdan bir inceleme yapılmaktadır. Fakat yalnızca hukuki

⁵⁷ Devlet Planlama Teşkilatı, Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)

⁵⁸ Ergun Özbudun, *Türkiye’de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma*, AÜHF Yayınları, 1975, s. 3

⁵⁹ Yerel Yönetimler Katılımcılık Komisyon Raporu, T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Komisyon Raporu, Ankara, 2009, s. 49

açıdan incelemek yetersiz kalacağından, hak sahiplerinin hangi hakları kullandıklarını saptamak amacıyla sosyolojik boyutta da bir inceleme mevcuttur⁶⁰.

1.4.1. Hukuki Açıdan Yönetime Katılmayı Etkileyen Faktörler

İlk unsur siyasal haklardır. Siyasal haklar konusu da hem nitelik hem de temel haklar içindeki konumu itibariyle halen açıklığa kavuşmuş değildir. Öreğin Kelsen siyasal hak ile özel hak arasında bir nitelik farkı olmadığını savunmuştur. Çünkü her iki hak da hak sahibinin yasal düzeninin yaratılmasında etkilidir.

Jellinek'in sınıflandırmasına göre haklar;

- Olumlu Haklar (Negatif Statü Hakları)
- Olumsuz Haklar (Pozitif Statü Hakları)
- Etkin Haklar (Aktif Statü Hakları)

olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

1961 ve 1982 Anayasalarımızda da bu sınıflandırmaya gidilmiş ve Jellinek'in sınıflandırmasına uygun olarak temel haklar;

- Kişi Hakları
- Sosyal ve Ekonomik Haklar
- Siyasal Haklar

olmak üzere üçe ayrılmıştır⁶¹.

Zaman içinde değişime uğrayan siyasal hak anlayışı halen değişmeye devam etmektedir. Dar ve geniş anlamda ele alınan siyasal hak olgusu; dar anlamda devletin temelini oluşturan siyasi iktidar ve merkezi yönetimin kuruluşu ve işleyişi ile alakalı haklardır. Geniş anlamda siyasal hak ise; kuruluş amacı siyasal olan dernek, parti ve bu dernek ve partilere üye olmak veya buralardan çıkmaktır. Dernek kuruluşu, basın,

⁶⁰ Eroğul, **a.g.e.**, s. 77.

⁶¹ Eroğul, **a.g.e.**, 78-79.

seyahat hak ve özgürlükleri siyasal bir amaca kaydıkları yani devleti, iktidarı alakadar ettikleri takdirde siyasal hak halini almaktadırlar⁶².

1982 Anayasası'nın ikinci kısmının dördüncü bölümünde dar anlamdaki siyasi haklar düzenlenmiştir. Bu haklar⁶³;

- Vatandaşlık Hakkı
- Seçme ve Seçilme Hakkı
- Siyasal Partilerde Çalışma Hakkı
- Kamu Hizmetine Girme Hakkı
- Dilekçe Hakkı

olarak sıralanabilir.

‘Vatandaşlık Hakkı’ siyasal haklar içerisinde özel bir yere sahiptir. Çünkü vatandaşlık hakkı diğer haklara sahip olunmasının ön koşuludur. Genellikle devletler, Türkiye de dâhil, katılma hakkını kendi vatandaşlarına tanımakta, kendi vatandaşları olmayanları hak sahibi saymamaktadırlar⁶⁴.

‘Seçme ve Seçilme Hakkı’ dönemsel olarak kullanılan ve dar anlamda kabul edilen bir katılma hakkıdır. 1982 Anayasası'nın 67. maddesinde ‘Vatandaşlar, kanunda gösterilen şartlara uygun olarak seçme, seçilme ve bağımsız olarak ya da bir siyasi parti içinde siyasi faaliyette bulunma ve halk oylamasına katılma hakkına sahiptir’ hükmü yer almaktadır⁶⁵.

‘Kamu Hizmetine Girme Hakkı’ bir diğer siyasal haktır. 1924, 1961 ve 1982 Anayasalarımızda bu hak tüm vatandaşlara tanınmıştır. Nesnel şartlar dışında, yeterli olma durumu ve göreve uygun olup olmama durumu gibi, vatandaşlar arasındaki

⁶² Bülent Daver, **Türkiye'de Siyasal Haklar, Türkiye'de İnsan Hakları**, AÜHF Yayınları, Ankara, 1970, s. 42

⁶³ Sait Aslan ve Ahmet Yılmaz, “Modernizme Bir Başkaldırı Projesi Olarak Postmodernizm”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt.2, Sayı.2, 2001, s. 20

⁶⁴ Eroğul, **a.g.e.**, s. 80.

⁶⁵ Aslan, **a.g.e.**, s. 22.

eşitliği bozacak her türlü ayrımın önüne geçilmesi, tüm anayasaların sürekli ve ana ilkesidir⁶⁶.

‘Dilekçe Hakkı’ dar anlamda siyasal haklar içinde yer alan son haktır. Dilekçe hakkı 1982 Anayasası’nda ‘Vatandaşlar kendileri veya kamu ile alakalı dilek, istek ve şikâyetleri hakkında, yetkili mercilere ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne yazı ile her şekilde başvurma ve bildirme hakkına sahiptir’ şeklinde dilekçe hakkının açıklaması düzenlenmiştir⁶⁷.

Geniş anlamdaki siyasi haklar; halkın siyasi katılma eylemini gerçekleştirme ve etkileme yollarının birkaç siyasal hakla sınırlı tutmayan, yönetilenleri yönetenlerle muhatap kılan tüm hakları kapsamaktadır.

Geniş anlamda siyasal haklar içinde örgütlenmiş bireylerin öznesini oluşturdukları temel hak ve düşüncelerini; sendikalar, dernekler, meslek kuruluşları ve siyasal partiler aracılığıyla savunma ve yayma, bunları hem kamuoyuna hem de güçlerine duyurma hakkı olarak tanımlanmaktadır⁶⁸.

1.4.2. Sosyolojik Açıdan Yönetime Katılmayı Etkileyen Faktörler

1.4.2.1. Siyasal Hak Özneleri

Bireyci yaklaşım ve toplumcu yaklaşım sosyolojik olarak birçok noktada buluşmaktadırlar. Konu yönetime katılma olduğunda, toplumcu yaklaşımın faktörlerinin ortaya çıkma şekli, elde olmadan bireyin katılması yahut tam tersi şekilde olmaktadır. Toplumcu yaklaşımdan yola çıkanlar bireyci yaklaşıma, bireyci yaklaşımdan hareket edenler ise toplumcu yaklaşıma ulaşmaktadırlar. Her iki yaklaşımdan faydalanmanın bir sakıncası veya zararı bulunmamaktadır⁶⁹.

1.4.2.2. Cinsiyetin Etkisi

Erkeklerin, siyasete kadınlardan daha fazla ilgi duydukları bilinmektedir. Kadının çocuk doğurma işlevine sahip olması onu ev işlerine yönlendirmekte ve

⁶⁶ Eroğul, **a.g.e.**, s. 84.

⁶⁷ Aslan, **a.g.e.**, s. 23.

⁶⁸ Eroğul, **a.g.e.**, s. 85.

⁶⁹ Eroğul, **a.g.e.**, s. 101-102.

siyasete daha uzak olmasına neden olmaktadır. Bu sebeple siyasetin kadınların ilgi alan dışında olması normal karşılanmaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak kadınlar katılım konusunda erkeğine bağımlı bir hale gelmektedir. Bu durumda pek tabii kadının eğitim ve birtakım araçlardan faydalanma olanaklarının erkeklerden daha az ve geride olmalarının da etkisi bulunmaktadır⁷⁰. İlginin az olduğu yahut hiç ilgi duyulmadığı bu alanda yani katılmada, kadın eşinin yaptığı tercihleri sorgulamadan ve üzerine çok düşünmeden kabul edebilmektedir⁷¹.

1.4.2.3. Eğitimin Etkisi

Yönetime katılmayı olumlu ya da olumsuz yönde etkileyen unsurlardan biri diğeri de eğitim seviyesidir. Eğitim; bireylerin siyasal olaylarla ilgili bilgi edinmelerinde, yönetilmelerinde, edindikleri bilgileri yorumlamalarında, toplumsal sorunlarla birtakım şeyler arasında bağlantı kurmalarında katkı sağlar ve yönetime katılma eğilimlerinin artırır. Eğitim düzeyi aynı zamanda gelir seviyesine de bağlıdır. Yani gelir seviyesi alt gruplarda olanların düşük eğitim seviyelerinin olduğu düşünüldüğünde, neden yönetime katılma eğilimlerinin olmadığı ve isteksiz oldukları daha kolay anlaşılmaktadır⁷².

1.4.2.4. Yaşın Etkisi

Yaş faktörü katılma hususunda ya genç nüfusun siyasal hayata katılmasına ya da dışlanmasına sebep olmaktadır. Genç nüfuslu ülkelerde siyasete katılma yaşının yüksek tutulması, binlerce hatta milyonlarca insanın dışlanmasına yol açmaktadır. Bu durum hem demokratik normlara hem de siyaset tabanını daraltması açısından siyasal normlara zıt bir durum ortaya koymaktadır. Siyasete katılmanın dışında tutulan genç nüfus, olumsuz katılma biçimlerine başvurabilmektedir. Oysa bir yandan siyasal bilgi edinirken bir yandan da katılmaya hazırlayıcı bir ortamda yaşamak gençleri ve siyaseti olumlu etkilemektedir⁷³.

⁷⁰ Tortop, **a.g.e.**, s. 97.

⁷¹ Ahmet Taner Kışlalı, **Siyasal Sistemler, Siyasal Çatışma ve Uzlaşma**, İmge Kitabevi, Ankara, 2003, s. 157

⁷² Kışlalı, **a.g.e.**, s. 158.

⁷³ Eroğul, **a.g.e.**, s. 113-114.

1.4.2.5. Yerleşim Yerinin Etkisi

Köyler, kasabalar ve şehirler göz önüne alındığında yerleşim türüne göre daha çok katılma eylemlerinin farklılaşacağına dair tüm ülkeler için bir genelleme yapmak mümkün olmamakla beraber, büyük kent, kasaba ve köylerde yaşayan bireylerin yönetime katılmalarının aynı şekilde ve düzeyde olmadığı bilinmektedir. Büyük kentte katılma eylemi kırsal kesime göre daha bilinçli ve bağımsız iken, kırsal kesimde gerçekleşen yönetime katılma eylemi ise daha bağımlıdır. Bu duruma etken olarak eğitim düzeyi gösterilebileceği gibi, toplumsal ilişkiler ve ortam da gösterilebilmektedir. Küçük yerleşim yerlerinde hem dayanışma ve aile ilişkileri hem de toplumsal güçlerin etkisi bireyin bağımsızlığını ve dolayısıyla bağımsız katılımı gerçekleştirmesini olumsuz etkilemektedir. Yani, kırsal bölgelerde yaşayan insanlar, kendi ortamlarındaki ilişkiler ve toplumun etkisi nedeniyle baskı ve kontrol altında hissetmektedirler. Köyden kente göç eden bireyler kendilerini halen bağımlı hissetmektedirler çünkü gecekondü ve akraba gibi etkenler yine kent yaşamında köydeki tutumların ve değerlerin üretilmesine neden olmaktadır. Türkiye’de kentsel kesimlerde kırsal kesime göre seçme, seçilme ve katılma oranının fazla olmasının sebebi de budur. Kırsal kesimde yaşayan kitleler kamuoyunun liderlerinin yönlendirmesine göre harekete geçirilebilmektedir fakat kırsal kesimin ekonomik yapısının da göz ardı edilmemesi, ekonomik durumun bunu değiştirebileceği de hatırlanmalıdır⁷⁴.

1.4.2.6. Teknolojinin Etkisi

Teknolojik gelişmelerin yenilikler getirmesi ile sosyo-ekonomik ve siyasal değişimlerin gerçekleşmesi kaçınılmazdır. Kitle iletişim araçlarının değişime uğraması ve gelişmesi ile toplumlar uzak çevrelere ve hatta dış dünyaya şahit olmakta ve daha hassas hale gelmekte, sınırların ötesine götürerek olgularla ve gelişmelerle ilgilenilmekte ve böylece insanlar siyaset ve yönetim ile alakalı tüm olaylarda daha geniş bilgi sahibi olmakta ve katılım oranı bu şekilde artmaktadır⁷⁵.

⁷⁴ Kışlalı, **a.g.e.**, s. 159.

⁷⁵ Hüseyin Alkan, & Zeki Şimşek, “İnternet ve Yönetime Katılım, Potansiyel ve Olasılıklara İlişkin Bir Değerlendirme”, **Türk İdare Dergisi**, Sayı.148, 1998, s. 173

1.4.2.7. Sınıfın Etkisi

Tarihsel olarak incelendiğinde siyasal hayattaki büyük değişimler her zaman toplumların sınıf yapılarındaki değişimlere benzer olmuştur. Sınıfların sınırlarının belirsiz olması ve büyük yığınları kapsıyor olması nedeniyle siyasal davranışlarının izlenmesi her zaman zorlaşmıştır. Bu sebeple, siyaset bilimciler sınıfların siyasal davranışlarını, daha çok siyasal partiler ve baskı grupları açısından inceleme yoluna gitmişlerdir. İktidara gelebilmek veya iktidara sözünü dinletebilmek amacıyla siyasal partiler her kesimden oy toplamak zorundadırlar⁷⁶.

1.4.2.8. Gelir Düzeyinin Etkisi

Yönetime katılma ile gelir arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. Gelir yükseldikçe siyasete ilgi artmakta, gelir düştükçe siyasete ilgi düzeyi büyük oranda azalmakta hatta bazen tamamen yok olmaktadır. Düşük gelirli kesimlerin önceliği geçim sıkıntısı yaşamamaktır. Yönetime katılma ve siyasal olaylarla ilgilenmek onlar için daha sonraki sıralardadır. Gelir yükseldikçe, geçim sıkıntısı olmayan bireyler bu konuyla meşgul olmadıkları için çevrelerine daha çok ilgi göstermektedirler. Dolayısı ile yönetimle ve siyasetle de ilgilenmeye başlamaktalar ve yönetime katılma seviyesi de yükselmektedir⁷⁷.

Sosyolojik yönden yönetimi ve yönetime katılmayı etkileyen tüm bu etmenler birbirleriyle bağlantılıdır ve katılma konusunu aynı şekilde etkilemektedirler. Yüksek gelir, yüksek eğitim ve meslek dallarıyla ilgisi bulunmakta ve her bir faktör katılmayı artırmaktadır. Sonuç olarak da üst kesimler katılma gücü, imkânlarını daha iyi kullanabiliyor olmalarından ötürü artmaktadır⁷⁸.

⁷⁶ Eroğul, **a.g.e.**, s. 119.

⁷⁷ Kışlalı, **a.g.e.**, s. 160.

⁷⁸ Deniz Baykal, **Siyasal Katılma: Bir Davranış İncelemesi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1970, s. 149

İKİNCİ BÖLÜM

SİYASETTE KADIN FAKTÖRÜ

2.1. Kadın ve Siyaset

Dünyanın birçok ülkesinde kadınlar hala erkeklere tanınan haklara sahip olmamakla birlikte, siyasi haklara da sahip değildirler. Bu kadınların siyasete katılımları engellenmekte, katılıma dair de bir hakları olmadığı görülmektedir. Siyasi katılım hususunu da değerlendirmeye alarak kadınları ve erkekleri eşit gören ülkeler ise kadınları siyasi katılıma dâhil etme ve hak tanıma konusunda uzun bir süreçten geçmişlerdir⁷⁹.

Eşitliğin ve demokrasinin ortaya çıkması konusunda önem arz eden kadınların siyasete katılım haklarının bahsedileceği bu bölümde, ilk önce siyasi katılım ve siyaset konuları incelenecek, daha sonra ise eşitlik ve özgürlük çabaları analiz edilecektir.

2.1.1. Siyasi Katılım ve Kadınların Siyasi Katılımları

İnsanlık tarihi kadar eski bir kavram olan siyaset kavramı; devlet çevresinde gerçekleşen yönetim etkinliği veya devleti yönetme sanatı olarak tanımlanmıştır. ‘İnsanların yaşamlarını ve yaşam haklarını düzenleyen genel kuralların ortaya koyulması, koruma altına alınması ve birtakım değişikliklere tabi tutulması konusunda gerçekleştirilen faaliyetler’ şeklinde de siyasete yönelik geniş bir tanım yapmak mümkündür⁸⁰.

İnsanlığın ilk dönemlerinde de yer almakla birlikte halen gündelik yaşamın içinde siyaset kavramı söz konusudur. Devletlerin varoluşundan önce insanlar kendi aralarında örgütlenmediklerinden, çeşitli eğilimler ve fikirler nedeniyle güç mücadeleleri vererek siyasi ilişkiler içine girmişlerdir⁸¹.

Yunancada kent devleti anlamına gelen ‘polis’ kavramından siyaset ve politika kavramları türemiştir⁸². Zamanla bu kavramdan ‘politikos’ kavramı ortaya çıkmıştır

⁷⁹ Yücel Taşkın, **Siyaset**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 25

⁸⁰ Andrew Heywood, **Siyaset**, 16. Baskı, Adres Yayınları, Ankara, 2015, s. 22

⁸¹ Ünal Akyüz, “Siyaset ve Ahlak”, **Yasama Dergisi**, Sayı.11, 2009, s. 93

⁸² Ayferi Göze, **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, Beta Yayınları, İstanbul, 2015, s. 1

ve devletle alakalı her şeyi kapsayan bir kavramdır. Latince' ye 'politicus', Fransızca' ya 'politiques', İngilizce' ye ise 'politics' olarak geçmiştir.

Siyaset kavramı Arapçada at idare etme işi, seyislik anlamına sahip olmakla birlikte, zamanla İslam dünyasında hükmetme, yönetme becerisi anlamında kullanılmaya başlamıştır⁸³.

Aristo siyaseti 'en iyi ve en iyi şekilde yaşamayı hedef olarak belirleyen bir devletin gerçekleştireceği tüm faaliyetler' olarak tanımlamıştır. 13. Yüzyılda çeşitli batı dillerindeki sözlüklerde siyaset kavramı kullanılmaya başlamış ve anlam olarak da 'devlet' yazılmıştır. 20. Yüzyılda ise siyaset sözcüğü o dönemde yazılan siyaset bilimi kitaplarında devlet yönetimiyle alakalı işler anlamında kullanılmıştır⁸⁴. Weber ise siyaseti devletlerin barındırdığı gruplar arasında gücü paylaşmaya veya bu gücün dağılımını etkilemeye çalışma durumu olarak tanımlanmaktadır⁸⁵.

Bir başka tanıma göre ise siyaset; bireylerin yaşamlarını toplum olarak sürdürmeleri ile ortaya çıkan ve her toplumda çeşitli süreçlere tabi olmakla beraber, bireylerin her zaman yaşamlarında etkisi olan ve bu etkiyi sürdürecektir olan bir olgudur⁸⁶.

Siyaset; ortak bir paydada toplumdaki tüm çıkarların uzlaştırılmasıdır. İnsanoğlu, yaradılış itibariyle sosyaldır ve topluluklarda yaşar. Bu yaşam tarzının geri dönüşü, siyaset yani yönetme ve yönetilme ihtiyacıdır. Çünkü insanlar yönetimde söz sahibi olanların yetkileri, hakları ve özgürlükleri, nasıl yaşamaları, yönetimde nasıl yaşamaları gerektiği konusunda tam bir anlaşmazlık ve uyuşmazlık içindedirler. İşte bu noktada, siyaset meydana gelen farklılıkları çözmek için devreye girmektedir.

Siyasal katılım kavramı ise, devletin çeşitli düzeylerindeki kararları ve uygulamaları etkilemek için yapılan her türlü eylem anlamı taşımaktadır⁸⁷. Başka bir

⁸³ Taşkın, **a.g.e.**, s. 25.

⁸⁴ Davut Dursun, & Mustafa Altunoğlu, **Siyaset Bilimi**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2011, s. 4

⁸⁵ Akyüz, **a.g.e.**, s. 95.

⁸⁶ Yonca Altındal, Kadının Siyasal Katılımı Bağlamında Partilerin Kadın Kollarının Sosyolojik Açıdan Değerlendirilmesi, **Yüksek Lisans Tezi**, Adnan Menderes Üniversitesi SBE, Aydın, 2007, s. 5

⁸⁷ Kışlalı, **a.g.e.**, s. 219.

deyişle siyasal katılım; demokratik ve sanayileşmiş toplumsal yapıların göstergeleri olan bireylerin statüleri, tutumları ve davranışları üzerinde belirleyici bir kavramdır⁸⁸.

Kalaycıoğlu (1983) siyasal katılımı ‘bireylerin otonom olarak aldığı kararlar ve seçimlerin bir sonucu olarak siyasi karar alma makamlarına gelenleri etkilemek için bireyin gerçekleştirdiği eylem ve faaliyetlerin bütünü’ olarak tanımlamıştır. Siyasi sistemde, vatandaşların doğrudan veya dolaylı olarak yöneticileri seçme ve bireysel ve toplumsal çıkarlar doğrultusunda siyasi kararları etkileme eylemleri siyasal katılım olarak ifade edilebilir⁸⁹.

Mevcut siyasal alanda politik katılım, bu politik alanın tüm mekanizmalarını ve tüm sosyal gruplar ile bireyler arasındaki iktidarı elinde tutanların etkileşimini içermektedir. Siyasi katılımın varlığı ve etkinliği, toplumun oluşumu ile birlikte toplumun meşruiyeti ile her kesimin kabul ettiği kurallar içinde değiştirilebilecek bir yapıda toplumun güvenine ve toplumun emaneti olmasına bağlıdır. İktidar mülk olarak değerlendirilir ve yöneticinin belirli bir kişi veya gruba sahip olduğu sosyal yapılarda etkili bir siyasal katılımdan bahsetmek mümkün değildir. Bu bağlamda etkili bir siyasal katılım hakkında konuşabilmek için; gücün sahip olduğu yetki ve görevlerin sınırlarını, yönetimin çalışma ilke ve usullerini belirlemek ve yönetimin yetki ve sorumlulukları tanımlanabilir ve denetlenebilir tutmak esastır⁹⁰.

Bugün, bireylerin ve toplumların politik katılım konusundaki görüşleri genel olarak sınırlı / dar olsa da, siyasal katılım sadece oy olarak düşünülmekte ve halkın oyu ile seçilen meclislerin iktidar tarafından yönetildiği düşünülmektedir. Bu durumda genelde yöneticiler kontrol edilemez. Bununla birlikte, sivil toplum kuruluşlarının sınırlı yaygınlığı ve gücü, hükümetlerin denetiminde önemli bir engeldir. Böyle bir ortamda kadınların siyasal arenada seçilme haklarını kullanmaları, kadın sorunlarının

⁸⁸ Münci Kapani, **Politika Bilimine Giriş**, Bilgi Yayınları, İstanbul, 2006, s. 144

⁸⁹ Nedret Çağlar, “Kadının Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, Cilt.3, Sayı.4, 2011, s. 156

⁹⁰ Yonca Altındal, “Erkeksi Siyasetin Erk’siz Dublörleri”, **Bahkesir Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Dergisi**, Sayı.21, 2009, s. 251

konusulabilirliğini artırmaları ve daha kadınsı bir politik mekanizmaya sahip olmaları fazlasıyla zordur.

İlkel toplumlarda esas yasalardan biri olan ve yalnızca erkekler arasında geçerliliğini koruyan şey eşitliktir. Bu toplumların neredeyse hepsinde, kadınların durumu erkeklerden daha düşüktü ve kadınlar değiş tokuş edilebilirler şeklinde bir algıya sahiplerdi. Bu durum, ataerkil toplumsal yapının çok eski dönemlere kadar uzandığını göstermektedir. Ancak, insanlık tarihinin ilkel dönemlerinde çeşitli anaerkil topluluk yapıları üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Özellikle soy zincirinin kadınlar tarafından belirlendiği ana soylu toplumların anaerkil elementleri taşıdığı kabul edilmektedir. Devletlerin kurulması, düzenli orduların kurulması ve erkeklerin yeni ekonomik düzende egemenliğinin bir sonucu olarak, toplumlar ataerkil yapıyı kabul etmişlerdir⁹¹.

Siyasette de dâhil olmak üzere tüm sosyal yaşam alanlarında genellikle erkek egemen bir yapı vardır. Ülkeler ve kültürler açısından farklılaşmalara rağmen, hemen hemen tüm alanlarda erkek egemen kavramlar, değerler, ilkeler ve kurumlar ön planda görülmektedir. Erkek egemenliği genellikle politik aktörler tarafından paylaşılsa da, siyasetin bir erkek işi olduğu siyasal alanda daha fazla kendini göstermesine rağmen, başarılı kadın siyasetçiler, erkek gibi siyaset yaparlarsa bu başarıya ulaşabilecekleri ve başarı elde edebilecekleri fikri sık sık dile getirilmektedir⁹².

Geçen yüzyılda, modern yaşam biçimi geleneksel yaşam biçiminin yerini almasına rağmen, kadınların statüsünü yeniden tanımlamanın gerekliliği ortaya çıkmıştır. 1970'lerden itibaren feminizm bilincinin ve hareketlerinin gelişmesi sonucunda erkeklerle eşitsizliğin daha fazla farkına varmaya başlayan kadınlar, daha demokratik ve liberal yönelimler göstermişlerdir. Kadınların siyasi katılımı, oy kullanma ve seçilme hakkı ile ilgili yasa mevzuatında yer alan adil düzenlemeler ile teşvik edilmiştir⁹³.

⁹¹ Oktay Uygun, **Devlet Teorisi**, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2015, s. 31

⁹² Zekiye Demir, "Siyasi Partilerin Kadın Politikalarına Karşı Kadın Tutumu", **Doktora Tezi**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2012, s. 6

⁹³ Turan, **a.g.e.**, s. 8.

2.1.2.Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Siyasi Katılım İle İlişkilendirilmesi

Cinsiyet kavramı ilk olarak erkek ve dişi cinsiyetler arasındaki biyolojik olarak tanımlanmış tanımların genişletilmesi için önerilmiştir; kavram, erkek ve dişi arasındaki farklılıkların sadece biyolojik farklılıklar olmadığını, aynı zamanda bu biyolojik farklılıkların neden olduğu sosyokültürel değerlerin farklılıklarını işaret etmek için de kullanıldığını göstermektedir⁹⁴. Literatürde cinsiyet kavramına dair birçok tanım bulunmasına rağmen, kavrama yönelik en çok kullanılan anlam, kadın ve erkek cinsiyet arasındaki ilişkinin toplumsal örgütlenmesini ifade etmektedir⁹⁵.

Toplumsal cinsiyet kavramı ilk defa Robert Stoller tarafından kullanılmış ve Stoller bu kavramı 1968 yılında yayınladığı ‘Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet’ çalışmasında erkek ve dişi cinslerini birbirinden ayırmak maksadıyla kullanmıştır⁹⁶. Cinsiyet kavramı Ann Oakley tarafından yazına kazandırılmış ve Oakley'e göre cinsiyet kavramı, erkek ve kadın arasındaki ayrımı biyoloji açısından tanımlamaktadır; toplumsal cinsiyet kavramı ise erkeklik ve dişilik arasındaki cinsiyet kavramıyla ilişkili toplumsal eşitsiz bölünmeyi ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkekler arasındaki ayrımların sadece biyolojik farklılıklar bağlamında açıklanamayacağını, çünkü toplumsal cinsiyette kadınlara ve erkeklere verilen bazı roller olduğunu öne sürmektedir. Feminist teoriler, biyolojik ve fiziksel farklılıkların, kadınlar ve erkekler için farklı toplumsal roller gerektirmediğini ve cinsel farklılığın sosyal ve politik bir anlamı olmadığını belirtmektedir. Anti-feminist teoriler ise toplumsal cinsiyet ve cinsiyet arasında hiçbir fark bulunmadığını belirtmektedir⁹⁷.

Toplumsal cinsiyet, bireylerin cinsiyet fark etmeksizin beklentilerini, değerlerini, imajlarını, davranışlarını, inanç sistemlerini ve rollerini tanımlayan tüm fikir ve düşüncelerin sosyal yapısıdır. Farklı kültürlerin toplumsal cinsiyet hususunda, kadınlar ve erkekler için neyin uygun olduğu ve neyin gerçekleşmesi gerektiği

⁹⁴ Joan Scott, **Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi**, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2007, s. 3

⁹⁵ Scott, **a.g.e.**, s. 15.

⁹⁶ Vehbi Bayhan, **Beden Sosyolojisi ve Toplumsal Cinsiyet**, **Doğu Batı Dergisi**, Cilt. 16, Sayı. 63, 2012, s. 147

⁹⁷ Barber, **a.g.e.**, s. 36.

konusunda farklı fikirleri mevcuttur. Toplumsal cinsiyet kültürden kültüre değişebilmektedir.

Cinsiyet faktörü, politik katılımı etkileyen önemli bir faktördür. Siyasi davranış üzerine yapılan birçok araştırmanın sonuçlarına göre, neredeyse tüm toplumlarda kadınların siyasal yaşama erkeklerden daha az oranda katıldığı görülmektedir⁹⁸.

Erkeklerle ait bir iş olarak algılanması ile birlikte, siyasetle ilgili her alanda yer alabilme konusunda kadınlar eski dönemlerden bu zamana, tarih boyunca engel ve zorluklarla karşılaşmışlardır⁹⁹. Bu nedenle siyasal alanda kadınların sayısı ve oranı hala erkeklerle oranla oldukça düşüktür. Toplumsal iş bölümü, kadınların düşük düzeyde politik katılımının temel sebebidir. Toplumsal işbölümünde kadınlar, yalnızca iyi bir ortakla, iyi ev kadınıyla, tarihsel süreçte iyi anne rolleriyle anılmakta ve kadınlar sadece özel alana sınırlanmakta ve kamusal alandan uzak tutulmaktadırlar. Kamusal alan sadece erkekler için tasarlanmıştır. Bu nedenle, kadınlar pasif duruma getirilirken, erkeklerin hemen hemen tüm konularda ve alanlarda karar alıcılar oldukları tespit edilmiştir. Bu bakımdan erkekler, ataerkil sosyal yapılar içinde özne, kültür, akıl, bilim ve halkla özdeşleştirilmektedir. Kadınlar ise nesne, doğa, duygu ve özel alanları ile özdeşleştirilmektedir. Bu durum, erkeklerin pozitiflik ile kadınların ise olumsuzluk ve uyumsuzluk ile eşleştiğini göstermektedir. Bu durum, toplumdaki her türlü faaliyetten yoksun bırakılan kadınları terk etmekle birlikte, siyasal sahnedeki iktidarı elde etme çabalarına kadınları dâhil etmemektedir¹⁰⁰.

Kadınlara atfedilmiş olan ev hanımlığı ve annelik rollerine ek olarak, kadınlar için sınırlı eğitim ve sosyal güvenlik fırsatları, sosyal baskılar ve ekonomik engeller gibi sosyokültürel engeller de kadınların siyasete ve politikaya eşit katılımını engellemiştir. Bir başka görüşe göre de kadınların çocuk doğurma ile ev işlerini aynı anda yürütmesi gibi görevleri kadınları eve hapsetmekte ve bu nedenle siyaset ile

⁹⁸ Altındal, **a.g.e.**, s. 15.

⁹⁹ Oya Tokgöz, **Siyasal Haberleşme ve Kadın**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1979, s. 5

¹⁰⁰ Urgan Habermas, **Kamusal Yaşamın Yapısal Dönüşümü**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s. 22

alakalı her şey ilgi alanları dışında kalmaktadır dolayısıyla da siyasete katılım konusunda erkekler kadar aktif olamamaktadırlar¹⁰¹.

2.1.3. Kadınların Eşitlik ve Özgürlük Mücadelelerinin Tarihsel Gelişim Süreci

Kadınların eşitlik ve özgürlük mücadelelerini incelerken, kadınların sosyal ve politik durumları, Antik Çağ ve Orta Çağ, Rönesans ve Reform hareketleri sonrası, Fransız Devrimi ve Post-Sanayi Devrimi dönemi olmak üzere üç dönem olarak açıklanmaya çalışılacaktır.¹⁰²

2.1.3.1. İlkçağ ve Ortaçağda Kadınların Toplumsal ve Siyasal Durumu

İlk insanlar, doğanın sunduğu şeylerden yararlanarak ve herhangi bir çaba harcamadan hayatlarını yaşamışlardır. Zamanla, insanlar doğanın sunduğu şeylerle yetinemeyip doğayı geliştirmeye ve değiştirmeye başlamışlardır. Doğanın avlanma ve evcilleştirilmesinin, çobanlığın, silah yapımcılığının, el işçiliğinin, tarım araçlarının erkeklerin alanları içerisine girdiği görülmektedir. Kadınlar bu işlerden uzak kalırken, bu güne kadar devam eden kadın ve erkek arasındaki eşitsizliklerin bu dönemlerde temelleri atılmıştır¹⁰³.

Avcı-erkeklerle toplayıcı kadın arasındaki işbölümü erkek lehine bir durum yaratsa da, kadın yönetiminde erkek egemen güç haline gelmiştir. Eşitsiz iş bölümü ve eşit olmayan değişim, cinsiyetler, tahakküm ilişkileri ve özel mülkiyet arasındaki sömürüyü beraberinde getirmiştir¹⁰⁴.

İlkçağlardan itibaren kadınlar tüm toplumlarda hukuki açıdan da erkeklere göre daha düşük statüde tutulmuşlardır.¹⁰⁵ Buna sebep olarak da kadının kötülüğün sembolü

¹⁰¹ Kışlalı, a.g.e., s. 224.

¹⁰² Kışlalı, a.g.e., s. 224.

¹⁰³ August Bebel, **Kadın ve Sosyalizm**, Toplum Yayınevi, Ankara, 1978, s. 35

¹⁰⁴ Nilgün Çelebi, **Kadınlarımızın Cinsiyet Rolü Tutumları**, Sebat Ofset, Konya, 1990, s. 51

¹⁰⁵ Uygun, a.g.e., s. 31.

olduğu öne sürülmüştür. Orta çağda ise kadınlar, erkekler tarafından zulüm görmüş, cadı oldukları söylenerek yakılmış, bu katliamlara kimse dur dememiştir¹⁰⁶.

İnsanlık tarihinde ilk mal ediniminin ilkel araçlar, hayvanlar, kadınlar ve köleler olduğu bilinmektedir. Sümerlerde kadınlardan sadece cinsel nedenlerle kullanıldıkları görülmektedir. İnsanoğlunun bu erken döneminde, kadın bir nesne ile eşya ile aynı statüde değerlendirilirken, politik kurumlar toplumlarda yerleşmediği zamanlarda ataerkil iktidarın kendini gösterdiği söylenebilmektedir. Hamurabi yasalarına göre Mısır'daki kadınlar bir hak öznesi olarak değil, bir nesne olarak görülüyordu. Hindistan'da, 14. yüzyıla kadar, ölen erkeklerin eşleri kıyafetlerini giyerek ve mücevherlerini takarak yakılmaya mahkûm edilmişlerdir¹⁰⁷.

Demokratik Antik Yunan toplumunda ise kadın yaşam alanı ev olacak şekilde sınırlandırılmıştır. Doğal olarak kadınlara siyasi katılım hakkı da verilmemiştir. Kadınlara bir değer atfedilerek, eşya ve mal muamelesi gösterilmiş; başkalarına miras gibi bırakılmış ve bağışlanmışlardır¹⁰⁸.

Roma İmparatorluğu döneminde, kadınlar aile hayatı açısından kutsal sayılırken, sosyal yaşam açısından pasif bir statüye sahiptirler. Evlendikten sonra kadınlar eşlerinin mülkiyeti, eşyası olarak görülmüş, ancak kadınların daha sonra sosyal hayattaki rolü ve hukuki statüsü, imparatorluğun daha sonra dönüştüğü Cumhuriyetin son döneminde tartışılmıştır. Bu dönemde kadınlar ticari hayatta da görülmeye başlamış, ancak eğitimden yoksun bırakılan kadınlar tarafından alınan haklar uygun şekilde kullanılmamıştır. Buna ek olarak, kadınların Roma'da herhangi bir siyasi katılımı ve diğer kamu hakları olmadığı ve herhangi bir idari görevi olmadıkları belirtilmektedir¹⁰⁹.

Ortaçağ Avrupası'nda, kadınlar Eski Yunan'daki gibi erkeklerden daha düşük bir konumda görülmektedir. Ancak, bu dönemde kadınlar erkeklerin egemen olduğu

¹⁰⁶ Türker Alkan, **Kadın- Erkek Eşitsizliği Sorunu, 100. Doğum Yılında Atatürk'e Armağan Dizisi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1981, s. 2

¹⁰⁷ Çelebi, **a.g.e.**, s. 52.

¹⁰⁸ Uygun, **a.g.e.**, s. 32.

¹⁰⁹ Çelebi, **a.g.e.**, s. 52-53.

dünyadan tamamen izole edilmemişler ve yaşadıkları evin sosyal statüsünü göz önünde bulundurmadan bakıcı ve düzenleyici olarak görülmüşlerdir¹¹⁰.

2.1.3.2. Rönesans ve Reform Hareketleri Sonrası Kadınların Toplumsal ve Siyasal Durumu

Eşitlik ilkesinin genellikle 15. ve 16. yüzyıllarda ortaya çıktığı söylenebilir. Bu dönemde, Avrupa kıtasında, feodalitelere ve Katolik Kilisesine karşı kurulan krallıklar, diğer yandan da yaygın ticari yaşama kavuşmaya başlamıştır. Sosyal sınıflar arasında sosyal, ekonomik, politik ve hukuki açıdan önemli farklılıklar olduğu için, ticaretin gelişmesiyle ortaya çıkan burjuvazi sınıfı, krallıkların hukuki ve siyasi düzeninde hiçbir yer bulamamıştır. Ancak burjuvazi sınıfı, ülkede kendi iktidarına sahip olmak için eşitlik ve özgürlük ilkelerine dayalı bir sistem kurmak için krallığa baskı yapmaya başlamıştır. Yine bu dönemde Rönesans ve Reform hareketleri Avrupa’da da gerçekleşmiş ve aklın üstünlüğüne değer veren, laik değerleri benimseyen bir sistem ortaya çıkmıştır¹¹¹.

Rönesansı ve akıl, özgürlük ve laikliği ön plana çıkaran ve yozlaşan Hıristiyanlığı yeniden düzenlemeyi amaçlayan Reform’ un bir sonucu olarak, ahlaki ve sosyal standartlara ilişkin bir dizi değişiklik gerçekleşmiştir. Bu bakımdan, kadınların sosyal statüleri ve hakları hakkında çeşitli görüşler olduğu görülmektedir. Bu dönemde kadınların algısına baktığımızda, çok eşliliğin savunulduğu, kadınların hala ikinci sınıf insanlar olarak kabul edildiği, evli kadınların mirasa sahip olmadıkları, erkeklerin eşlerini rahatça yenebildikleri görülmektedir ve kadınlar bu kötü muameleyi geçerli bir boşanma nedeni olarak gösterememektedirler¹¹².

Rönesans ve Reform hareketleri bireyciliğe öncelik verirken, kadın ve erkeğin cinsiyet ayrımcılığına maruz kalmadan gelişmesini sağlayan bir döneme yol açmıştır. Yukarıda belirtildiği gibi, Rönesans ve Reform hareketleri sürecinde, kadınların statüsüne ve haklarına anında bir tepki verilmemiş ve kadınların yükselişi ortaya

¹¹⁰ Rukiye Kia-Akkaya, “Atina’daki Demokrasiden Ortaçağ’a Kadının Dünyası ve Kadın Filozoflar”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Sayı. 73, 2015, s. 7

¹¹¹ Fazıl Altınordu, **AIHS’e Göre Ayrımcılık Yasağı ve Türk Hukukundaki Gelişimi**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2012, s. 10

¹¹² Çelebi, **a.g.e.**, s. 55.

çıkmağa başlamıştır. Erkeklerin bu yükseliş durumuna tepki göstermesinin bir sonucu olarak, tarihte ilk kez kadınlar kendi aralarında örgütlenmeye başlamışlardır. Ancak, kadın haklarının ve yasal statünün iyileştirilmesi için Sanayi Devrimi'nin beklenmesi gerekmiştir. Çünkü eşitlikçi ilerlemelere bu dönemde kadınlar ayak uyduramamışlardır¹¹³.

2.1.3.3. Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi Sonrası Kadınların Toplumsal ve Siyasal Durumu

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin üstesinden gelmek için başlatılan feminist hareketlerin tarihi ile ilgili yazında net bir bilgi olmamakla beraber feminist hareketin 17. yüzyılda başladığı belirtilmektedir. İngiliz topraklarında feodalizmin çöküşü ve kapitalist ekonomik sistemin gelişmesi, Sanayi Devrimi sürecini hızlandırırken, kadınlar kendilerini bu kapitalist sistemde bulamamışlar ve sisteme isyan eden orta sınıf kadın tepkileri ve kendilerini toplumda dışlanmış olarak hissettikleri kendini göstermeye başlamıştır¹¹⁴.

Rönesans ve Reform sürecinde ön plana çıkan bireycilik olgusu, 1789'da Fransız Devrimi'nin sonucu olarak giderek artmış ve aydınlanma sürecinde kadın haklarına karşı bilinçli bir mücadele ortaya çıkmaya başlamıştır. Kadınların erkeklerle eşit olduğu ve Fransız Devrimi'nden sonra ortaya çıkan 'ana feminist hareketlerin' kadınları siyasal ve toplumsal alanlara dâhil etmediği düşüncesinin üzerine ifade edildiği belirtilmektedir.¹¹⁵

17. ve 18. yüzyıllarda, Avrupa'da totalitarizme, feodal toplumsal yapıya ve baskıcı Katolik kilisesine karşı ortaya çıkan kurtuluş hareketi, Aydınlanma Çağı olarak ifade edilmektedir. İnsan aklının ve düşüncenin önceliklendirildiği Aydınlanma Çağı'nda, temel felsefe kurtuluş çerçevesinde şekillenmiştir. Ancak, Aydınlanma Çağı; zihin, birey, insan hakları, laiklik, demokrasi, eşitlik, bilimsel düşünce vb. kavramların ortaya çıkmasına öncülük etmiştir¹¹⁶.

¹¹³ Doğan, a.g.e., s. 56.

¹¹⁴ Ömer Çaha, *Türkiye'de Sivil Toplum ve Kadın*, Vadi Yayınları, Konya, 1996, s. 42

¹¹⁵ Göze, a.g.e., s. 22.

¹¹⁶ Aslan, a.g.e. s. 29.

18. , 19. ve 20. yüzyıldaki kadın hareketleri, özellikle siyasal olmak üzere erkeklerle eşit yurttaşlık hakları için savaşmıştır. Fransa'da 1793'te Olympe de Gouges adlı bir kadın idam edilmiş, kadın hakları konusunda broşürler yayınladığı iddiası ile Susan Anthony 1872'de seçim yasalarını ihlal etmek suçuyla yargılanmış ve gözaltına alınmıştır¹¹⁷.

Fransız Devrimi'nin sonunda başlayan kadın hareketi, Fransa'dan başlayarak Avrupa'yı etkilemiştir. İngiltere'de, Mary Wollstonecraft, Harriet Taylor, Emmeline Pankhurst ve kızları, kadın hakları konusunda önemli çalışmalar yapmışlardır. Bu feminist yazarlar ve düşünürler, erkekler gibi kadınların entelektüel yetenekleri olduğunu ve bu nedenle aynı eğitim fırsatlarından ve aynı sivil ve siyasi haklardan yararlanabileceklerini ileri sürmüşlerdir¹¹⁸.

Fransız Devrimi'nde, kitlesel eylemlerin oldukça aktif bir faktörü olan kadınlar, özgürlük ortamı oluşturmada belirleyici oldukları için bu ortamları kullanmada aktif ve zorlayıcı olmaya başlamışlardır. Bununla birlikte, devrim süreci kadın bilincinde oldukça önemli farkındalık ve sıçramalara neden olmuştur. Bu açıdan Fransız Devrimi'nin kadın hakları tarihinin en önemli dönüm noktalarından biri olduğu söylenebilir.

Kadınlar, tarihsel süreçteki ciddi sosyal ve / veya politik olaylar sırasında ve Fransız Devrimi sürecine rağmen, tüm kısıtlamaların ardından, faaliyetlerini sürdürme çabasında olmuşlar ve örgütlü bir rol oynamışlardır. Kadınlar tarafından aktif ve organize bir şekilde gerçekleşen önemli tarihi olaylar şöyle özetlenebilir¹¹⁹.

- 5 Ekim 1789: Küçük bir kız çocuğu Fransa'da ekmek ayaklanması başlatmış ve büyük bir topluluk şeklinde kadınları peşinden sürüklemiştir.

¹¹⁷ Pelin Türk, “Kadın ve Siyaset İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma; Bursa'da AKP ve CHP Kadın Kolları”, **Yüksek Lisans Tezi**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2010, s. 32

¹¹⁸ Türk, **a.g.e.**, s. 33.

¹¹⁹ Yalçındağ-Baydemir, **a.g.e.**, s. 110.

- 25 Şubat 1793: Fransa'da kadınlar sabun fiyatlarını çok yüksek bulmuşlar ve tüm çamaşırcı kadınlar toplanarak dükkânları basmış, sabun fiyatlarının onların istedikleri gibi değiştirilmesini istemişlerdir.
- 15 Eylül 1845: İplik fabrikası işçisi olan kadınlar Batı Pensilvanya'da bir greve başlamışlar ve çalışma saatlerinin haftada 6 gün 10'ar saat olarak ayarlanmasını istemişlerdir.
- 14-15 Temmuz 1848: ABD'de ilk feminizm hareketi ortaya çıkmış ve toplantı düzenlemişlerdir.
- 1866: ABD'de eşit ücret politikası, kadınlara liderlik hakkının tanınması gibi fikirleri ortaya atan Ulusal Emek Birliği kurulmuştur.
- 1888-1889: Yüzlerce kadın sendikalara katılmıştır.
- 1895: SPD (Almanya Sosyal Demokrat Partisi) ulusal sekreterliğine bir kadın seçilmiştir.
- 18 Mart 1901: 29.359 kadının imzaladığı dilekçe, Avam Kamarası'na verilmiştir.
- 1905: Rusya'nın pek çok şehrinde kadın hakları konulu mitingler düzenlenmiştir.
- 1906: Oy hakkı gösterisi ilk Londra'da yapılmıştır.
- 1908: Kadınların tüm siyasi partilere üyeliği Almanya'da kabul edilmiştir.
- 15 Temmuz 1908: 20 bin kadın Londra'da kadınların oy hakkı eylemine katılmıştır.
- Aralık 1908: I. Rusya Kadın Kongresi toplanmıştır.
- 1910: Kopenhag'da toplanılan bir kongrede 8 Mart'ın Uluslararası Kadınlar Günü olması ve bu şekilde benimsenmesi teklif edilmiştir.
- 1913: Rusya'da yaklaşık 2000 kadın ücretlerin artması, hamilelik izinlerinin ücretli olması vb. talepler için tekstil fabrikasında grev yapmıştır.
- 1913: İlk kez kadınlar günü Rusya'da kutlanmıştır.

- Mart 1915: Clara Zetkin (SPD Sekreteri) ve Rosa Lüksemburg tarafından I. Dünya Savaşı'na karşın Bern şehrinde Uluslararası Kadın Konferansı düzenlenmiştir.
- 1917: 'Ekim Devrimi'ni Rusya'daki kadın işçiler başlatmıştır.
- 1918: İngiltere'de yaşı 21 olan erkeklere ve 30 olan kadınlara oy hakkı tanınmıştır.
- 1928: İngiltere'de yaşı 21 olan erkeklere oy hakkı tanınmasından sonra, kadınlara da 21 yaşında oy hakkı verilmiştir.

Sanayi Devrimi'nin bir sonucu olarak kadın haklarına yönelik en önemli gelişmeler yaşanmıştır. Endüstri Devrimi ile birlikte büyük fabrikaların ortaya çıkması işçi kıtlığını yaratırken, kadınlar bu fabrikalarda işgücü olarak kullanılmış ve böylece kadınlara belirli haklar tanınmıştır. Kadınların fabrikalarda ucuz işgücü olarak kullanılması sonucunda geleneksel aile yapıları değişmeye başlamıştır. Bu bağlamda, ekonomik ve sosyal değişimler sonucu kadınlar kamusal alanda daha aktif rol almaya ve örgütlü kadın hareketleri kendilerini göstermeye başlamıştır¹²⁰.

17. ve 18. yüzyıllarda, kadının anne ve eş olarak görülmesi hemen hemen tüm dünyada kabul edilmiştir. Bununla birlikte, 18. yüzyılın ortalarında başlayan tarihsel dönüşümler, bu anlayışın, özellikle sanayi devriminin dönüşümünde önemli bir rol oynamıştır. Sanayi devrimi kadınların işlerini ve ev yaşamını ayırmıştır. Bu süreçte ekonomik olarak serbest bırakılan ve güçlenmeye başlayan kadınlar, hak aramada daha etkili olmaya başlamışlardır.

Kadın hareketinin ortaya çıkışındaki asıl nokta eşitlik ve özgürlüktür. Kadın hareketi, kadınların toplumsal rollerine ve yaşam tarzlarına karşı bir isyan olarak ortaya çıkmıştır. Fransız Devrimi ve toplumların özgürlüklerini elde etmeye başladıkları Sanayi Devrimi'nin bir sonucu olarak ortaya çıkan politik ve ekonomik dönüşümlerin ortaya çıktığı 18. ve 19. yüzyıllarda ideolojisini tanımlayan kadın hareketi ve modern yaşam tarzı, bu ideolojiyi feminizm kavramıyla tanımlamıştır.

¹²⁰ Özlem Belkis, **Feminist Tiyatro**, Mitos-Boyut Yayınları, İstanbul, 2015, s. 20

18. yüzyıldan itibaren I. Dünya Savaşı sonrası ve hatta 1930'lara kadar olan dönem, feminist hareketin ilk dalgası olarak kabul edilmiştir¹²¹. İlk dalga döneminde kadınlar ve erkekler eşitlik için çalışırken, kadınlar çeşitli yasal değişiklikler talep etmişlerdir. Bu taleplerin en önemlileri; oy kullanma ve seçilme hakkı, eşit yapılan işe eşit ücret, her alanda çalışma hakkı ve eğitim haklarıdır.

Bununla birlikte, bu dönemde kadınların hareketlerine cevap olarak, erkekler tarafından çeşitli muhalif hareketler ortaya çıkmış ve tepkiler gösterilmiştir. Sonuç olarak, ilk dalga feminist hareketi talepleri karşılığında, kadınlar sınırlı kadın hakları elde etmeyi başarmışlardır¹²².

20. yüzyılın başlarından bu yana kadınların hareketleri dünyanın birçok yerinde yayılma göstermiştir. Avrupa ülkeleri, ABD, Avustralya gibi ülkelerde oy kullanma ve vatandaşlık haklarından yararlanmak için örgütlü çalışmalara başlayan kadınlar, Lahey'de düzenlenen uluslararası konferansın sonucunda Uluslararası Barış ve Özgürlük İttifakı'nı kurmuşlardır¹²³.

1920 yılından sonraki süreç küresel ekonomik krizi ve II. Dünya Savaşı'nı getirirken, feminist hareketin ikinci dalgası 1960'lar ve 1980'lerde yaşanmıştır. Bu dönemde erkekler tarafından yaratılan karşıt hareketler şiddetle kendini gösterirken; çalışmalar ulusal sınırların ötesine uluslararası boyuta uzanmış ve feminist hareket kardeşliğin evrenselliğini vurgulayarak mücadelesini sürdürmüştür.

1990'lar ve 2000'ler arasındaki süreç, feminist hareketin üçüncü dalgası olarak kabul edilmiştir. Üçüncü dalga evresinde feminizm çalışmaları, kadın merkezli ve postmodernizm yaklaşımları içerisinde değerlendirilmiştir¹²⁴.

Geçtiğimiz dönemlerde kadınlarla erkekler arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirlemeye yönelik çalışmalar ağırlıktayken, üçüncü dönemde sosyal değişimlerin

¹²¹ Ruhan İşler, "İktisatta Feminizm ve Türkiye Ekonomisinde Kadının Rolü", Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2014

¹²² Belkıs, **a.g.e.**, s. 23.

¹²³ Altındal, **a.g.e.**, s. 61.

¹²⁴ Murat Arman, Didem Şerbetçi, "Postkolonyal Feminist Teoride Milliyetçilik: Militarizm ve Savaş Karşıtlığı", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı.14, 2012, s. 65

bireyleri nasıl şekillendirdiği sorusu sorgulanmaya başlanmıştır. Ayrıca, üçüncü dönemde, kadınların değerleri ve kadınların arzularının toplumdan topluma farklılık gösterdiği düşüncesi doğrultusunda, birinci ve ikinci dönemlerin aksine, bu konuları sosyo- kültürel yapılarına göre ayırmak ve değerlendirmek için çaba gösterilmiştir¹²⁵.

2.2. Kadınların Siyasete Katılımlarının Tarihsel Gelişimi

Tarih boyunca, kadınlar önemli sosyal ve politik mücadelelere aktif olarak dâhil olmuşlardır. Ancak, bu mücadeleleri izleyen durgunluk dönemi ve yenilenme döneminde, mücadelenin dışında kalmışlardır. Bu nedenle kadınların siyasi katılım hakkı ancak başka haklar edindikten sonra mümkün olmuştur. Kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olma mücadelesi, özellikle politik katılım, ilk ciddi kadın örgütlerinin görüldüğü yüzlerce yıllık Fransız Devrimi'nden sonra Birleşik Krallık ve Fransa'da ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu nedenle, 19. yüzyıl, kadınların haklarını almak için zorlu bir mücadele sergiledikleri dönem olarak anılmaktadır¹²⁶.

Kadınları siyasal yaşama dâhil etme süreci, 19. yüzyıl ortalarında Sanayi Devrimi sonucu toplumsal dönüşümle ortaya çıkan sınıf mücadelelerinin bir sonucu olarak başlamıştır. Bu döneme dek ailede bile karar veremeyen kadın, sınıf mücadelesiyle beraber hakların eksikliğinden haberdar olmuş ve mülkiyet hakkı, seçme ve seçilme gibi birtakım haklar için mücadele etmeye başlamıştır.

1789 Fransız Devrimi'nin temelini oluşturan İnsan ve Vatandaş Hakları Beyannamesi'ndeki insan kavramının, sadece erkekleri kapsadığının farkına varan kadınlar eşitlik, özgürlük ve kardeşlik gibi olgulara dâhil edilmek için uğraşmışlardır. İlk siyasi hak mücadelesi sokak hareketleri ve polisle çatışmaya girme şeklinde olmuştur¹²⁷.

Her ne kadar siyasal katılım yolunda ilk kadın hareketi ABD topraklarında başlasa da, Yeni Zelanda 1893, Avustralya 1902, Finlandiya 1906, Norveç ve İsveç

¹²⁵ Deniz Kozlu, “Modernizm Sonrası Postmodern Hareket İçinde Kadının Yeri”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi**, Sayı.3, 2009, s. 5

¹²⁶ Kuzu, **a.g.e.**, s. 19.

¹²⁷ Kia-Akkaya, **a.g.e.**, s. 19.

1913, Kanada 1918, İngiltere, 1928, Türkiye 1934, Fransa 1944, İsviçre 1971 yıllarında kadınların siyasi katılım hakkını tanımıştır. Ülkelerin kadınlara seçilme ve / veya seçilme hakkını verdiği tarihler Tablo 2.1'de görülmektedir¹²⁸.

Tablo 2.1: Dünyada Kadınların Seçme ve Seçilme Hakkının Kabul Edildiği Tarihler¹²⁹

YIL	ÜLKE
1788	ABD- Seçilme Hakkı
1893	Yeni Zelanda- Seçme Hakkı
1902	Avustralya
1906	Finlandiya
1907	Norveç- Seçilme Hakkı
1915	Danimarka- İzlanda
1917	Hollanda- Seçilme Hakkı
1918	Avusturya- Almanya- Rusya
1918	Kanada- Seçme Hakkı
1919	Yeni Zelanda- Seçilme Hakkı, Hollanda- Seçme Hakkı, İsveç
1920	ABD- Seçme Hakkı, Kanada- Seçilme Hakkı
1928	İngiltere
1930	Türkiye- Seçme Hakkı, Güney Afrika (Beyazlar)
1931	İspanya
1934	Türkiye- Seçilme Hakkı, Küba
1944	Fransa- Bulgaristan
1945	İtalya- Japonya
1948	İsrail- Nijer- Kore
1950	Hindistan- Haiti
1952	Yunanistan- Lübnan
1971	İsviçre
1976	Portekiz
1994	Güney Afrika (Siyahlar)
2005	Kuveyt

Kadınların genel olarak siyasete katılma hakkının, II. Dünya Savaşı'nın sonunda yer almaya başladığı söylenebilir. 19. Yüzyıl içinde ABD topraklarında başlamış olan ve zamanla Avrupa'ya yayılan kadın hareketleri, liberal demokratik anayasalarda büyük ve mühim değişikliklere neden olmuştur¹³⁰.

II. Dünya Savaşı sonrası ilk hareketler ile birlikte kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizlik durumu önemli ölçüde değişime uğramıştır. Bununla birlikte,

¹²⁸ Kuzu, a.g.e., s. 19

¹²⁹ Inter-Parliamentary Union (IPU), Women's Suffrage, <http://www.ipu.org/english/issues/wmndocs/suffrage.htm> (Erişim Tarihi: 15.01.2019)

¹³⁰ Kozlu, a.g.e., s. 7.

kadınların siyasi katılım hakları üzerine yapılan araştırmalar, özellikle Avrupa'da, birçok bölgede yapılmış olmasına rağmen, siyasi katılım hakkı bulunan konseylerde kadınların oranı çok düşük olmuştur. Bu durumun temel nedeni, kadınların 1945-1970 yılları arasında politikaya yeterince ilgi göstermemeleridir. Bununla birlikte, kadınların oy kullanma hakkını kullandıkları, ancak ataerkil toplumsal yapılar nedeniyle seçilme haklarını kullanamadıkları ve hariç tutuldukları ifade edilmiştir¹³¹.

1946'da Kadın Statüsü Kadın Komisyonu, Birleşmiş Milletler (BM) Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nin girişimi ile kurulmuştur. Söz konusu komisyon tarafından yürütülen çalışmalar, BM tarafından cinsiyet ayrımcılığı yapılmaksızın ilan edilen Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'nin ortaya çıkışında etkili olmuştur. 1952'de BM, kadınların siyasal haklarıyla ilgili olarak 'Kadınların Siyasi Haklarına Dair Sözleşme'yi kabul etmiş ve yukarıda belirtilen sözleşmenin amacını ortaya koyan ilk üç madde şöyle oluşturulmuştur¹³²;

- Hiçbir şekilde ayrım yapılmaksızın, kadınlar ile erkekler eşit şartlar altında tüm seçimlerde oy hakkına sahip olacaklardır.
- Hiçbir şekilde ayrım yapılmaksızın, kadınlar ile erkekler eşit şartlar altında milli yasalar tarafından kurulmuş olan ve halkın seçtiği bütün kamu organlarında seçilme hakkı sahibidirler.
- Hiçbir şekilde ayrım yapılmaksızın, kadınlar ile erkekler eşit şartlar altında milli yasalar uyarınca kurulan bütün kamusal görevlerde yer alma ve bu görevleri yerine getirme hakkına sahiptirler¹³³.

“Birinci Dünya Kadınlar Konferansı” 1975 yılında Mexico City'de kadınların siyasete katılımını arttırmak için düzenlenmiştir. Farklı birçok ülkeden bir araya gelen kadın grupları, kadın meselelerine dikkat çekmek için 1972'de BM'ye başvurduğunda, BM bu konuya ilgisiz yaklaşmamış ve 1975 yılını, 'Uluslararası Kadınlar Yılı' olarak ilan etmiştir. 1975-1985 yılları arasında 'Kadınlar On Yılı' yine BM tarafından ilan

¹³¹ Melda Köse-Marduç, “Uluslararası Belgelerde ve Anayasalarda Hukuksal ve Siyasi Eşitlik Bağlamında Kadın”, **Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015, s. 5

¹³² Aslan, **a.g.e.**, s. 32.

¹³³ Kuzu, **a.g.e.**, s. 28.

edilmiştir. Daha sonra, Birleşmiş Milletler Kadınların Gelişimi Araştırma ve Eğitim Enstitüsü (INSTRAW) BM Kadın Kalkınma Fonu (UNIFEM) kurulmuştur¹³⁴.

1979'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca 'BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)' kabul edilmiştir. Sözleşmeye, kadınların siyasi katılımına ilişkin aşağıdaki düzenlemeler dâhil edilmiştir;

- Bütün referandum/ seçimlerde oy kullanma ve kamu seçimlerinde tüm organlara seçilme hakkı,
- Hükümet politikalarının oluşturulmasına, belirlenmesine ve uygulanabilirliğine katılma ile kamuya atanma ve her düzeyde kamu görevini yerine getirmeye sahip olma hakkı,
- Hem hükümet içi hem de hükümet dışında ülkenin siyasi ve kamusal ilişkileri ile ilgili kurum ve kuruluşlara dâhil olma hakkı.

1980'de, İkinci Dünya Kadınlar Konferansı Kopenhag'da yapılmıştır.

1985'de, Nairobi'de "Üçüncü Dünya Kadın Konferansı" düzenlenmiştir. Eşitlik, kalkınma ve barışı vurgulayan bu konferansta, kadınların her düzeyde karar alma mekanizmalarına katılmaları gerektiği belirtilmiştir¹³⁵.

1995'te Pekin'de "Dördüncü Dünya Kadın Konferansı" yapılmış ve bu toplantı 1995 tarihli taahhütler konferansı niteliği taşımıştır. Konferans sonucunda hazırlanmış olan Pekin Deklarasyonu; kadınların güçlendirilmesi ve ilerletilmesi, kadınlar ve erkekler arasında eşitliğin geliştirilmesi ve toplumsal cinsiyetin ana politika ve programlara entegrasyonu vb. konularda eylem platformunu uygularken, söz konusu eylem platformu, kadınların özel ve kamusal alana tam ve eşit katılımını engelleyen etmenlerin, kadınların ekonomik, sosyal, kültürel ve politik karar alma pozisyonlarına ve mekanizmalarına katılmaları ile kaldırılabilceğini belirtmiştir. Bu konferansın ardından 2000 yılında New York'ta gelişmeleri değerlendirmek üzere özel bir oturum düzenlenmiştir: 'Kadın 2000: 21. Yüzyıl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma

¹³⁴ Aslana, a.g.e., s. 32-33.

¹³⁵ Kzolu, a.g.e., s. 14.

ve Barış’. Toplantıda, yasaların uygulanmasında devletler ile geleneksel kadın rolleri arasındaki farklılıklar devam ederken, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde kadınların siyasi temsiline hala düşük düzeyde olduğu belirtilmiştir¹³⁶.

Kadın hakları hususunda BM tarafından yapılmış olan çalışmalar şu şekilde özetlenebilir:

Tablo 2.2: BM Tarafından yapılmış Olan Kadın Haklarına Yönelik Çalışmalar¹³⁷

YIL	FAALİYET
1946	Kadın Statüsü Komisyonu
1975	Uluslararası Kadın Yılı
1975	BM Birinci Dünya Kadın Konferansı-Meksika
1976-1985	BM Kadın On Yılı
1979	Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)
1980	BM İkinci Dünya Kadın Konferansı-Kopenhag
1985	BM Üçüncü Dünya Kadın Konferansı-Nairobi
1993	BM İkinci İnsan Hakları Konferansı-Viyana
1993	BM Genel Kurulu “Kadınlara Yönelik Şiddete Karşı Bildirge”
1995	BM Dördüncü Dünya Kadın Konferansı-Pekin
1996	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Odaklı Yaklaşım’ın BM Genel Kurul’unca BM’nin resmi politikası olarak kabul edilmesi
2000	BM Pekin +5 Siyasi Bildirgesi ve Eylem Platformu-New York

¹³⁶ Aslan, a.g.e., s. 33-34.

¹³⁷ Zeynep Öztürk; “Uluslararası Siyasette ve Karar Alma Mekanizmalarında Kadın”, **Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Sayı.3, 2012, s.13

2005	BM Dördüncü Dünya Kadın Konferansı ve BM Pekin +5'in Gözden Geçirme ve Değerlendirme Toplantısı-New York
2006	Başbakanlık genelgesi 4 Temmuz 2006 tarihli Resmi Gazetede yayınlandı. "Kurumlar arası işbirliği yol haritası belirlendi.
2007	4320 sayılı yasanın uygulamada görülen aksaklıklarının giderilmesi amacıyla 26.4.2007 tarih ve 5636 sayılı kanunla değişiklik yapıldı.
2008	1 Mart 2008 tarihinde şiddetin türlerine de yer verilen yasanın uygulanması hakkında Yönetmelik çıkarıldı.
2011	Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesince kabul edilen ve 11 Mayıs 2011'da İstanbul'da imzaya açılan Sözleşme, uluslararası hukukta kadına karşı şiddet ve aile içi şiddet konusunda yaptırım gücü olan, bağlayıcı ve bağımsız bir denetim mekanizması kurulmasına yer verilen ve şiddetin kadın erkek eşitsizliğinin bir sonucu olduğunun vurgulandığı ilk Sözleşme niteliği taşımaktadır.

Bugün kadınların siyasi katılımının büyüklüğünün ülkeden ülkeye değiştiği söylenebilir. Kadın hakları hukuku ile tanınan bu hak, Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nde kadınların oy kullanma hakkı, yani seçme hakkı olarak geliştirilmiştir. Rusya ve Çin'de devrim sürecinde, bağımsızlık ve özgürlük mücadelesi veren kadınlar da kendilerini siyasette bulmuşlardır¹³⁸.

Kadınların erkeklere eşit, özellikle siyasi haklar için eşit olmasını sağlamak için gösterilen çabalar ve çalışmalara rağmen, geçen yüzyıldan bu yana, kadınların oy kullanma ve seçilme haklarına ilişkin düzenlemeler yalnızca kadınların siyasete katılımının görüntüsünde bir değişiklik yaratmıştır. Günümüzde kadınların istenen siyasi karar alma düzeyinden uzak oldukları halen görülmektedir¹³⁹.

Dünyada bulunan kadın milletvekillerinin oranını ve parlamentolardaki kadın milletvekili sayısını aşağıdaki 2.3 ve 2.4 tablolarında göstermek mümkündür.

¹³⁸ Köse, a.g.e., 23.

¹³⁹ Aslan, a.g.e., 38.

Tablo 2.3: Kadın Milletvekillerinin Dünyada Bölgesel Dağılımı (2019 Verileri)¹⁴⁰

BÖLGE	ORAN (%)
İskandinav Ülkeleri	42,50 %
Amerika Kıtası Ülkeleri	30,60 %
Avrupa (İskandinav ülkeleri dâhil)	28,60 %
Avrupa (İskandinav ülkeleri hariç)	27,20 %
Sahra Altı Afrika	23,90 %
Asya	19,80 %
Arap Ülkeleri	19,00 %
Pasifik Ülkeleri	16,30 %

Tablo 2.4: Dünya Parlamentalarında Bulunan Kadın Milletvekili Oran ve Sayıları (2019 Verileri)¹⁴¹

SIRA	ÜLKE	TOPLAM MİLLETVEKİLİ SAYISI	KADIN MİLLETVEKİLİ SAYISI	KADIN MİLLETVEKİLİ ORANI
1	Ruanda	80	49	61,30 %
2	Küba	605	322	53,20 %
3	Bolivya	130	69	53,10 %
4	Meksika	500	241	48,20 %
5	İsveç	349	165	47,30 %
6	Grenada	15	7	46,70 %
7	Namibya	104	48	46,20 %
8	Kosta Rika	57	26	45,60 %
9	Nikaragua	92	41	44,60 %
10	Güney Afrika	393	168	42,70 %
13	İspanya	350	144	41,10 %
17	Fransa	577	229	39,70 %

¹⁴⁰ Inter-Parliamentary Union (IPU), “Women in National Parliaments”, <http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm>, (Erişim Tarihi 25.02.2019)

¹⁴¹ Inter-Parliamentary Union (IPU), 2019, “Women in National Parliaments: Worldclassification”, <http://www.ipu.org/wmn-e/arc/classif010219.htm>, (Erişim Tarihi 25.02.2019)

31	İtalya	630	225	35,70 %
37	İsviçre	200	65	32,50 %
39	Birleşik Krallık	650	208	32,00 %
47	Almanya	709	219	30,90 %
61	Kanada	334	90	26,90 %
72	Çin	2975	742	24,90 %
77	ABD	433	102	23,60 %
119	Türkiye	596	104	17,40 %

Tabloda da görüleceği üzere, en yüksek kadın parlamento oranı; % 61.30 ile Ruanda'da ve % 53.10 ile Küba'dadır. 25 Şubat 2019'da Türkiye listeye göre yüzde 17,40 oranla 119. sırada yer almakta ve toplam 104 kadın milletvekiline sahiptir.

2.3. Siyasette Etkin Olan Kadınlara Dünyadan Örnekler

Tarih boyunca ülke ve siyaset yönetimi erkeklerin egemenliğini tartıştığı halde, birçok kadının siyaset alanında önemli rollere sahip olduğu ve ülke yönetiminde hem modern toplum döneminde hem de modern öncesi dönemde söz sahibi olduğu görülmektedir.

Dünyadaki birçok farklı toplumda, birçok kadının siyasette aktif bir konumu olduğu görülmektedir. Çalışmada bahsedilecek olan en önemli isimler Katerina Alekseyevna, Kleopatra, Maria Eva Duarte De Peron, Indira Gandhi, Angela Merkel, Benazir Butto ve Yuliya Timoşenko'dur.

Kleopatra, MÖ. 51 yılında yani daha 18 yaşındayken, Mısır Kralının ölümü sonucu henüz 12 yaşında olan kardeşi ile beraber krallığın yönetimini üstlenmiştir. Mısır'ın gerilediği ve Roma'nın yükseldiği bu dönemde, ülkenin yönetimini devralan Kleopatra, kadın olduğu için ülkeye kral olmadan hükmedememiş ve kardeşi ile evlenmiştir. Kleopatra'nın feminen özellikleri öne çıksa da, yönetimdeki yeteneği de göz ardı edilmemelidir. Kleopatra'nın babası öldüğünde, sadece 18 yaşındaydı ve ülkesi hem Roma İmparatorluğu hem Fars yani Persler tarafından tehdit altındaydı.

Ayrıca yönetime can atan kardeşleriyle de uğraşmak zorunda kalmıştır. 300 yaşındaki Ptoleme Hanedanlığı içerisinde tek Mısırcı bilen ve 8 dil konuşabilen kişi Kleopatra olmuştur. İlk izlenimin diğer insanlar üstündeki etkisinin önemini kavrayan Kleopatra, bu stratejiyi Sezar ve Marcus Antonius'la olan karşılaşmasında kullanmıřtır¹⁴².

Katerina Alekseyevna (Büyük Katerina) 1729'da Stettin, Prusya'da doğmuştur. 1744 yılında Rus tahtının prensi Prens Carl Peter Ulrich (III. Petro) ile nişanlanmak için Rusya'ya gelmiştir. Yine 1744'te Moskova'daki Ortodoks Kilisesi'ne kabul edilmiş, Katerina (Yekaterina) Alekseyevna olarak adlandırılmış ve 1745'te ta  varisi ile evlenmiştir. 1762 yılında, eşi Tsariz Yelizavetta'nın ölümü  zerine III. Petro adına bir  ar olmuş, ancak  ar çok geçmeden geri çekilmiş ve Rusya'nın  arlığı olarak Katerina ilan edilmiştir. Özellikle ilk günlerinde Rus soylularının desteğini almaya çalışmıştır. Kullanılmayan mayınlar için Rusya'daki jeologları atayarak Petersburg'daki ilk maden okulunu açmıştır. St. Petersburg ve Moskova gibi kalabalık yerlerin yanı sıra, herkesin her yerde bir fabrika a masına izin vermiştir. Köprüler ve yollar inşa edilmeye başlanmış ve şehir planlaması açısından da çok mühim ilerlemeler kaydedilmiştir. Yangını önlemek için bina yüksekliğinden yol genişliğine kadar birçok yönden standardı belirlemiştir. Kızlar için ilk kez okullar açılmış ve 1763 yılında bir tıp okulu kurulmuştur. Sağlık alanında,  i ek hastalığına karşı savaşmışlar ve bu amaçla yurtdışından uzmanlar getirip Petersburg ve Moskova'da kurulan merkezlere öncülük etmişlerdir. Katerina, Rus Bilimler Akademisi'nin başına Rus tarihinde bir kadın olarak Prenses Dashkova'yı atamıştır. Yasayı yeniden düzenleyerek bir parlamento kurmuş ve ülkesini oldukça temel yasaları olan monarşi ile yönetmiştir. Fransız aydınlanma literatürüne çok ilgi duyan Katerina Voltaire, Diderot ve Baron Von Grimm ile sık sık g r şm ştir. Diderot'un ölümünden sonra kitapları ülkesine getirtmiştir. Aslında, o sırada hazırlanmakta olan Ansiklopedi, Fransa'da Ansiklopedi'nin yayınlanmasında zorluklara neden olmasına rağmen, geri kalan bölümlerin Rusya'da yayınlanması istemiştir. Bugün dünyanın en muhteşem müzelerinden biri olarak bilinen Petersburg'daki Hermitage'ın temelleri de Catherine'in döneminde atılmıřtır¹⁴³.

¹⁴²  ift i, a.g.e., s. 12-14.

¹⁴³ Çaha, a.g.e., s. 29-30.

Osmanlı sultanları III. Mustafa, Abdülhamit ve III. Selim ile tesadüfleri sırasında Katerina, iki kez Osmanlılarla karşı karşıya kalmıştır. III. Mustafa döneminde Osmanlılara karşı savaş ilan eden Katerina (1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı), I. Abdülhamit döneminde Küçük Kaynarca Antlaşması'nı imzalamıştır. Kırım bu anlaşma sayesinde bağımsızlığına kavuşmuş ve 1783'te Çarlık liderliğinde Rusya, Kırım'ı fethetmiştir. Osmanlı Ordusu bunu kabul edememiş ve tekrar savaşa girmiştir (1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşı) ancak III. Selim döneminde yani 1792 yılında Kırım Antlaşması'nın imzalanması ile Ruslara verilmiştir. Katerina, 34 yıllık yönetiminin ardından 1796'da felç yüzünden ölmüştür¹⁴⁴.

Indira Gandhi, Hint Bağımsızlık Hareketi Lideri Cevahir Lal Nehru'nun tek çocuğudur ve 1917 yılında dünyaya gelmiştir. Pasif direniş sembolü, efsanevi lider Mahatma Gandhi 'den oldukça fazla etkilenmiştir. Mahatma Gandhi ile ilişkisi olmayan Gandhi, soyadını kocasından almıştır. Hindistan'ın bağımsızlığına kavuştuğu 1947'den sonra babasına yani Yeni Delhi'ye gitmiştir. 1959 ve 1960'da iki kez Ulusal Kongre Başkanlığına seçilmiş, ancak babasının kendisini tercih edeceğini düşündürmemek için 1962'deki seçimlere katılmamıştır. Babası 1964'te öldüğünde, seçimlere yeni Başbakan Shastri'nin ısrar etmesi üzerine katılarak Bilgi ve Yayın Bakanlığı'na atanmıştır. 1966'da Indira dördüncü ve ilk kadın başbakanı olmuş ve başbakan Lal Bahadur Shastri'nin ölümünden sonra rakibi Morarji Desai'yi geride bırakmıştır. Sosyalist Partinin desteğiyle, bankaları millileştirmiş, Hindistan ile Pakistan arasında gerginliğe yol açan Keşmir sorunu üzerine, Gandhi, ABD Pakistan'ı desteklediğinde ve 7. Filosunu Bengal Körfezi'ne gönderdiğinde Rusya'ya yaklaşmıştır. 1971'de Gandhi döneminde iki ülke arasındaki savaş başarıya ulaşmış ve kazanılmıştır¹⁴⁵.

Maria Eva Duarte De Peron, 1919'da doğmuş; Peron'un karısı Juan Peron, 1946'da Arjantin Cumhurbaşkanı seçilmiş ve Eva Peron siyasete atılıp aktif rol oynamıştır. Kadınların seçilmeye hak kazanmadığı ve politikaya ilgi göstermediği bu dönemde, seçim sürecinde eşinin yanında yer almıştır. Sosyal yardımlar yaparak, yoksulların sorunlarıyla yakından ilgilenen Eva, para, ecza ve gıda yardımı ile

¹⁴⁴ Doğan, **a.g.e.**, s. 39.

¹⁴⁵ Ertekin, **a.g.e.**, s. 63.

uğraşmış ve yetim çocuklar için çeşitli yardım kampanyaları düzenlemiştir. Eşinin cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından siyasi faaliyetleri artmış, kadınların siyasal hakları için savaştı ve kongreye 19 Ekim 1946'da yasa teklifi olarak sunulmasına etki etmiştir. Eylül 1947'de Arjantin Kongresi yasayı onaylamış, sonrasında ise Peroncu Kadınlar Partisi'ni ve Eva Peron Yardımlaşma Vakfı'nı kurmuştur. Aynı zamanda sendikal örgütlenmeye duyarlı olmuş ve ücretleri artırmak için çalışmalar yapmıştır. İşçilerin, kadınların ve sendikaların desteğiyle, 1952 seçimlerinde kocası Juan Peron iktidara gelmiştir. Politikada aktif olmamasına rağmen, her zaman politikanın içinde olan Eva Peron (Evita), 30lu yaşlarında kanserle karşılaşmış ve kısa bir süre sonra ölmüştür¹⁴⁶.

Angela Merkel, 1954'te doğmuştur ve 1986 yılında kuantum kimyası üzerine doktorasını tamamlamıştır. 1977-82 arasında Ulrich Merkel ile evlenmiş ve boşandıktan sonra Merkel soyadını kullanmaya devam etmiştir. 1989 yılında Berlin Duvarı yıkıldıktan sonra siyasete atılmış ve Demokratik Uyanış Partisi'ne katılmıştır. 1990'da, Doğu Almanya'daki De Maizier hükümetinde bir sözcü olarak görev yapmış ve Hristiyan Demokrat Birliği'ne katılmıştır. 1990 yılının sonlarında Birleşik Almanya'daki ilk seçimlerde Federal Meclis'e girmiş ve Başbakan Helmut Kohl'un hükümeti altında Kadın ve Gençlik Bakanlığını almıştır. 1994 yılında Merkel, Çevre ve Nükleer Güvenlik Bakanlığına atanmış, 1998 seçimlerinde, Kohl'un yenilgisi üzerine genel sekreterlik görevine terfi etmiştir. 10 Nisan 2000'de Merkel, CDU'nun ilk kadın lideri seçilmiş ve muhafazakâr Katoliklerin hâkim olduğu CDU'da, reformist, Protestan ve kadın siyasetçi sıfatları ile lider olmuştur. 2002 yılında başbakan olan Gerard Schröder yönetimine karşı muhafazakâr muhalefetin lideri olan Merkel, Eylül 2005 seçimlerinde Schröder'e karşı CDU-CSU muhafazakâr koalisyonunun lideri olmuş ve oyların % 35,2'sini alarak koalisyonun lideri yani Angela başbakan olmuştur. 51 yaşında Merkel, Almanya'daki en genç kadın ve Doğu Almanya'nın ilk kadın başbakanı olmuştur. Avrupa Konseyi ve G8 platformu liderliği unvanını ise 2007 senesinde almıştır. Göçmenlere karşı sert bir söylem içerisinde yer alan Merkel'in, özellikle Almanya'daki Türkler de dâhil olmak üzere Müslümanların varlığı, Türkiye'nin AB üyeliğine yönelik bakış açısını olumsuz yönde etkilemiştir.

¹⁴⁶ Doğan, a.g.e., s. 43.

2009 ve 2013 seçimlerinde iktidarda kalmayı başaran Merkel, AB içinde de liderlik vasfını almış ve 2009 ekonomik krizinin Avrupa genelinde çıkılmasında kilit rol oynamıştır. Arka arkaya üç kez başbakan olan Merkel; arka arkaya üç kez başbakan olmayı başaran Konrad Adenauer ve Helmut Kohl'den sonra Almanya tarihindeki ilk kadın ve 3. kişi olmayı başarmıştır¹⁴⁷.

Yuliya Timoşenko, Sovyetler Birliği sınırlarında bulunan Dnipropetrovsk'da 1960 yılında doğmuştur. 3 yaşında, babası evden ayrılmış bu sayede de işinde ve politik yaşamında başarılı olmasına oldukça önemli katkıları bulunan sertliği ve direnişi kazanmıştır. Üniversiteden mezun olduktan sonra, Timoşenko doğal gaz ticareti yapmaya başlamış, bu sayede doğalgaz kraliçesi unvanına sahip olmuş ve 1995 yılında Ukrayna'nın en zenginleri arasında yer almıştır. 1999 ve 2001 yılları arasında başbakan yardımcılığını üstlenmiş, bu yardımcılık sürecinde enerjiden sorumlu olmuş ve ardından "Tüm Ukrayna Anavatan Birliği" ni kurmuştur. 2004 ve 2005'te Turuncu Devrimi'nde aktif rol oynayan ve Rusya'ya sert bir eleştiride bulunan Timoşenko, Ocak 2005'te başbakan olmuş ve 8 ay sonra istifa etmiştir. Bu dönemde dünyanın en güçlü üçüncü kadını seçilen Timoşenko Condoleezza Rice ve WuYi'den sonra Forbes Magazine tarafından yazılmış, 18 Aralık 2007'de yeniden başbakanlık yapmış ve Mart 2010'da yapılmış olan cumhurbaşkanlık seçimini kaybetmesi ile başbakanlık görevinden ayrılmak zorunda kalmıştır. 22 Şubat 2014 tarihinde ise dolandırıcılık suçlaması ile aldığı hapis cezası sonlanmış ve serbest kalmıştır¹⁴⁸.

Benazir Butto, Pakistan'ın gelişmesine en büyük engelin feodal yapı olduğunu savunmuş ve feodal yapı ile savaşılmaya çalışmıştır. 1999 yılında Pervez Musharraf liderliğinde meydana gelmiş olan darbe ardından Pakistan'dan ayrılmış ve Dubai'ye yerleşmiştir. Pervez Musharraf 2002 yılında, Butto'nun tekrar seçilmesini engellemek için iki dönem görev yapabileceklerini anayasa değişikliği ile duyurmuştur. 2007'de ise, Butto'nun seçimlere katılması yönünde görüşünü belirtmiştir. 2007 yılında ülkede seçimler yapıldığında, Dubai'deki Butto Pakistan'a dönmeye karar vermiştir. Pervez Musharraf Pakistan'a dönüşünü El-Kaide örgütünün tehdit etmesi sebebiyle bir süre ertelemesini istemiştir. Fakat 18 Ekim 2007'de Butto, Pakistan'a geri gelmiştir.

¹⁴⁷ Göze, **a.g.e.**, s. 45.

¹⁴⁸ Eryılmaz, **a.g.e.**, s. 22.

Destekçiler tarafından memnuniyetle karşılanan Butto, aynı gün saldırıya denk gelmiş, bu saldırıda Karaçi yakınlarında 138 kişi ölmüş, 248 kişi yaralanmış ve Butto yaralanmadan saldırıdan çıkmıştır. Pakistan Halk Partisi lideri olarak, 7 Aralık 2007'de suikasta kurban gitmiş ve ölmüştür¹⁴⁹.

¹⁴⁹ Günel, **a.g.e.**, s. 33.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KADINLARIN SİYASETE KATILIMI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

3.1 İslamiyet Öncesi Türk Devletlerinde Kadın

İslam öncesi Türk devletlerinde, ülkenin başında olan Han veya Hakan'ın karısı 'Hatun', eşinin yardımcılığını üstlenip yönetiminde ses çıkarmayı başarmıştır. Çinlilerin prenses manasında kullandıkları "k'o-tun" kelimesinden Hatun kelimesi türemiş ve bu kelimeyi Çinliler Türk Hanlarının eşlerini işaret etmek için kullanmışlardır¹⁵⁰.

Eski Türk devletlerindeki kadınların politik konumlarıyla ilgili temel bilgiler Orhun Yazıtlarında mevcuttur. Orhun Yazıtları, 7. yüzyıldan başlayarak devlet işleriyle ilgilenen kadın yani hatunlara atıfta bulunmaktadır. Hatunlar, Hakanlar ile aynı pozisyonda oturur ve ülkeyi Hakan'la beraber yönetmektedir. Aynı dönemdeki diğer ülkeler ve kabileler ile karşılaştırıldığında, Türk kabilelerinin kadınlara diğer kabilelere göre en fazla saygı gösteren ve hak veren insanlar olduğu görülmektedir¹⁵¹.

Anne hakkının Tanrı hakkı ile bir tutulması ile beraber, eski Türk toplumlarında anne olmaları sebebiyle kadınlara oldukça fazla saygı gösterilmiş, sevgi ve önem verilmiştir. Her alanda eşlerinden yardımlarını esirgemeyen kadınlar, savaşlarda dahi eşlerine destek olma amacıyla silah kuşanmış, kahramanlıklara imza atılmasında eşlerinin hep arkasında olmuşlardır.

Hatunlar hem halk hem de Hanlar tarafından oldukça saygı gören kişiler olmalarıyla birlikte, kendi saray ve ordularına da sahiplerdi. Törenlerde Han'ın sol tarafında oturup fikirlerini beyan eden Hatunlar, elçi karşılamada da Han'ın yanında yer almaktaydı¹⁵².

¹⁵⁰ Özkan İzgi, **İslamiyetten Önce Türk Kadınları**, Türk Kültürü Araştırmaları Yayınları, Ankara, 1975, s. 145

¹⁵¹ Gül Akyılmaz, **İslam ve Osmanlı Hukukunda Kadının Statüsü**, Göksu Ofset Matbaa, Konya, 2000, s. 45

¹⁵² Kafesoğlu, **a.g.e.**, s. 258.

Divana katılma hakkının yanı sıra, Hatunların önemli devlet belgelerini imzalama yetkisi de mevcuttu. Mete Han'ın Hatunu, Çin ile Büyük Hun Devleti arasındaki barış anlaşmasını imzalaması bu bilgiyi doğrular niteliktedir.

İslam öncesi Türk devletlerinde sosyal yaşamda erkekler ile kadınlar arasında ayırım yapılmamıştır. Çeşitli etkinliklere katılabilen kadın, tabu yerine sosyal bir varlık olarak görülmüştür. Bununla beraber, kadınlar dini yetkili de olabilmişlerdir. Türk devletlerinde cinsiyet ayrımı yaparak işbölümüne farklı bir boyut kazandırılmamıştır.

Tek eşliliğin genellikle hâkim olduğu Türk toplumlarında, kadınlar eşlerini seçme konusunda serbest bırakılmışlar ve istedikleri gibi eşlerinden ayrılma hakkına da sahip olmuşlardır¹⁵³.

3.2 İslamiyet Sonrası Türk Devletlerinde Kadın

8. yüzyılda İslam, Türkler arasında yayılmaya başlamıştır. İslamiyet'i benimseyen Türkler, İslam öncesi devletlerde olduğu gibi kadınlara değer vermeye devam etmişlerdir. Bu bağlamda, yeni Türk devletlerinde, özellikle Karahanlılar ve Selçuklularda kadınların statüleri ve hakları korunmuş, bu dönemde kadınların sosyal ve politik işlevleri korunmuştur. Bu durum için en önemli destek kaynağı Dede Korkut Hikâyeleri' dir.

Selçuklular da İslam öncesi Türk devletleri gibi bazı önemli rolleri ve sorumlulukları Hatunlara vermiştir. Saray ve devlet üzerinde önemli etkileri olduğu gibi devletin birtakım işlerine de müdahalelerde bulunmuşlardır. Bu dönemdeki Hanlar da, İslam öncesi Türk devletlerindeki gibi, Hatunların fikrini alarak, onların kararına uygun şekilde devlet işlerini yürütmüşlerdir¹⁵⁴.

Türkler, Talas Savaşı'ndan sonra 751'de İslam'ı kabul etmeye başlaması ile birlikte, birtakım siyasal hak ve sorumluluklarının Türk kadınlarının elinden alındığını belirten araştırmacılar, gerekçe olarak ataerkil yapıda olan Türk toplumunun din kapsamında erkekler ile kadınların eşitliğini ele aldıklarını söylemişlerdir¹⁵⁵.

¹⁵³ Dulum, a.g.e., s. 10.

¹⁵⁴ Dulum, a.g.e., s. 12.

¹⁵⁵ Yıldırım, a.g.e., s. 123

İslam'ın Arap toplumunda yaşayan ve kadınlara hak vermeyen kadınlara getirdiği geniş haklar, çağdaşları içinde konumu oldukça iyi olan Türk kadınları için hak değil, aksine kısıt anlamına gelmektedir. İslam dinini İranlılar aracılığıyla kabul eden Türkler, Arap toplumunun dilini ve yaşam tarzını İslam'ın kuralları ile birlikte kabul etmeye başlamıştır. Bu bakımdan, kadınları ve erkekleri eşit gören, kadınları İslam'dan önce büyük bir değer ve önem olarak kabul eden, hayatın her alanında eşitliği algılamak yerine; kadınları erkeklerin altında gören bir sistem benimsenmiştir. Zamanla, kadınların özgürlükleri kısıtlanırken, tüm yaşamları sınırlanmış ve kadınlar erkeklerin boyunduruğu altında yer almaya başlamıştır¹⁵⁶.

Türk toplumunda kadınların sosyal yaşamda kaybına dair bir başka görüşe göre, kadınların kamusal hayatlarından çekilmelerinin arkasındaki sebep coğrafi konum ile yerleşik hayata geçiştir. Ortaylı; coğrafyanın sağladığı imkânlar nedeniyle yerleşik yaşamın erken yaşandığını, kadın ve erkeklerin kendilerine ayrı ayrı yaşam alanları yarattıklarını belirtmiştir¹⁵⁷. Doğan; kadınların kamusal alandan dışlanmalarının yerleşik hayata geçişe bağlı olduğunu ve bu durumun, yerleşik kültürün öngördüğü, ancak İslam'ın bu durumun oluşumunda katkısı olduğunu söylemiştir¹⁵⁸. Türk yerleşmeleri ve İslam dininin kabul edilmesi aynı döneme denk geldiğinden, bu iki faktörden hangisinin sosyal değişim ve dönüşümlerde daha belirleyici bir rol oynadığı konusunda net bir yorum yapmak mümkün değildir¹⁵⁹.

Anadolu'ya yerleşme sürecinde Selçuklular'ın İran ve Arap kültürüne ek olarak Bizans kültürünün de etkisi altında kaldığı ifade edilmektedir. Türk toplulukları bu kültürlerle etkileşim halinde iken, erkek ve kadının sorumluluk alanları, toplumsal statüleri ve toplum içindeki rolleri birbirinden ayrılmaya başlamışken, Anadolu Türkleri bu kültürlerden uzakta kalmış ve eski Türk geleneklerine bağlı kalarak bu gelenekleri yaşatmışlardır. Fakat bu duruma istisna olarak Anadolu Selçuklu Devleti'nde kadınlar İslamiyet'in etkisinde kalarak ve yerleşik hayata geçişten

¹⁵⁶ Dulum, **a.g.e.**, s. 15.

¹⁵⁷ İlber Ortaylı, **Osmanlı'yı Yeniden Keşfetmek**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2006, s. 50

¹⁵⁸ Selen Doğan, "Yönetimde Geleneksel Piramit Anlayışının Sonu: Sıfır Hiyerarşi", **Türk İdare Dergisi**, Sayı.411, 1996, s. 189

¹⁵⁹ Zoga, **a.g.e.**, s. 63.

etkilenerek yukarıda bahsi geçen kültürlerden etkilenmişler ve örtünmenin yanı sıra sosyal hayatlarından da uzaklaşmışlardır¹⁶⁰.

Türkler Anadolu'ya yerleştikten sonra devlet sisteminde birtakım değişiklikler yapılmıştır. Büyük Selçuklu Devleti'nde olduğu gibi, toprağın büyük bir kısmının terk edilmesi durdurulmuş, kadınların siyasi ve idari konulardaki rolü en aza indirgenmiş, kabile yerleşimleri tahrip edilmiş ve Farsça devletin resmi dili olmuştur¹⁶¹.

Anadolu'da Selçuklularla başlayan kadınların örtünmesi ve sosyal rollerinin kısıtlanması Osmanlı Devleti'nde devam etmiştir. 1839 Tanzimat Fermanı'na kadar, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kadınlar hakkında hiçbir yenilik yapılmamıştır¹⁶².

Eski kaynaklardan (Oğuz Kağan Destanı, Dede Korkut Hikâyeleri, İbn Battuta, vb.) aktarılmış olan bilgiler göz önüne alındığında, İslam öncesi Türk kadınların büyük oranda erkeklere eşit olduğunu söylemek mümkün olmaktadır. Kadınlar o zaman erkekler için tamamlayıcı niteliğinde idi. Sosyal yaşamda saygın ve üstün olmanın yanı sıra, ata biniyor, ok atıyor, savaşımlara giriyor ve siyasette aktif rol oynuyorlardı. Türk kadınlarının sosyal yaşamlarından sessizce ayrılmasının başlangıcı, öncelikle yerleşik yaşamla açıklanabilmektedir. Kadınların ve erkeklerin iş alanlarının ayrıştırılması ile kadınların ev işlerine yönelmesini işaret eden bu süreç, aynı şekilde kadınların zararına olacak şekilde ilerlemeye devam etmiştir. Ayrıca, Arap kültürünü etkisinde kalınması da devam etmiştir.

3.3 Osmanlı'da Kadın

Osmanlı İmparatorluğu'nda kadınların aileyi oluşturan en önemli unsurlardan biridir. Osmanlı Devletinde kadınların yaşam tarzı, sosyal, ekonomik, yasal ve siyasi haklarıyla ilgili birçok teori ve tartışma olsa da farklı görüşler de mevcuttur. Bu görüşler kadınların ne sebeple sosyal yaşamdan uzaklaştırıldıkları, ne gibi faktörlerin buna etki ettiği üzerinedir. Bu açıdan, bu bölümde Tanzimat öncesi ve sonrası Osmanlı kadınları ele alınarak incelenecektir¹⁶³.

¹⁶⁰ Dulum, a.g.e., s. 16-17.

¹⁶¹ Türk, a.g.e., s. 42.

¹⁶² Dulum, a.g.e., s. 16.

¹⁶³ Ortaylı, a.g.e., s. 53

3.3.1. Tanzimat Öncesi

Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş döneminde, kadınların büyük kısmı eski Türk gelenekleri doğrultusunda yaşarken, İslam dini yerleşik yaşama etkisi ile beraber, Osmanlı topraklarında ve çevresindeki kültürler ve Osmanlı sarayına götürülen yabancılar, kadının dönüşümüne sebep olmuştur. Bu dönüşüm ile birlikte II. Murad döneminde saraya harem kültürü, Kanuni Sultan Süleyman döneminde ise kadını özel bir nesne haline getiren mahremiyet kültürü gelmiştir¹⁶⁴.

Devletin kuruluş döneminde, kadınlar sosyal yaşamda oldukça aktif rol oynamışlardır. Ailede kadınların yeri tartışmasız ve ön plandadır. Bu dönemde, halen göçebe hayatı ve kültürü olan Türk toplumunda platoya gitmek için yapılan düzenlemeler tamamen kadınlardır¹⁶⁵.

İbn Battuta, Anadolu'yu Osmanlı kuruluş döneminde gezmiş ve Seyahatnamesinde kadınların içten davrandıklarını, misafirperver olduklarını, erkeklerden kaçmak gibi bir durumlarının olmadığını yazmıştır. Ayrıca, kadınların istedikleri gibi seyahat edebildiklerini, yaşam alanlarının ev ile sınırlı olmadığını, Nilüfer Hatun isimli kadının yaptırmış olduğu tekke, mescit ve köprünün varlığını da Seyahatnamesinde belirtmiştir.

Türk annelerinin toplumda farklı ve önemli bir yeri vardır. Selçuklular döneminde olduğu gibi, saray kadınları da kendi zamanlarında kendi topraklarına ve iktidarlarına sahiptiler. Ekonomik ve sosyal güce sahip kadınlar, güçlerini hayır işleri yaparak göstermişlerdir. Buna bakılarak, güçlü kadınların vakıflar, hastaneler, camiler ve imaret evleri inşa ettirdikleri görülmektedir.

İslamiyet'in kabul edilmesinden sonra, Türk kültürünün Arap kültüründeki çok eşlilikten etkilenmeye başladığı söylenmekle beraber, Osmanlı İmparatorluğu'nun tek eşliliği tercih ettiği, çok eşliliğin çok popüler olmadığı söylenmektedir. Çok eşlilik,

¹⁶⁴ Kozlu, **a.g.e.**, s. 39.

¹⁶⁵ Kia Akkaya, **a.g.e.**, s. 23.

yüksek gelir seviyesine ve yüksek statüye sahip olanlar arasında yaygındır. Ancak, hünkârların kuruluş döneminde çok eşli oldukları bilinmektedir¹⁶⁶.

Osmanlı Devleti'ndeki kadınların sosyal yaşamdan uzaklaşmasına kültür, coğrafya, din ve yerleşik yaşam faktörleri gibi durumlar neden olmuştur. İstanbul'un fethi ile beraber Osmanlı kadınlarında kentleşmenin de artmasıyla sosyal yaşamda aktiflik oldukça fazla görülmüştür. Kentleşme ve yaşama yerleşme sonucu, kadınların temel faaliyet alanları hanelerde şekil almaya başlamıştır. Hem fiziksel hem de entelektüel olarak köşeye sıkıştırılmaya başlanan kadın, zaman içinde kamusal alandan ve ekonomik yaşamdan tamamen çıkarılmış ve eğitimden mahrum edilmiştir¹⁶⁷.

Kırsal kesimde kadınlar nispeten daha fazla özgürlüğe sahipken, kentsel alanlarda, yerleşik yaşamın etkisi ile kadınlar ve erkekler arasındaki uzaklaşan ve farklılaşan ilişki toplumun yaşam tarzını etkilemiştir. 16. yüzyılda, kurumsallaşma Osmanlı İmparatorluğu'nda gerçekleştiğinde, saray geleneği ortaya çıkarken, kadınlar için birtakım fermanlar yayınlanmıştır. Kadınlara yapılan baskılar çoğunlukla giyim tarzı, dışarı çıkma ve erkeklerle ilişkilerin düzenlenmesi ile ilgilidir. Aynı dönemde, devletin teorisinin baskın hale gelmesinin bir sonucu olarak, egemen sınıflar, saraylar ve ulema, şeriatın kadınların sosyal hayatlarından kalıcı olarak korunmalarını sağlayacak biçimde yorumlama eğiliminde olmuştur. Batılı tüccarların, 16. yüzyıl ve sonrasında da aileleriyle birlikte İstanbul'a geldikleri ve Batı tarzını da bu şekilde getirdikleri söylenmektedir. Tüccarların getirmiş olduğu bu modayı Osmanlı kadınlarının benimseyip kullanmaması için yeni fermanlar yayınlanmıştır. III. Osman döneminde kalın bir siyah örtü giymeyen kadınların dışarı çıkması yasaklanmış, sarayın dışında olan kadınlara da tekneye binmeleri konusunda yasak getirilmiştir¹⁶⁸.

Osmanlı İmparatorluğu'nda ekonomik yaşam içerisinde bulunmalarına ses çıkarılmayan kadınlar, sosyal yaşamda ve faaliyetlerde dışlanmış, birtakım yasaklara tabii tutulmuşlardır. Kadından izinsiz hiçbir şekilde eşi, oğlu vb. kişiler tarafından mal alım satımı yapılamıyor, kiralanamıyor olmasıyla beraber, kadınlar mal sahibi

¹⁶⁶ Ortaylı, **a.g.e.**, s. 54.

¹⁶⁷ Dulum, **a.g.e.**, s. 23.

¹⁶⁸ Kia Akkaya, **a.g.e.**, s. 25.

olabiliyor, mülkünü işletebiliyor ve devredebiliyordu. Osmanlı Devleti'nde yasal yollara başvurma hakkı hem kadınlara hem de erkeklere açıktır. Sosyal statüleri, dinleri veya ırkları ne olursa olsun herkes mahkemeye başvurabilir. Bununla birlikte, iki kadının ifadesi bir erkeğin şahitliğine denk düşmektedir ve iki kadın tanıklık etmelidir. Evlilik, çocuklar ve miras sorunları ve kadınların statüsü İslam hukukuna göre düzenlenmiştir. Evlilik çağındaki kızlar, eş seçimini görerek yapamamakta ve aile büyüklerinin kararlarına uymaktadırlar. Evlilik bir erkek veya iki kadın tanık ile yapılırken, boşanma yalnızca erkeğin hakkıdır. Miras konusundaki haklar ise erkeğe iki, kıza bir pay olacak şekilde verilmiştir. Ticari faaliyetlerde bulunmak için yeterince parası olmayan kadınlar için çok az seçenek olmasına rağmen, durumu bu şekilde olan kadınların çoğu zanaat yapma eğiliminde olmakla birlikte tekstil üretimi ve tarımla meşgul olmaktadır. 17. yüzyılda, Bursa'daki iplik makinelerinin yarısı kadınlar tarafından işletilmiştir. Ancak, kadın esnaf ve sanatkârların lonca üyesi olmalarına çok ılımlı yaklaşılmamış, kadınlar çok nadir lonca üyesi olmuşlardır¹⁶⁹.

Osmanlı Devleti'nin kentli kadınları, Tanzimat'a kadar evlerinde kalmışlar ve dışarıyla sınırlı bir ilişki kurabilmişlerdir. Özellikle İstanbul olmak üzere kentlerde yaşayan Türk kadınları çarşaf ve peçe kullanımına zorlanmış, sadece ev işleri ve çocukları ile ilgilenmeye mecbur kılınmış, eşi ve yakın akrabaları ile görüşmesine müsaade edilmiş ve tüm bunlarla bütünüyle eve hapsedilerek dış dünyadan dışlanmışlardır. Bu nedenle kamusal alan erkeklere, özel alan ise kadınlara ayrılmıştır. Sosyal hayattan uzak olan kadınlar, siyasi haklarını kullanmaktan mahrum kalmışlardır. Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra, Osmanlı Devleti kadınlarını Avrupa'ya benzer şekilde geç olsa da sosyalleşme süreci başlamıştır¹⁷⁰.

3.3.2. Tanzimat Sonrası

15. yüzyıldan itibaren Avrupa'da Sanayi Devrimi, Reform, Rönesans gibi birtakım yenileşme çabaları meydana gelirken, bu gelişmeleri yakalayamayan Osmanlı Devleti Avrupa'ya karşı yenik düşmüş, modern ve dinamik bir yapıda kalamamış ve gerileme sürecine girmiştir. Bu gelişmeleri yakalama ümidiyle 18.

¹⁶⁹ Günel, a.g.e., s. 18.

¹⁷⁰ Dulum, a.g.e., s. 26.

yüzyılda modernleşme ve Batılılaşma sürecine girmeye mecbur tutulan Osmanlı Devleti, 1839 Tanzimat Fermanı vasıtası ile ordunun ve sarayın üzerinde uygulamayı denediği ıslahatları, sosyo-ekonomik bir boyuta ulaştırmıştır.

Osmanlı Devleti'nin Batılılaşma süreci içinde atılan en önemli ve büyük adım Sultan Abdülmecid döneminde yazılmış olan Tanzimat Fermanı'dır. Tanzimat Fermanı ile Osmanlı Devleti'nin yapısında atik bir dönüşme süreci başlarken, oluşturulan kurumlarda Batı'ya benzerlik yakalanmış, kadınların da yaşam içerisindeki statüsüne düzenleyici bir takım dönüşümler getirilmiştir.

Tanzimat Fermanı'nda kadınlar için doğrudan bir hüküm bulunmamakla birlikte, kadınların kamusal alana girebilmeleri, Tanzimat Fermanı ve sonraki gelişmelerle bağlantılı durumdadır. Tanzimat döneminde, kadınlara¹⁷¹;

- 1845'te kadınların önünde evlenme hakkı, orta ve yükseköğrenim hakkı,
- 1847 İrade-i Seniyye ve 1858 Arazi Kanunu ile kızlara erkek çocuklarına eşit miras hakkı,
- 1856'da kadınların köle ya da cariye olarak satın almaları ve satmaları yasaklanması gibi birtakım yeni haklar tanınmıştır.

Evli olanlardan alınan gelinlik vergisi kaldırılmış, köle pazarları tamamen yasaklanmış, ancak kaçak bir şekilde cumhuriyet dönemine kadar cariye alım satımı yasadışı bir şekilde sürdürülmüştür¹⁷². Eşleri yabancı uyruklu olan kadınlar, 1869'da Türk Devletinin Osmanlı Devleti Kanunu kapsamında çıkardığı Tabiyet-i Osmaniye Kanunnamesi ile 1869'da eşlerinin ölümü durumunda, üç yıllığına milliyete dönme hakkı tanımıştır¹⁷³.

Tanzimat döneminde, kadınların eğitiminde önemli ilerleme kaydedilmiştir. Tanzimat sonrası dönemde, Osmanlı Devletinde kadınların eğitim haklarına ilişkin yenilikler şöyle ifade edilebilir:

¹⁷¹ Ortaylı, a.g.e., s. 19.

¹⁷² Cemal Kutay, **Yazılmamış Tarihimiz**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 2003, s.139.

¹⁷³ Kışlalı, a.g.e., s. 45.

Tablo 3.1: Tanzimat Dönemi’nde Kadınların Eğitimine Yönelik Yenilikler¹⁷⁴

YIL	YENİLİK
1842	Türkiye Mektebi’nde kadınlar için ebelik kurslarının açılması
1858	İlk Kız Ortaokullarının (Rüştiyelerin) açılması
1869	Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile kızların ve erkeklerin sübyan mekteplerine devam mecburiyetinin oluşturulması
1869	İlk Kız Sanayi Okulunun İstanbul’da açılması
1870	İlk Kız Öğretmen Okulunun (Darülmuallimat) İstanbul’da açılması
1873	İlk kadın öğretmen tayininin gerçekleşmesi

Tanzimat Fermanı’ndan sonraki kanunlarda yapılan değişikliklerle; yüzyıllar boyunca, İslamiyet, çevre kültürleri ve kamusal alandaki gerileme çerçevesinde yerleşik yaşam faktörleri ile evde hapsedilen Türk kadınlarının sosyal konumu onarılmaya çalışılmıştır. Tüm bu gelişmeler yaşanırken, Şinasi, Ahmet Mithat (Diplomalı Kız), Namık Kemal (İntibah), Yakup Kadri (Kıralık Konak), Recaizade Ekrem, Şemsettin Sami gibi Osmanlı elitleri, kadınların özgürlüğüyle ilgili arzularını anlatmak için yazılar ve romanlar yazmışlardır¹⁷⁵.

19. yüzyıl İstanbul’da ve diğer büyük ticari kentlerde yaşayan kadınlar için bir dönüm noktası olarak sayılabilir. Büyük şehirlerdeki kadınlar eğitim almaya başlayarak okuryazar olmaya başlamışlar ve üst düzeydeki eğitilmiş kadınlar sosyal hayata katılabilmişlerdir. Kendilerini ve çevrelerini sorgulamaya başlayan kadınlar, çeşitli medya organları aracılığıyla duygularını ve düşüncelerini dışa vurmaya başlamışlardır.

Batılılaşma çabaları sonucunda, Boğaziçi, Çamlıca, Şehzadebaşı gibi bölgeler kadınların seyahat ettiği ve ilgi duyduğu bir yer haline gelmiştir. Bu dönemde Avrupalı kadınlar tarafından Fransız dili ve piyano dersleri verilmiştir. Bununla birlikte, bütün bu Batılılaşma ve modernleşme çabalarına rağmen, kadınların sosyal konum ve

¹⁷⁴ Dulum, a.g.e., s. 27.

¹⁷⁵ Dulum, a.g.e., s. 28.

statüleri pek fazla dönüşüm geçirmemiştir. Özellikle, kadınların giyimleri önemli eleştiri yağmuruna tutulurken, kadınlar hakkındaki bazı yasaklar devam etmiştir¹⁷⁶.

1876'da Osmanlı İmparatorluğu parlamenter sisteme I. Meşrutiyetle beraber geçmiştir. Abdülhamid'in Osmanlı-Rus Savaşı nedeniyle, bu dönem meclisi iptal etmesi nedeniyle çok kısa sürmüştür. Ancak Kanun-i Esasi'ye göre, 1876'nın Anayasa Monarşisiyle kabul edilen Türk tarihinin ilk anayasası, erkeklere ilk defa oy kullanma hakkı verilmiş ve kadınların siyasal katılım statüsünü hiçbir zaman söz konusu olmamıştır¹⁷⁷.

II. Meşrutiyet ile özgürleşmenin, kadınlarla ilgili hemen hemen tüm konularda gerçekleştiği görülmektedir. Bu dönemde Kadın, Kadınlar Dünyası vb. pek çok kadın dergileri yayınlanmaya başlamıştır. Bu dergilerdeki kadınlar yazılar yazmış ve aynı zamanda dergi direktörü olarak çalışmıştır. Bu dergilerin çoğunda, Batılı kadınlar gibi Müslüman kadınlara da haklarının verilmesi, dışarı çıkma özgürlüğü, kadınların sosyal hayata katılımı ve çok eşliliğin yasaklanması gibi konularda makaleler yayınlanmıştır. Siyasi haklara sahip olmak isteyen kadınların yayınladıkları yazılara ise nadiren rastlanmaktadır¹⁷⁸.

20. yüzyılın yazarları, Tanzimat Dönemi'nin yazarlarına benzer şekilde kadınların özgürlüğü ve bağımsızlığı hakkında yazılar ve romanlar yazmış, böylece kadınlara ulaşmaya ve kadınların modern sosyal rolünü benimsemeye çalışmışlardır. II. Meşrutiyet zamanı İslamcı görüş sahipleri, kadınların sosyal hayata katılımını, ev dışında çalışmasını ve erkeklerle aynı ortamı paylaşmasını şiddetle eleştirmiş; Türkçüler ise Türk kadınlarının sosyal yaşamdaki gerekliliğini savunmuşlar; Batılılar da kadınların dini baskı yüzünden gerilediklerini iddia etmişlerdir.

Tanzimat dönemi ve sonrası II. Meşrutiyet ile beraber Osmanlı Devleti'nin sosyal, politik ve iktisadi yapısı, kadınların toplumsallaşması ve insanların kadınlara bakışları değişmiştir. Bu süreden hemen sonra Balkan Savaşları ve I. Dünya

¹⁷⁶ Barber, a.g.e., s. 34.

¹⁷⁷ Alpar, a.g.e., s. 12.

¹⁷⁸ Burhan Göksel, **Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993, s. 137

Savaşı'ndan kaynaklanan ailesel ve ekonomik problemlerle mücadele etmek zorunda kalan kadınlar, kaçınılmaz olarak sosyal ve iktisadi hayata katılmışlardır. Bu bağlamda, kadınlarla ilgili yeni düzenlemeler yapılması zorunluluğu ortaya çıkmış ve 1917'de Kanun Hükmünde Kararname (Hukuk-u Aile Kararnamesi) çıkarılmıştır. Bu karar, 1926 yılına kadar yürürlükte kalmıştır ve verilen kadın hakları aşağıdaki gibidir¹⁷⁹.

Tablo 3.2: Hukuk-u Aile Kararnamesi İle Kadınlara Verilen Haklar

VERİLEN HAK	VERİLEN HAKKIN KAPSAMI
Boşanma	Eşin deli olması, eve bakmaması gibi durumlarda mahkeme kararı ile kadına boşanma hakkı verilmesi
Boşanmada Şahit Gerekliliği	Boşanmanın hâkimin huzurunda gerçekleşmesi zorunluluğu ile birlikte, iki şahidin tanıklığının da zorunlu olması
Evlilikte Yaş Sınırı	Erkeklerle 18, kızlara 17 yaş sınırının getirilmesi ve 17 yaşından küçük kızların hâkim ve aile izni ile evlenebilmesi
Çok Eşlilik ile İlgili Düzenleme	İlk eşin rızası ile kocanın ikinci bir eşi alma hakkının olması

II. Meşrutiyet, kadın ayaklanmalarının arttığı ve kadın toplumlarının yaygınlaştığı bir dönemdir. Bu dönemde, hayırsever kuruluşlara ek olarak, kadınlara dönüşüm, değişim, sosyalleşme, Batılılaşma, eğitim imkânı sağlama, bir iş dalında profesyonel olma, yardım toplama ve bazı konularda propaganda yapma gibi birtakım amaçlara sahip cemiyetlerin kurulduğu görülmüştür¹⁸⁰.

Batı toplumlarında, Fransız Devrimi ve Endüstri Devrimi'nin bir sonucu olarak, kadınların kendilerine uygulanan ayrımcılık konusundaki farkındalıklarının, Osmanlı halkında ses getirmesi ile az da olsa Osmanlı topraklarında da yaşandığı söylenebilmektedir. 18. yüzyıldan beri yüzünü Batı'ya çeviren Osmanlı toplumu, 1789'da Fransız Devrimi'nden önemli ölçüde etkilenmiştir. Genç Osmanlılar ve Genç (Jön) Türkler, demokratik fikirler ve kadınların sorunları hakkındaki görüşlerinden etkilenmiştir. Bununla birlikte, Avrupa ve Amerika'da kadın hakları konusunda yapılan eylemler, Şeriat yasasının dayandığı Osmanlı topraklarında pek kabul edilmemiştir. Kadınların siyasal hakka sahip olması ve bu hakkın verilmesi fikri, o

¹⁷⁹ Göksel, a.g.e., s. 141.

¹⁸⁰ Kutay, a.g.e., s. 142.

günün koşullarında Osmanlı kadınları için gündemde olamamıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar, kadınların siyasi katılım için önemli bir isteği olmamıştır¹⁸¹.

Osmanlı Devleti'nde, Batı'daki gibi ilk kadın hareketleri 1900'lerin başlarında, özellikle 1908'de yapılmıştır. Tanzimat döneminden bu yana yapılan hukuk, eğitim, toplum, politika ve ekonomik yapıdaki değişimler Türk kadınlarının kendilerini göstermesi için önemli bir faktör olmuştur. Özgürlük ideolojisi II. Meşrutiyet ile kadınlar şimdi Batı'da olduğu gibi özgürlük ve eşitlik hareketine girmişler, özgürleşmeye ve bireysel olmaya başlamışlardır. Toplumu ve kendini sorgulayan kadın hareketi, kadınlar ve erkekler arasındaki geleneklere, kısıtlamalara ve eşitsizliğe karşı bir savaş başlatmıştır. Aile yaşamında, sosyal yaşam ağında, kadınlar, çalışma ve politika alanında yeni bir düzenlemenin gerekliliğini vurgulayarak, bir kadın devrimini sosyal yaşamın tüm yönleriyle ilişkilendirmeyi amaçlamışlardır. Bu yönde; bilgi devrimi, farkındalık yaratma, talepleri ifade etme, imajı değiştirme, harekete geçirme, kadın devriminin gerçekleşmesini sağlamak için birçok dernek ve dergiyi araç olarak kullanmışlardır. Bu doğrultuda kurulan dernekler şu şekilde sıralanabilir¹⁸²;

Tablo 3.3: Osmanlı Devleti'nde Kadınlar Tarafından Kurulan Dernekler ve Amaçları¹⁸³

DERNEK AMACI	DERNEK İSMİ
Yardım ve Eğitim Dernekleri	Şevkat-i Nisvan, Şefkat Cemiyet-i Hayriyesi
Kültür Amaçlı Dernekler	Asri Kadın Cemiyeti, Tefeyyüz Cemiyeti, Teal-i Nisvan Cemiyeti
Ülke Sorunlarını Çözmeyi Amaçlayan Dernekler	Mamulat-ı Dahiliyye-i İstihak-ı Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi
Siyasal Partilerin Kadın Dernekleri	Teali-i Vatan Osmanlı Hanımlar Cemiyeti, Osmanlı Kadınları Terakkiperver Cemiyeti
Feminist Kadın Dernekleri	Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti

¹⁸¹ Altınordu, **a.g.e.**, s. 36.

¹⁸² Berktaş, **a.g.e.**, s. 40.

¹⁸³ Barber, **a.g.e.**, s. 63-64.

3.3.3 Siyasette Etkin Olan Kadınlara Osmanlı'dan Örnekler

1540-1656 arasında, Osmanlı'nın duraklama döneminde, kadınlar damgalarını vurmuştur. Hürrem Sultan, Mihrimah Sultan, Safiye Sultan ve daha niceleri bu süreç içerisinde oldukça ses getirmişlerdir.

Hürrem Sultan, Osmanlı tarihinde şahit olunan en güçlü kadınlarındanıdır. 1506'da Lehistan'da doğmuş ve 1520 yılında Osmanlı Sarayı'na Kırımhlılarca getirilmiştir. Sarayda özel olarak eğitilmiş olan Hürrem Sultan, zekâsı ve yetenekleriyle hızlı bir şekilde Harem'de bir övgü haline gelmiş ve nikâhlı bir eş olarak Sultan Süleyman'ın yanında yerini almıştır. Oğlu II. Selim'in tahttaki yükselişini görmeden ölen Hürrem Sultan, kurmuş olduğu vakıf sayesinde birçok eseri arkasında bırakmıştır¹⁸⁴. Resmi evlilik yanında Sultan Süleyman'ın kararları üzerinde önemli bir etkisi olan Hürrem Sultan; Pargalı İbrahim Paşa'nın katli, Hadim Süleyman Paşa'nın sadrazamlık görevinin sonlandırılması, Rüstem Paşa'ya sadrazamlık görevinin verilmesi gibi konularda siyasette doğrudan bir etkiye sahip olmaya çabalamıştır¹⁸⁵.

Mihrimah Sultan, Kanuni Sultan Süleyman ve Hürrem Sultan'ın kızı olarak 1522 yılında dünyaya gelmiştir. Hürrem Sultan'ın isteğine göre, daha sonra sadrazam olan Rüstem Paşa ile evlenmiştir. Annesi Hürrem Sultan'la beraber aktif bir konumla siyasette yer alan Mihrimah Sultan, kocasının siyasetteki yükselişinde ve büyük bir sadrazam olmasında önemli bir rol oynamıştır. Mihrimah Sultan, Sultan Süleyman'dan sonra Şehzade Bayezid'in padişahlık için desteklenmesini sağlamış ve bu konuda önemli çalışmalar yapmıştır. Annesinin ölümünden sonra, Mihrimah Sultan'ın babası üzerindeki etkisi artmış, etkisi ve yetkisi daha da fazla olmuştur. Sonralarda sultan olması için Selim'i desteklemeye başlamıştır. Babasının ölümü ile beraber, Sultan II. Selim ve Sultan III. Murad döneminde sarayın en etkili kadınlarından biri olan Mihrimah Sultan, sıhhatli olduğu dönemlerde birçok hayır işinde yer almıştır¹⁸⁶.

Nurbanu Sultan, III. Murad'ın annesi, 1525-1530'da Paros adasında doğmuş, 1537 yılında saraya bir cariye olarak getirilmiştir. II. Selim'in karısı Nurbanu Sultan,

¹⁸⁴Hürrem Sultan'ın Hayatı, <http://www.hurrem.net/hurrem-sultan/hurrem-sultanin-hayati.html>, (Erişim Tarihi 04.02.2019)

¹⁸⁵ Öztürk, a.g.e., s. 41.

¹⁸⁶ Kafesoğlu, a.g.e., s. 64.

kocasının erkek kardeşi Şehzade Beyazıd ile mücadelesinde Venediklilerle temasa geçerek Venediklilerden destek almıştır. Oğlu III. Murad döneminde, Nurbanu Sultan gücüne güç katmış ve haremın statüsü de yükselmiştir. Nurbanu Sultan, Osmanlı İmparatorluğu'nun Girit'e saldırmasını ve Venedik'e karşı savaşı önlemiştir. Bununla birlikte, iki saray arasındaki ilişkileri geliştirmek ve ticareti artırmak için Fransa Kraliçesi ile yazışmalarda bulunmuştur. Üsküdar'daki kütüphane ilk defa Osmanlılarda bir kadın tarafından inşa ettirilen kütüphane olarak özelliğini korumaktadır¹⁸⁷.

Safiye Sultan, 1550 yılında Venedikli bir ailenin kızı olarak doğmuştur. III. Murad'ın karısı Safiye Sultan, sarayın en güçlü ve muktedir sultanlarından. Ailesinin asil bir aile olmasının yanı sıra, eğitiminin bir sonucu olarak güç sahibi olan Safiye Sultan, kayınvalidesi Nur Banu Sultan'ın ölümü ile beraber haremi yönetmeye başlamıştır. Padişah olan oğlu III. Mehmed ile beraber tüm saray onun emrine geçmiştir. Padişahın emirlerini değiştirme yetkisi olan Safiye Sultan, sadrazam tayin etme yetkisine dahi sahip olmuştur. 1579 yılında Sokullu Mehmed Paşa'nın öldürülmesinden sonra önemli bir güce ulaşan Safiye Sultan, 20 yıl hüküm sürdükten sonra oğlunun da vefatı ile iktidarı ve gücünü Handan Sultan'a devretmiştir¹⁸⁸.

Sultan III. Mehmed 'in karısı olan *Handan Sultan*, 1583 yılında hareme getirilmiştir. Ahmed, 1603'te sultan olmuşken annesi Handan Sultan, üç yıllığına devleti yönetmiştir çünkü oğlu hala bir çocuktur. Bu sırada kocası III. Mehmed 'in annesi olan Safiye Sultan'la iktidar mücadelesi vermiş olan Handan Sultan, Eski Saray'a Safiye Sultan'ın gönderilmesini istemiş ve bunu başarmıştır. Devlet yönetiminde 1605 yılından ölene dek kendi adıyla söz sahibi olan Handan Sultan, bu dönemde bir yönetim ekibi kurmuş ve etkili bir politika yürütmüş ve sonrasında vefat etmiştir.

Turhan Hatice Sultan, 1627'de Ukrayna'da doğmuş, genç yaşta Kırımlar onu Osmanlı Sarayına getirmiş ve Mahpeyker Kösem Sultan'a teslim etmişlerdir. 13 yaşındayken Hatice Sultan, Sultan İbrahim ile evlenmiş ve Mehmed'i doğurmuştur,

¹⁸⁷ Kafesoğlu, a.g.e., s. 64.

¹⁸⁸ Kafesoğlu, a.g.e., s. 65.

IV. Mehmed ayrıca 7 yaşında tahta geçirilmiştir. Kösem Sultan devletin hükümdarı iken, Kösem Sultan üç yıl sonra öldürülmüş ve saltanat Turhan Hatice Sultan'a verilmiştir. 35 yıl ile Osmanlı İmparatorluğu'nun en uzun süre hizmet veren validesi olarak bilinen Turhan Hatice Sultan, beş yıl boyunca devleti yönetmiştir. Kösem Sultan öldükten sonra, bütün devlet gücü kendi ellerine geçmiş, ancak siyasetten uzak durmayı tercih ederek gelinlerini de bu şekilde yetiştirmiş ve Osmanlı Devleti'nde kadın saltanatının sonunu getirmiştir¹⁸⁹.

Osmanlı İmparatorluğu'nda bahsi geçen tüm sultanların hemen hemen hepsinin saraya getirilme hikâyeleri benzerdir. İdare içinde söz sahibi olmalarında yaşadıkları çevrenin ve yaşamlarının neredeyse aynı oldukları bilinen bu kadın sultanların erkeklerden pek bir farklarının olmadığını söylemek de mümkündür. Bu durumda, erkeklerle özdeşleşmiş olan gücü tutma hırsı ve arzusuyla, bu arzuyla da savaşmak, mücadele vermek gibi bir takım özelliklerin kadınlarda da mevcut olduğu görülmektedir.

3.4 Türkiye Cumhuriyeti'nde Kadın

I. Dünya Savaşı sonrası Kurtuluş Savaşı'nın ardından 23 Nisan 1920'de TBMM kurulmuştur. Bununla birlikte, cumhuriyetin kuruluşundan bu yana, TBMM kadın meseleleri konusunda güçlü bir duruşa sahip olmuş ve 1922'den bu yana, kadın haklarından söz edilmiş olup, kadın oy haklarından da bahsedilmiştir.

Parlamento tarafından kabul edilen 1921 Anayasasında, eşitlik hükümleri getirilmemiş ve eşitlikle ilgili ilk hükümler cumhuriyetin ilanından sonra 1924 Anayasası'nda söz konusu olmuştur. Kurtuluş mücadelesinin bitişi ile 29 Ekim 1923'te cumhuriyet ilanı yapılmış ve daha sonra geniş bir toplumsal dönüşüm süreci başlamıştır. Bu bağlamda, Batı ülkelerinde kadınlara verilen hak ve özgürlükler, özellikle I. Dünya Savaşı döneminde, Türk kadınlarına tanınmıştır. Laiklik ilkesi

¹⁸⁹ Mehmet Şimşek, Osmanlı Haremi'nin En Kudretli Üç Yüzü
<http://www.yenisafak.com/yenisafakpazar/osmanli-hareminin-en-kudretli-uc-yuzu-393284>,
 (Erişim Tarihi: 11.03.2019)

çerçevesinde oluşturulmuş olan hukuk sistemi sayesinde, Osmanlı döneminde kamusal hayattan uzaklaştırılıp evde hapsedilen kadın artık kamusal yaşamda görülmeye başlanmıştır. 1926'da Parlatentonun kabul ettiğı Medeni Kanun ile kadınların erken evlilikleri ve çok eşlilik engellenmiş, kadınlar ve erkekler miras hakkı konusunda da eşitlenmiştir¹⁹⁰.

Cumhuriyet'in ilanı ile beraber kadınların yaşamında meydana gelen değışiklikler şu şekilde sıralanabilir¹⁹¹;

- Aydın Türk kadını, İstanbul'da yapılan mitinglerde söz sahibi olmuş ve aktif bir role sahip olmuştur.
- Çalışma hayatına giriş yapan kadın sayısı I. Dünya Savaşı döneminde artmıştır.
- Kızların erkek öğrenciler ile beraber eğitim alabilmesi kararlaştırılmıştır.
- Derneklerde kadınların aktif rol oynaması mümkün kılınmıştır.
- Kadın öğretmen sayısı ve kızların gidebileceğı okul sayıları Anadolu'nun birçok kentinde artırılmıştır.
- Vatan müdafaasına kadınların katılımı doğrudan olmuştur.
- Eğitimini tamamlamış ve devam eden kız öğrencilerin meslek edinmeleri ve mesleğe hazırlanmaları söz konusu olmuştur.

16 Haziran 1923'te kadın haklarını savunma ve kadınların siyasi katılım hakkını elde etmelerini sağlama amacıyla İstanbul'da Kadınlar Fırkası adlı bir siyasi parti kurulmuştur. Ancak partinin Ankara'dan aldığı cevapların olumsuz olması üzerine parti bir derneğe dönüşmüş ve Türk Kadınlar Derneğı (Birliğı) adı altında çalışmaya başlamıştır¹⁹².

3 Mart 1924'de kabul edilmiş olan Tevhid-i Tedrisat Yasası uyarınca, laiklik ilkesi eğitim hayatında benimsenmiş, bütün okullar Milli Eğitim Bakanlığı'na

¹⁹⁰ Dulum, **a.g.e.**, s. 33.

¹⁹¹ Gün Taş, "Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri", **Akademik Hassasiyetler**, Cilt.3, Sayı.5, 2016, s. 26

¹⁹² Taşkın, **a.g.e.**, s. 53.

bağlanmış, karma sistem ile beraber kızların ve erkeklerin beraber okuyacağı bir sisteme geçilmiştir. Bununla birlikte, 1924'teki halifelğin kaldırılması, laiklik ilkesinin toplumda ve devletin eylemlerinde tam olarak oturmuş olması üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda, seküler ve modern eğitim sisteminde her iki cinsiyetin de eşit eğitimden yararlanması sağlanmıştır¹⁹³.

Fransız Devrimi'nin bir sonucu olarak 1789'da kurulan İnsan Hakları ve Vatandaş Hakları Bildirgesi'ne uygun olarak hazırlanan yeni anayasanın temel hak ve özgürlükleri 68. maddede belirlenmiştir. Temel haklar, özgürlükler ve eşitlik konusunda ana güvence kaynağı Türkiye Büyük Millet Meclisi idi. 1924 Anayasası'nın hazırlanma sürecinde, kadınlara oy kullanma ve seçilme hakkı verilip verilmeyeceği konusunda bazı tartışmalar olmuş, ancak kadınların siyasi haklar bakımından eşit olmalarına izin verilmemiştir. Bu bağlamda, oy kullanma hakkı sadece 18 yaşını doldurmuş erkeklere, seçilme hakkı da yalnızca 30 yaşına ulaşmış erkeklere verilmiştir¹⁹⁴.

4 Ekim 1926'da İsviçre Medeni Kanunu'na dayanan Türk Medeni Kanunu kabul edilmiştir. Bu bağlamda, Türk kadını yeni medeni haklar kazanmış ve kadınlar üzerindeki toplumsal baskı ve önyargılar laiklik ilkesiyle sonlandırılmıştır. B, resmi evlilik zorunluluğu getirilmiş, mirasta kadın ve erkek eşitliği sağlanmış, velayette ise anne-baba arasında ebeveynlik eşitliği sağlanmıştır¹⁹⁵.

Türk Kadınlar Birliği tarafından 1927 yılında İstanbul'da düzenlenen ve kadınların eşit oy hakkına sahip olduklarını belirten kongresinin sonucu Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne gönderilmiştir. Ancak derneklerin yöneticileri bu isteğin aşırı hak talebi niteliğinde bir talep olarak görülmesi dolayısıyla görevlerinden alınmıştır. Bu bağlamda, Türk kadınları 1927'de yapılan genel seçimlere katılamamışlar, ancak, 1930'larda yapılan yerel seçimlerde, 20 Mart 1930'da kabul edilen Belediye Yasası'yla ilk defa oy kullanma ve seçilme hakkı verilmiştir¹⁹⁶.

¹⁹³ Türk, **a.g.e.**, s. 45.

¹⁹⁴ Taş, **a.g.e.**, s. 28.

¹⁹⁵ Zekiye Demir, "Siyasi Partilerin Kadın Politikalarına Karşı Kadın Tutumu", **Doktora Tezi**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2002, s. 79

¹⁹⁶ Köse Marduç, **a.g.e.**, s. 69.

1930'da yerel seçimlerde kadınlara oy kullanma hakkı, 1934'te anayasa değişikliği ile söz konusu olmuştur. 5 Aralık 1934 tarihli ve 2599 sayılı kanunda 10. ve 11. maddelerinde yapılan değişikliklerle kadınlara oy kullanma ve seçilme hakkı tanınmıştır. Bu bağlamda, 22 yaşını doldurmuş olan tüm Türk kadın ve erkeklerine oy kullanma, 30 yaşını doldurmuş olan tüm Türk kadın ve erkeklerine seçilme hakkı verilmiştir. Bununla beraber, 1933'de Köy Kanunu'nun 20. ve 25. maddelerinde yapılan değişikliklere göre, köy muhtarlığı, köy genel merkezi üyeleri ve köy konseyi üyeleri olarak oy kullanma ve seçilme hakkı verilmiştir. Bu kapsamda yapılan muhtar seçimlerinde Aydın iline bağlı Demircidere'de, Türkiye'nin ilk kadın muhtarı Gül Hanım olmuştur¹⁹⁷.

Anayasa değişikliğinden sonra 1935'de ilk genel seçimler yapılmış ve 18 Türk kadını TBMM'ye % 4,5 oranında girme hakkına sahip olmuştur. Seçilen 18 milletvekilinin 13'ü öğretmen, 2'si çiftçi, 1'i doktor ve 1'i yazardır. Bu 18 kadının ve seçildikleri illerin tam listesi Tablo 3.4'de yer almaktadır. Bu kadınların ortak özellikleri toplumda belirli bir konum sahibi olmaları, iyi eğitilmiş olmaları ve yüksek kültürllük göstermeleri, reformları benimsemeleri ve Kurtuluş Savaşı sürecinde aktif rol almalarıdır¹⁹⁸.

Tablo 3.4: Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk TBMM Kadın Milletvekilleri¹⁹⁹

AD SOYAD	SEÇİM BÖLGESİ	MESLEK	MEDENİ DURUM	ÖĞRENİM
Mebrure Gönenç	Afyonkarahisar	Öğretmen	Evli	Amerikan Koleji
Türkan Örs Baştuğ	Antalya	Lise Müdürü	Bekâr	Üniversite- Felsefe
Hatı (Satı) Çırpan	Ankara	Çiftçi, Köy Muhtarı	Evli	Yok
Sabiha Göçül Erbay	Balıkesir	Lise Müdürü	Bekâr	Yüksek Öğretmen Okulu
Hatice Özgener	Çankırı	Darüleytam Müdürü	Dul	Rüştiye-i Hususi
Şekibe İnsel	Bursa	Çiftçi	Dul	Ortaokul
Huriye Öniz Baha	Diyarbakır	Öğretmen	Dul	Londra Üniversitesi- Pedagoji
Nakiye Elgün	Erzurum	Lise Müdürü	Bekâr	Kız Muallim Mektebi
Fatma Memik	Edirne	Doktor	Bekâr	Tıbbiye

¹⁹⁷ Ali Çimen, Tarihi Değiştiren Kadınlar, Timaş Yayınları, İstanbul, 2015, s. 12

¹⁹⁸ Çimen, a.g.e., s. 13.

¹⁹⁹ Sibel Duroğlu, "Türkiye'de İlk Kadın Milletvekilleri", **Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi SBE. Ankara, 2007, s. 173

Fakihe Öymen	İstanbul	Lise Müdürü	Evli	Darülfünun- Coğrafya
Ferruh Güpgüp	Kayseri	Biçki-Dikiş	Dul	Hususi
Benal Arıman	İzmir	Belediyesi	Bekâr	Sorbonne Üni.- Edebiyat
Bahire Bediz Morova Aydılek	Konya	Resim Öğretmeni	Evli	Ortaokul
Meliha Ulaş	Samsun	Edebiyat Öğretmeni	Evli	Darülfünun- Edebiyat
Mihri Pektaş	Malatya	Fransızca Öğretmeni	Evli	Amerikan Kız Koleji
Sabiha Görkey	Sivas	Riyaziye Öğretmeni	Evli	Darülfünun- Riyaziye
Esmâ Nayan	Seyhan	Dil Öğretmeni	Evli	Lise
Semiha Hızal	Trabzon	Lise Müdürü	Bekâr	Darülfünun- Fen Fakültesi

Türk kadını, 1934'te birçok gelişmiş ülkeden önce oy kullanma ve seçilme hakkını elde etmeyi başarmışlar fakat bu hakkın, kadınların göstermiş olduğu yoğun talep ve arzusundan ziyade erkek egemen siyasi yapı tarafından sağlanması, kadınların siyasetteki temsillerinin düşük oranda olmasına neden olmuştur. 1990'lardan bu yana ilk seçimlerde 18 milletvekili ve % 4,5 oranında artış olmasına rağmen, bu rakamlar ve oranlar hala birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkenin gerisinde kalmaktadır. 27 Mayıs 1960 askeri darbesinden sonra, 1961'de yeni bir anayasa hazırlığına gidilmiştir. Bu yeni anayasa, temel haklar ve özgürlükler açısından güçlü bir insan hakları sistemi getirmiş ve temel haklar ve özgürlükler, önceki anayasadaki gibi kısaca tartışılmamış, tam tersi anayasanın önemli bir kısmı bu hak ve özgürlükleri uzun bir şekilde açıklık getirmiştir. 1924 Anayasası'nın aksine, Anayasa kadın hakları konusunda ek bir makale içermemektedir²⁰⁰.

12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından hazırlanmış olan 1982 Anayasası'nda, 41. madde aile temelli eşitlik ilkesi yer almıştır. 2004'de yapılan değişiklik ile bu ilke, kadınlar ve erkek arasında ilke eşitliği haline getirilmiştir. 10. maddede kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip oldukları ve bu eşitliğin devlet güvencesi altına alındığı belirtilmektedir²⁰¹.

Türkiye, 11 Haziran 1985'te 1982 Anayasası'nın kurulmasının ardından CEDAW'ı imzalamıştır. 1986'da yürürlüğe girmiş olan sözleşme ile Türk hukukunda

²⁰⁰ Duroğlu, a.g.e., s. 122.

²⁰¹ Çimen, a.g.e., s. 20.

kadın ve kadın haklarına yönelik çeşitli olumlu değişiklikler yapılmıştır. Bu bağlamda, Medeni Kanun 2001 yılında yürürlüğe girmiş ve 2008'deki Vatandaşlık Kanunu CEDAW çerçevesinde değiştirilmiştir. Ülkemizde CEDAW çerçevesinde kadın haklarına ilişkin gelişmeler şu şekilde özetlenebilir²⁰²;

- Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, kadın politikalarını geliştirmek amacı ile 1990 yılında kurulmuştur.
- Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı, 49. Hükümet içinde 1991 yılında kurulmuştur.
- Kadınların, eşlerinin soyadı yanında kendi soyadlarını da kullanma hakkı 1997 yılında kadınlara verilmiştir.
- 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun 1998 senesinde kadına şiddet düzenlemesinde kabul edilmiştir.
- Eşlerin arasındaki eşitlik ilkesi 1982 Anayasası'na 2001 yılında eklenmiştir.
- Yeni Türk Medeni Kanunu 2001 yılında kabul edilmiş, bu kanun içerisinde eşler arasındaki eşitlik ilkelerinden de bahsedilmiştir.

Genel olarak, Türk kadını siyasal alanda güçlü bir hak mücadelesine katılmamış, ancak kendilerini geliştirebilecekleri alanlarda yer alarak çabalarına devam etmiştir. Bu bağlamda, eğitim ve kültür düzeyindeki artış sonucunda kadınlar toplumda ve çalışma hayatında yerini almaya başlamıştır. Cumhuriyet döneminde ilk kadın dergilerinde ideal kadın tipi nasıl olmalı ve Cumhuriyet kadınları kimdir gibi konular mevzu bahis olmuştur. Cumhuriyetin ilanının ardından yapılmış olan devrimler incelendiğinde, bu devrimlerin Türk kadınları için olduğu görülmüştür. 1950'den 1970'lerin ortalarına değin kurulmuş kadın derneklerinin birçoğu önceliği kazanılmış hakların savunulmasına vermiştir. 1980'e gelindiğinde, Türkiye'de kadın haklarının savunulması birçok dernek ve kuruluş tarafından desteklenmiş, yayın organları kurulmuş, bu alanda yazılan çoğu kitap orijinal dilinden Türkçeye

²⁰² Köse, a.g.e., s. 48.

çevrilmiştir. 1980'lerin sonlarına ek olarak, Türkiye'deki liberal kadın hareketinin farklı bakış açılarıyla tartışılmaya başlanması görülmektedir.

Feminist kadınlar, 1980 sonrası kadın hareketini oluşturmuşlar ve devletin kadın uygulamalarının bazılarına karşı çıkmışlardır. 1960 sonrası Batı'daki feminist hareketlerin etkisi 1980 sonrası kadın hareketinin bir başka nedeni olmuştur. Feminizm vakaları 1980 yılının ardından Türkiye'de küçük gruplar halinde ortaya çıkmıştır. 1989'da 1. Feminist Hafta Sonu ve Kadın Kongresi'nden sonraki dönem siyasi ve ideolojik sorunları ortadan kaldırmak için gerçekleştirilmiştir. 1980'lerde, gevşek örgütlenme ve daha fazla bilinçlendirici grup şeklinde çalışmalar, 1990'ların kamu politikalarına aktarılmaya çalışılmıştır. 1980'lerde feminist hareketin kampanyaları, özellikle feminist olsun ya da olmasın, halkın desteği olsun ya da olmasın, kadınların desteğini almıştır. 1990'lar, muhalefetin geriye gittiği, sokakların boşaltıldığı ve siyasi dönem muhaliflerin belirlediği bir dönemdi. Feminizm 90'lı yıllarda büyük bir şehir hareketi olmaktan uzaklaşmış ve Antalya, Gaziantep, Diyarbakır, Mersin, Eskişehir ve Adana'da örgütlenmiştir. 1990'lı yıllarda proje feminizmi olarak bilinen tarz tüm dünyada yaygınlaşmıştır. Proje feminizmin yayılmasını kolaylaştırmış ve feminist hareketin siyasi içeriğinin 90'lı yıllarda azalmasına neden olmuştur. 1980-1990 yılları arasında Türkiye'de cinsiyetten kadına yönelik varoluşsal sorunların tartışıldığı ve kadınlık anlamını netleştiren, feminizmin sosyal bir proje olarak tartışıldığı bir dönem yarattığı söylenebilmektedir. Türkiye'deki farklı sosyal ve siyasal kadın gruplarında, kadın hakları söyleminde ortak bir tartışma konusu oluşturmayı feminist hareketler başarmıştır. Bu nedenle, toplumsal hareketler açısından, farklı kesimlerdeki kadınların birbirlerine yaklaşımları ve devlete karşı sivil örgütlerle dayanışma içinde olmaları söz konusu olmuştur²⁰³.

3.4.1 Türkiye'de Kadınların Siyasete Katılımlarının Tarihi Arka Planı

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra kadınların seçilmesi ve seçilecek hakların verilmesi nedenleri; Osmanlı döneminin son yüzyılındaki kadınların mücadelesi, toplumda Tanzimat Fermanı ve cumhuriyet döneminde siyasi iktidarın sahip olduğu çıkarlarıyla beraber başlayan Batı tarzı modernleşme süreci bu

²⁰³ Doğan, a.g.e.,46-47.

haklarla ilişkilendirilmektedir. Buna paralel olarak, diktatörlük suçlamalarının kadınlara siyasi katılım hakkı tanınan dönemden hemen önce Mustafa Kemal Atatürk'e yönlendirildiğini ve bu nedenle Atatürk'e karşı bu suçlamaların kadın haklarına ılımlı olması ve hak vermesi konusunda etkili olduğunu söylenmiştir. Amerika, Avrupa ve Asya'daki kadınların çoğunun henüz bir kazanımlarının olmadığı da bilinmektedir. Öte yandan, 17 Şubat 1926'da Cumhuriyet'in kurulmasından kısa bir zaman sonra, Parlamento, 4 Nisan 1926'da kadınların hukukta erkeklerle eşit olmasını sağlayan bir yasa çıkarmıştır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 10 Aralık 1948'de kabul edildiğini göz önünde bulundurarak, Mustafa Kemal Atatürk'ün kadınlara sadece diktatörlük suçlamaları ile oy kullanma ve seçilme hakkı verdiğini söylemek mümkün değildir.

3.4.2 Türkiye'de Kadınların Siyasal Katılım Durumu

1935 yılında, kadınları içeren ilk seçimlerde, 18 kadın milletvekili ile kadın milletvekili oranı % 4,6 idi. Ancak, bu sayıya veya orana 1999 yılına kadar 64 yıllık dönemde yapılan 13 genel seçimlerde ulaşamamıştır. 1999'da kadınların 23'ü % 4,2 ile meclise girebilmiştir. Bunu takiben, 2002 yılında seçim oranı % 4,4 olan 24 kadın, 2007 seçimlerinde % 9,1 olan 50 kadın ve 2011 seçimlerinde % 14,4 olan 79 kadın parlamentoya vekil olarak girmeyi başarmışlardır. Bu bağlamda, 2011 yılında, ilk kez cumhuriyet tarihindeki % 10'luk oran aşılmıştır. 7 Haziran 2015 seçimlerinde parlamentoya 98 kadın % 17,8 oranla girmeye hak kazanmış, seçim sonucunda hükümet kurulamamıştır. Kasım 2015'te tekrar seçim yapılmış fakat bu sefer de oran azalmış ve meclise % 14,7 oranla 81 kadın girebilmiştir. Seçimlerin yenilendiği göz önüne alındığında, 2015 yılında kadınların sayısının ve oranının en yüksek seviyede olduğu söylenebilmektedir. Kadın ve erkeklerin siyasi katılım açısından eşit haklara sahip olduğunu göz önünde bulundurarak, % 14'lük oran eşitlik açısından çok düşük ve yetersizdir. 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan seçimlerde kadın milletvekili % 17.1 bir dilime yükselmiştir.

Tablo 3.5: Türkiye’de 1935-2015 Arası Kadın Milletvekili Sayısı ve Oranı²⁰⁴

YIL	TOPLAM MİLLETVEKİLİ SAYISI	ERKEK MİLLETVEKİLİ SAYISI	KADIN MİLLETVEKİLİ SAYISI	KADIN MİLLETVEKİLİ ORANI (%)
1935	395	377	18	4,6
1943	435	419	16	3,7
1950	487	484	3	0,6
1954	541	537	4	0,7
1957	610	602	8	1,8
1961	450	447	3	0,7
1965	450	442	8	1,8
1969	450	445	5	1,1
1973	450	444	6	1,3
1977	450	446	4	0,9
1983	399	387	12	3,0
1987	450	444	6	1,3
1991	450	442	8	1,8
1995	550	537	13	2,4
1999	550	527	23	4,2
2002	550	526	24	4,4
2007	550	500	50	9,1
2011	550	471	79	14,4
2015- Haz.	550	452	98	17,8
2015- Kas.	550	469	81	14,7
2018- Haz.	590	488	102	17,29

²⁰⁴ Tüik, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1061, (Erişim Tarihi 09.02.2019)

Tablo 3.6: 1999-2004 Yılları Arası Yerel Seçimlerde Kadınların Sayısı ve Oranı²⁰⁵

	TOPLAM SAYI	KADIN SAYISI	KADIN ORANI
1999 YILI YEREL SEÇİMLERİ			
Belediye Başkanı	3.216	20	% 0,6
Belediye Meclisi Üy.	34.084	541	% 1,6
İl Genel Meclis Üy.	3.122	44	% 1,4
2004 YILI YEREL SEÇİMLERİ			
Belediye Başkanı	3.225	18	% 0,8
Belediye Meclisi Üy.	34.447	817	% 2,37
İl Genel Meclis Üy.	3.208	57	% 1,78
2009 YILI YEREL SEÇİMLERİ			
Belediye Başkanı	2.948	26	% 0,8
Belediye Meclisi Üy.	31.790	1.340	% 4,2
İl Genel Meclis Üy.	3.379	110	% 3,2
2014 YILI YEREL SEÇİMLERİ			
Belediye Başkanı	1.396	40	% 2,8
Belediye Meclisi Üy.	20.498	2.198	% 10,7
İl Genel Meclis Üy.	1.251	60	% 4,7

Tablo 3.5'e bakıldığı zaman 1943 yılındaki seçimlerden 1999 yılındaki seçimlere kadar kadın milletvekili oranı %3 üzerine çıkmamış olduğu, genellikle %1-2 arasında gidip gelmiş, hatta bazı seçimlerde %1'in bile altına düştüğü görülmektedir.

Tablo 3.6'da 1999 yerel seçimlerinden 2014 yılı yerel seçimlerine belediye başkanı oranında %1.8 oranında artış olduğu görülmekle beraber bu sonuç halen düşük olarak nitelendirilmektedir.

²⁰⁵ Hasan Yaylı, Gülçin Eroğlu, "Yerel Katılım Bağlamında Türkiye'de Kadın Temsili", **International Journal of Science Culture and Sport**(3), 2015, s.504

Belediye meclisi üyeliği ise 1999 yılındaki seçimlerden 2014 yılına kadar %9,1 artmış, bu artışın devam etmesi kadınların siyasetteki rolü açısından oldukça pozitif bir ilerleme olacaktır.

İl genel meclisi üyeliği 1999 yerel seçimlerinden 2014 yerel seçimlerine %3,4 artmıştır ve bu artış beklendiği gibi pozitif bir sonuç olmamakla beraber oldukça düşük bir orandır.

Tablo 3.7: Türkiye’de Yerel Seçimlerde Seçilen Kadınların Sayısı ve Oranı²⁰⁶

TÜRÜ	ERKEK	ERKEK ORANI (%)	KADIN	KADIN ORANI (%)	TOPLAM
Büyükşehir Belediye Başkanı	27	90,00	3	10,00	30
Büyükşehir İlçe Belediye Başkanı	496	95,57	23	4,43	519
Belediye Meclis Üyesi	18.300	89,28	2.198	10,72	20,498
İl Belediye Başkanı	50	98,04	1	1,96	51
İlçe ve Belde Belediye Başkanı	784	98,37	13	1,63	797
İl Genel Meclis Üyesi	1.191	95,20	60	4,80	1.251
Köy Muhtarı	18.085	99,68	58	0,32	18.143
Mahalle Muhtarı	31.013	98,03	622	1,97	31.635
Köy İhtiyar Meclisi Üyesi	79.689	98,75	1.007	1,25	80.696
Mahalle İhtiyar Heyeti Üyesi	134.362	97,52	3.419	2,48	137.781

Tablo 3.7’de görüldüğü üzere Belediye Meclisi Üyeliği haricinde bütün organlarda erkek katılımı %90 üzerindedir. Kadınlar açısından bakıldığında zaman zaman temsil düzeyi oldukça düşüktür. En yüksek oran % 10,72 olmakla beraber, Belediye Meclis Üyeliği ve Büyükşehir Belediye Başkanlığı %10 sınırı ile bunu takip etmektedir.

²⁰⁶2015 Yılı Mahalli İdareler Genel Faaliyet Raporu, [http://www.migm.gov.tr/kurumlar/migm.gov.tr/YAYINLAR/FAAL%C4%B0YET%20RAPORLARI/2015 MAHALLI IDARELER GENEL FAALİYET RAPORU.pdf](http://www.migm.gov.tr/kurumlar/migm.gov.tr/YAYINLAR/FAAL%C4%B0YET%20RAPORLARI/2015%20MAHALLI%20IDARELER%20GENEL%20FAALİYET%20RAPORU.pdf), (Erişim Tarihi: 22.03.2019)

Tablo 3.8: Toplumun Kadınların Siyasetteki Yerine İlişkin Algısı²⁰⁷

	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	Pozitif Değerler Toplamı
Kadın hakları konusuna kadın siyasetçilerce öncelik verilmelidir.	25,8	47,0	20,5	4,4	2,3	72,8
Kadınların siyasete katılması toplumda pozitif etki uyandırır.	21,7	43,3	26,8	6,6	1,6	65,0
Siyasi partilerde daha çok kadın olmalıdır.	22,2	36,5	29,2	10,0	2,2	58,7
Kadına yönelik şiddetin azalması için kadınların siyasete katılımı artırılabilir.	20,6	34,3	32,1	9,3	3,7	54,9
Politika erkek işidir.	9,1	18,8	27,1	24,8	20,3	27,9

2016 Yılında Kadir Has Üniversitesi Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma Merkezi tarafından "Türkiye'de Kadın Cinsiyeti ve Kadın Çalışmalarının Algılanması 2016" çalışması yapılmıştır. Türkiye'nin 26 il kapsamında yapılan bu anket uygulamasında yüz yüze görüşülerek 1.200 kişiyle görüşme yapılmıştır. Araştırma kapsamında % 50 kadına, % 50 erkeğe kadınların siyasal katılımıyla ilgili çeşitli ifadelerle görüşleri sorulmuştur.

Tablo 3.8'de görüldüğü gibi, katılımcıların % 72,8'i kadın politikacıların kadın haklarına öncelik vermesi gerektiği görüşünü desteklemektedir. Yine, katılımcıların % 65'i kadınların siyasete katılımının toplumu olumlu yönde etkilediğini bildirmiştir. Ankete katılanların % 58,7'si siyasi partide daha fazla kadın politikacı olması gerektiğini söylemektedir. Bununla beraber, ankete katılanların % 54,9'u, kadınların

²⁰⁷ Kadir Has Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma Merkezi, 2016, s.26

siyasete katılımı arttıkça, kadına yönelik şiddetin azalacağına, % 27,9'u da politikanın sadece erkeklerin işi olduğuna inanmaktadır.

Kadınların siyasi alanda düşük temsilleri, Türkiye'de de birçok ülkede olduğu gibi söz konusu olmaktadır. Bu bir sorun gibi düşünülmediği sürece, kadınlar ve erkekler arasında gerekli temsil dengesini sağlamak uzun zaman alacaktır. Yetersiz ve dengesiz temsil probleminin üstesinden gelmek için, hem bireysel kadınlar hem de içinde yaşadıkları toplum birlikte hareket etmeli ve çözüm odaklı bir plana girmelidir.

3.4.3 Siyasette Etkin Olan Kadınlara Türkiye'den Örnekler

Türkiye'de kadınların siyaset alanındaki etkilerini incelerken, başarı elde etmiş öncü kadınlara odaklanılmıştır. Bu çalışma kapsamında, Behice Boran, Türkan Akyol, İmren Aykut, Tansu Çiller ve Müfide İlhan incelenmiştir.

Behice Boran, 1910 yılında, tahıl ticareti ile uğraşan Sadık Bey ve Mahire Hanım'ın kızı olarak Bursa'da dünyaya gelmiştir. İlkokul öğrenimine Bursa'da başlamış ancak Yunanlılar Bursa'ya girdiğinde İstanbul'a göç etmek zorunda kalmıştır. Babası okuryazar bir insan olup, çocuklarının yabancı dil eğitimi almalarına oldukça fazla önem vermiştir. Bu yüzden, Fransız okulunda eğitimine devam etmiş, bu okulun kapanmış olması sebebiyle, şu an Robert Kolej adlı Amerikan Kız Koleji'ne girmiştir. Sırasıyla 1927 ve 1931'de ortaokuldan ve sonra da liseden mezun olan ilk Türk kız öğrencisi olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nde 1939'da Michigan Üniversitesi'nde burslu öğrenci olarak eğitime ve hayatına devam etmiştir. Sosyoloji doktorasını tamamladıktan sonra Türkiye'ye dönmüş, Ankara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünde doçentlik görevini yapmıştır. Nevzat Hatko ile 1946 senesinde evlenmiş olan Boran, siyasi görüşü sebebi ile 1948'de üniversiteden uzaklaştırma almıştır. Kore'ye Barışseverler Cemiyeti'nin asker göndermesini kınayan bir bildiri yayınlaması üzerine 15 ay hapis cezasına çarptırılmıştır²⁰⁸.

1962'de Boran, Türkiye İşçi Partisi (TİP)'ne girmiş ve 1965'te seçimlerinde, Urfa milletvekili olarak parlamentoya girmiştir. O sırada TİP'in başkanı olan Mehmet Ali Aybar'a karşı durmuş, 1970 parti toplantısında TİP başkanı olarak seçilmiştir. 12

²⁰⁸ Köse Marduç, **a.g.e.**, s. 41.

Mart 1970 tarihinde, 15 yıl hapis cezasına çarptırılmış ve bunun üzerine partisi kapatılmıştır. 1974'te açıklanan genel af'a serbest bırakıldıktan sonra, 1975'te arkadaşlarıyla birlikte TİP'i kurmuş ve tekrar başkan olmuştur. Bu sefer yine 12 Eylül 1980 tarihli darbeyle, TİP tekrar kapatılmış, Behice Boran kısa bir süre gözaltına alınmış ve daha sonra da yurt dışına çıkmıştır.

Müfide İlhan, 1911 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. 1946'da Türkiye çok partili döneme geçmiş, o dönemde de İlhan, Mersin'e yerleşmiştir. Demokrat Parti'nin kurulması üzerine üye aramalarına başlanmış ve bu doğrultuda Müfide İlhan'a katılması için teklifte bulunulmuştur. 1950 yerel seçimlerinde, Demokrat Parti'den (DP) İlhan, Mersin Belediye Meclisi üyeliğine seçilmiştir. O sırada belediye başkanları seçilen belediye meclis üyeleri arasından seçiliyordu, böylelikle Türkiye parlamentosunda yapılan seçimlerde ilk belediye başkanı olarak seçilmiştir. Belediye Başkanlığı görevinde Mersin'e önemli hizmetler vermiş, iki yıl boyunca hizmet vermeye devam etmiş fakat Cumhuriyet ilkelerine uygun bir partisinin olmaması sebebiyle Aralık 1951'de görevinden istifa etmiştir. İstifasından sonra birtakım siyasi derneklerde ve sivil toplum kuruluşlarında çalışmıştır. Türkiye'nin siyasi yaşamındaki ilk kadın il belediye başkanı Müfide İlhan, kadınların politikaya katılımında öncü olan bir figür olmuştur²⁰⁹.

Türkan Akyol, 1929 yılında İstanbul'da doğmuştur. Ankara Üniversitesi'nden mezun olduktan sonra 1953'de doktor, 1969'da profesör olmuş ve Ankara Üniversitesi Rektörü ve 18. İzmir Milletvekili olarak görev yapmıştır. 19 Mart 1971'de bağımsız bir milletvekili olan Nihat Erim tarafından 19 Mart 1971'de kurulan 33. Hükümet'te Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı olarak atanmıştır. Bu yönde Türkiye Cumhuriyeti "ilk kadın bakan" unvanını kazanmış olan Akyol, bakanlıktan ayrılmasının ardından akademisyenlik görevine devam ettikten sonra 1980 yılında Ankara Üniversitesi Rektörü olmuş, ardından 1982 yılında emekli olmuş ve 1983'te Sosyal Demokrat Parti genel başkan yardımcılığı görevini almıştır. Partisinin Halk Partisi ile birleşmesinden sonra kurulan Sosyal Demokrat Halkçı Parti'nin bir üyesi olarak göreve devam

²⁰⁹ Kudret Ünal, **Müfide İlhan Türkiye'nin İlk Kadın İl Belediye Başkanı**, Özgür Yayıncılık, Mersin, 2013, s. 42

etmiştir. 1987 yılında milletvekili olarak seçilen Akyol 1993 yılında Tansu Çiller tarafından kurulan 50. hükümette SHP tarafından Devlet Bakanı olarak atanmıştır²¹⁰.

Tansu Çiller, 1943'de İstanbul'da doğmuştur. Boğaziçi Üniversitesi İktisat Bölümünden mezun olduktan sonra, doktora derecesini Connecticut Üniversitesi'nden almış ve 1978 yılında doçent, 1983 yılında da iktisat profesörü olmuştur. Doğru Yol Partisi'nden 1990 yılında siyasete girmiş, daha düşük seviyelerden geçmeden ve siyasi deneyim sahibi olmadan parti liderliğine yükselmiştir.

Çiller, 1991 seçimlerinde İstanbul milletvekili olmuş, Başbakan Süleyman Demirel tarafından Sosyal Demokrat Halk Partisi ile kurulan koalisyon hükümeti içerisinde Ekonomi Bakanı olarak atanmıştır. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın ani ölümünün ardından Başbakan Süleyman Demirel cumhurbaşkanı seçilmiş ve bu yüzden başbakanlık görevinden istifa etmiştir. 13 Haziran 1993 tarihinde izleyen DYP lideri Tansu Çiller, DYP genel başkanı olmuş ve sonrasında "Türkiye'nin ilk kadın başbakanı" statüsünü kazanmıştır.

1993-1996 arası 3 yıllık dönemde, üç hükümette başbakanlık görevi yapmış olan Çiller, sonraki koalisyonda Dışişleri Bakanı olmuş, 2002 seçimlerinde partisinin barajın altında kalmasından dolayı istifasını vermiş ve böylece siyasetteki aktif rolünü tamamen bitirmiştir²¹¹.

Bu isimlerin ortak özelliği Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk olmayı başarmış, çok iyi bir eğitim almış, siyasi sahnede görünür olmayı başarmış olmalarıdır. Erkeklerle ilgili siyaset arenasında var olabilmek için geride başlayan bu güçlü kadınların, daha fazla çaba sarf etmeleri sayesinde şanslarını artırdıkları söylenebilir.

3.4.4 Türkiye’de Kadınların Siyasal Katılımını Etkileyen Faktörler

Cinsiyet rollerini; Türk kadınlarını hem ulusal hem de yerel manada engelleyen bir faktör olması, buna ek olarak kadınların bekledikleri desteği alamamaları,

²¹⁰ Dulum, **a.g.e.**, s. 45.

²¹¹ Özbudun, **a.g.e.**, s. 11.

erkeklerin siyasi partilerde egemen olmaları, sosyo-ekonomik yönden kadınların yetersiz oluşu vb. şekilde açıklamak mümkündür²¹².

Daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi, tarihsel süreçte kadınlar ve erkekler arasında cinsiyet temelli bir işbölümü ortaya çıkmış ve böylece kadınlar kamusal hayattan ve ticari yaşamdan uzaklaşmış, politika ve ticaret konularına erkek egemenliği hâkim olmuştur. Türk toplumunda, Anadolu Selçukluları döneminden başlayarak, özellikle de Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselişinden sonra, Türk kadınları, Bizans, Arap ve İran kültürlerinin etkisiyle, kamu hayatında görünememiştir. Her ne kadar modernleşme, kurtuluş ve toplumsal eşitlik süreci Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde ve cumhuriyetin kuruluşunda ortaya çıkmış olsa da, iş bölümü ile iş bölümü konusunda kadın ve erkek arasındaki mesafe hala oldukça yüksektir. Bugün Türk kadınları hala ev işlerinden sorumluyken, erkeklerin kendilerini kamusal yaşamda gösterme olasılıkları daha yüksektir ve ticaret, üretim ve siyasi faaliyetlerde daha fazla rol almaktadırlar. Bununla birlikte, ailede baskın olan da erkektir. Kadınların ev içinde daha düşük bir konumda olmalarının yanı sıra kamusal yaşamda düşük bir faaliyet seviyesine sahip olmaları, kadınların sosyal, ekonomik ve politik hayata yeterince katılmamasına neden olmaktadır²¹³.

Siyasal sistemde olduğu gibi siyasi partiler de erkek egemen bir yapıya sahiptir, ancak bu partilerin kadınlar ve erkekler arasındaki eşitlik ve kadınların sorunlarına verdikleri önem derecesi hakkındaki görüşleri kadınların siyasi katılımını etkileyen bir faktördür. Siyasi partilerin, kadınları yalnızca bir seçmen olarak algıladıklarını ve seçim sürecinde yürütülen siyasi kampanyalarda kadınların sorunları üzerinde çalıştıklarını daha sonra ise arka plana atıldığı belirtilmektedir. Bu nedenle KA-DER (2002), siyasal parti pozisyonlarındaki kadınların, siyasete katılım düzeyini artırmak için güçlendirilmesi gerektiğini ve bu kadınların partilerin karar vericilerinde etkili olmasının gerekliliğini savunmaktadır²¹⁴.

Çeşitli baskı gruplarının, özellikle sivil toplum kuruluşlarının özellikle siyasi kurumlar üzerinde önemli etkileri vardır. Bu bakımdan, kadınların bu baskı

²¹² Aslan, a.g.e., s. 61.

²¹³ Ünal, a.g.e., s. 48.

²¹⁴ KADER, Hakkımızda, <http://ka-der.org.tr/hakkimizda/>, (Erişim Tarihi: 10.03.2019)

gruplarında aktif olmaları önemlidir, ancak kadınların bu baskı gruplarına katılım düzeyleri yeterli değildir. Bu bağlamda, kadınlar politik süreçlere katılmamaktadır. Ülkemizde kadınların daha çok yardım ve dayanışma amaçlı sivil toplum kuruluşlarında çalıştığı görülmektedir. Bu, evdeki kadınların rolleriyle aynı doğrultudadır. Kadınların yardım ve dayanışma organizasyonlarına katılımının temel nedeni, topluma yararlı olduklarını kanıtlamaktır. Ülkemizdeki siyasi partilerin kadın kollarının etkin bir şekilde çalışamamaları, kadınların siyasete katılımında olumsuz bir etkidir. Her siyasi partide var olmasına rağmen, kadın kollarının genel olarak parti idareleri tarafından arka plana atıldığı görülmektedir²¹⁵.

Kadınlar, ülkemizde geleneksel olarak sosyo-ekonomik alanda erkeklerin çok gerisindedir. Türkiye'de kadınların çalışma alanı içinde yer almaları ve işgücüne katılımları dünya ortalamasının altında yer almaktadır. Kadınların siyasete katılımlarını olumsuz etkileyen bir diğer nokta da onların yetersiz ve eksik bir biçimde sosyo-ekonomik alanda temsil edilmeleridir.

Dünya nüfusunun yarısı kadınlardan oluşmaktadır ve toplumların ilerlemesinde kilit aktörlerdir. Ancak, kadınların ekonomik hayata katılımı ve sosyal ve ekonomik gelişmeden kendilerine olumlu pay çıkarıp bundan faydalanma düzeyleri, nüfusları ile doğrudan orantılı değildir.

Kadınlar nüfusumuzun yarısını oluşturmakta ve 1950'lerden bu yana çalışma hayatına katılmaktadırlar. Dünyanın geri kalanında olduğu gibi, ülkemizde de sanayileşme ile birlikte kadınların çalışma hayatına katılımı da artmıştır. Ancak, kadınların iş hayatına katılımı henüz istenen düzeye ulaşmamıştır. 2011 Yılı Nüfus Kayıt Anketi sonuçlara göre, Türkiye'de % 47,5 işgücüne katılım oranı 15 yaş üzeri için geçerli olmakla birlikte, erkeklerde bu oran % 69,2 ve kadınlarda % 25,9 olarak gerçekleşmiştir. 2012 yılında bu oran % 29,5, 2013 yılında ise % 31,8 olarak gerçekleşmiştir. Bu göstergeler ile Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ülkedeki kadın istihdamında en son sırada Türkiye yer almaktadır. Meksika'da kadınların istihdamı, Türkiye'ye % 47,8 ile en yakın ülke iken, OECD ülkelerinin

²¹⁵ Aslan, a.g.e., s. 62.

ortalaması % 62,3'dür²¹⁶. 2018 yılında 72,5 işgücüne katılım oranı 15 yaş üzeri için geçerli olmakla birlikte, erkeklerde bu oran % 72,5 ve kadınlarda % 33,6 olarak gerçekleşmiştir²¹⁷.

Türkiye'de kadınların istihdamının olduğu sektörlerle bakıldığında, kadınların yaklaşık % 80'inden fazlasının tarım ve hizmet sektörlerinde olduğu gözlemlenmektedir. Diğer idari unsurlara sahip sektörlerin küçük bir yüzdesine sahip olmaları, kadınların sosyoekonomik açıdan çok geride olduklarının bir başka göstergesidir. Bu durumun bir sonucu olarak, ekonomik ve sosyal güce sahipliği düşük seviyede olan kadınların siyasette aktif olmasını beklemek gerçekçi olmamaktadır.

Kotalar, birçok ülkede, özellikle gelişmiş ülkelerde, siyasal alanda pozitif bir ayrımcılık olarak uygulanmaktadır. Öncelikle, kota uygulaması Kuzey Avrupa ülkelerindeki siyasi partilerde başlamış ve böylece siyasal alanda temsilinin belirli bir seviye üstündeki siyasal alanda olmasını sağlamıştır. Kuzey Avrupa ülkelerindeki kadınların % 30 ila % 40'ına, hem tarafların karar alma mekanizmaları hem de adayların yerel ve ulusal seçimlerde temsil edilmeleri için geliştirilen bu kotanın uygulanması yoluyla siyasi teklifler verilmiştir. Ancak ülkemiz açısından bakıldığında kota uygulamasının çok başarılı olmadığı ve kadınların bu yöndeki politik katılımının oldukça düşük olduğu görülmektedir²¹⁸.

Din meselelerinin Türk kadınlarının siyasal katılımlarında önemli bir faktör olduğu görülmektedir. Ancak, 1980'lerde başlayan liberalleşme ile birlikte kadınların siyasal alanda daha fazla görülür olduğu ve muhafazakâr siyasi partilerin özellikle kadınların siyasetteki görünürlüğünü etkilediği de savunulmaktadır. 1980'lerde ve 1990'larda muhafazakâr partilerde çalışan kadınlar, halkın kapılarına giderek partileri için oy kazanmaya ve İslami düşüncülerin karşısındaki kadınların kamusal alanlarından uzaklaşma görüşünden çıkarak onları siyasette daha görünür kılmaya

²¹⁶ T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, "Kalkınmada Anahtar Verimlilik", <https://anahtar.sanayi.gov.tr/tr/news/kadinlarin-ekonomideki-yeri-ve-onemi/1968>, (Erişim Tarihi: 11.03.2019)

²¹⁷ Füsün Yenilmez, "Türkiye'de İşgücüne Katılma Oranı-İşsizlik Oranı İlişkisi: Cinsiyet ve Eğitim Düzeyine Dayalı Bir Analiz", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt.13, Sayı.2, ss. 55,76

²¹⁸ Fatma Jale Aslan, Siyasal Katılım Sürecinde Kadınlar: İsveç ve Türkiye Örneği, **Yüksek Lisans Tezi**, Karadeniz Teknik Üniversitesi SBE, Trabzon, 2012, s. 85

başlamışlardır. 2002 sonrası muhafazakâr görüşlere sahip kadınlar ve diğer partiler kadınlara daha fazla önem vermiş ve kadınların siyasete katılımı artmıştır. Bununla birlikte, bu artış geçmişe kıyasla olumlu bir gelişme olarak görülse de, bugün hala oldukça düşüktür²¹⁹.

3.4.5 Türkiye’de Kadın Haklarını Destekleyen Sivil Toplum Örgütleri

Türkiye'deki kadın hareketinin tarihi aslında Osmanlı dönemine uzanmaktadır. Tanzimat Dönemi ile kadınlar, 1870'lerden itibaren, kamusal alanda eşit haklara sahip olma hakkını söyleme hakkı, öğrenim hakkı, iş hayatında yer alma hakkı, aile içinde saygın olma hakkı gibi çeşitli haklar arama girişimi göstermişlerdir. Cumhuriyet’in ilanı ile daha büyük bir mücadele başlatan kadınlar, önce kadın siyasi partisi oluşturmak istemiş, ancak bu talebin hükümet tarafından reddedilmesi üzere, Türkiye Kadınlar Birliği kurulmuş ve bu kuruluş Cumhuriyet tarihinin ilk kadın sivil toplum kuruluşu olmuştur. Bu birliğin faaliyetlerinin etkisiyle Türk kadınına oy kullanma ve seçilme hakkı verilmiştir. Kadınlar erkeklerle eşit siyasi haklara sahip olduktan sonra, siyasi hayatta eşit temsil problemi söz konusu olmaya başlamıştır. Genel olarak kadınların kamusal alandaki görünürlüğü yeterince artış göstermemiştir.

1980'lerde ve 1990'larda, küreselleşme ve liberalizm döneminde ülkemize yayılan feminist hareket, sivil toplum kavramını güçlendirme, feminist yönelimin bir sonucu olarak artmaya başlamıştır. Kadınlar bu durumdan faydalanırken, bu süreçte bir dizi kadın STK'ları oluşturulmuştur. Bu bağlamda, kadın meselelerinin ve kadınların politikaya katılımının önemi artmıştır. Bu nedenle, 1990'lardan itibaren Türkiye’de toplumsal cinsiyet farkını ortadan kaldırmak, politikaya katılım dâhil olmak üzere hem evde, hem de kamu alanında eşit hale getirmek için çözümler üretmek ve projeler yaratmak amacı ile kadın kuruluşları ve kurumları oluşturulmuştur. Çalışmanın bu bölümünde 1990'lı yıllardan beri kurulan bu yapılar, faaliyet alanları ve gerçekleştirmeyi başardıkları faaliyetler anlatılacaktır²²⁰.

²¹⁹ Yenilmez, a.g.e., s. 59.

²²⁰ Öztürk, a.g.e., s. 101.

3.4.5.1 KA-DER (Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği)

Kadınların ve erkeklerin her alanda eşit temsilini savunan KADER, kadın ve erkek eşitliği, toplum ve bireylerle ilgili kararların alındığı seçimler ve atamalar yoluyla oluşturulan tüm karar alma mekanizmalarında demokrasinin bir gereği olduğuna inanmaktadır. Özellikle siyasete katılım, 1997 yılında kurulan Türkiye'de var olan eşitsizliği ortadan kaldırmak için önemlidir. KADER, kadınların bu yönde karar vermedeki temsilini arttırma konularında çalışmalar yürütmektedir. Bununla beraber, KADER, kadınlara yönelik siyasette eşit temsilin bir sonucu olarak kadın ve erkeklerin diğer tüm alanlarda eşit olacağına inanmaktadır. KADER genel olarak şunları amaçlamaktadır²²¹;

- Politik ve sosyal hayatta kadın erkek eşitliği konusunda bilincin artırılması,
- Hukuksal ve kültürel tüm engellerin kaldırılarak kadınların siyasete katılımını artırmak,
- Karar alma mekanizmalarında kadınlara yönelik temsil eşitliği sağlamak amacıyla uygulanan bütün süresiz politikaların yasal ve politik yaşamda kalıcı olmasını sağlamak,
- Kadınlar için kullanılan ayrımcılığa dair tüm ifadelerin yasal düzenlemeler içinden kaldırılması,
- Kadınların tüm haklarının ve özgürlüklerinin güvence altına alınarak korunması,
- Siyasal hayatta aktif rol alan kadınların daha adaylıklarını koymaları ve daha ön planda olmaları için teşviki,
- Siyasi partiler içinde yer alanlar için daha çok eğitim çalışması vb. girişimlerde bulunulması.

²²¹ KADER, Hakkımızda, <http://ka-der.org.tr/hakkimizda/>, (Erişim Tarihi: 10.03.2019)

KADER'in gerçekleştirdiği birtakım projeler mevcuttur. Bu projeler şu şekilde sıralanabilir²²²:

- *Kadın Siyaset Okulları*: Bu bağlamda, 2003 ve 2015 yılları arasında Parlamentoda temsil edilen ve temsil edilmeyen çeşitli 12 siyasi partiden 250 kadın siyasetçinin katkıda bulunarak destek vermiş olduğu siyasi okul programları düzenlenmiştir. 1642 kadın siyasetçi bu okul programlarına katılmıştır. Bahsi geçen tarihler arasında yapılan seçimlerde, kadın aday sayısı ve seçilen aday sayısı incelenmiştir. Ayrıca, farklı siyasi partilerden kadınların diğer kadınlarla iletişim kurması ve farklı siyasi ve ideolojik görüşlere sahip kadınların ortak bir paydada bir araya getirilmesi sağlanmıştır. Amaç, kadınların politika konusunda tecrübe kazanmalarını sağlamak ve teorik ve pratik bilgiler vererek tecrübe kazanmaktır.
- *Kadın Yurttaşların ve Aktivistlerin, Seçmen ve Aktif Yurttaşlar Olarak Güçlendirilmesi Projesi*: 2008 yılında başlayan ve 2015 yılına kadar devam eden bu proje, farklı dönemler içinde yapılan seçimlerden önce kadınların güçlendirilmesi, aktif katılımcı olmalarının sağlanması ve uzun vadede siyasete katılmalarının sağlanması gibi amaçlar gütmektedir. Proje, 7 coğrafi bölgede 7 farklı şehirde (Şanlıurfa, Muş, Konya, Antalya, Aydın, Sinop, Çanakkale ve Trabzon) düzenlenen eğitimlerle kısa sürede farklı bölgelerden kadınlara ulaşmayı hedeflemiştir.
- *Yerel Politikacılar İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Projesi*: Kasım 2017'de başlayan bu proje ise farklı siyasi partilerdeki genç kadınları cinsiyet eşitliği hakkında bilgilendirmeyi, yerel politika için bir cinsiyet uzmanı havuzu oluşturmayı ve bu sorunun yerel belediyelerin gündemine alınmasını sağlamayı amaçlamaktadır.. Bu proje toplam 140 kadına ulaşmayı hedeflemektedir.

²²² KADER, Hakkımızda, <http://ka-der.org.tr/hakkimizda> , (Erişim Tarihi: 10.03.2019)

KADER bu projelerin yanında çeşitli kampanyalar da yapmıştır. Şu şekilde bu kampanyaları sıralamak mümkündür;

Tablo 3.9: KADER'in Gerçekleştirdiği Projeler

YIL	PROJE ADI
2007	Erkek Olmak Şart mı?
2008	Şimdi Aday Olmanın Tam Zamanı
2009	Üçümüz de Aynı Fikirdeyiz
2011	275 Kadın Milletvekili
2013	Kadın Adayları Unutma!
2015	Biz Ne Diyoruz, Siz Ne Anlıyorsunuz!
2017	Evet mi? Hayır mı?

3.4.5.2 KAGİDER (Türkiye Kadın Girişimciler Derneği)

2002 yılında kurulan KAGİDER, girişimcilik yoluyla kadınları ekonomik, politik ve sosyal alanlarda güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, kadın girişimcilerin güçlendirilmesi için eğitim, rehberlik ve mentorluk desteği sağlamaktadır. KAGİDER'in ana amaçları aşağıdaki gibidir²²³;

- Çalışan kadın sayısının artırılması ve bu yönde kadınların desteklenmesi,
- Çalışma hayatına kadınların daha çok dâhil edilmesi ve eğitim almalarının sağlanması
- Yasal altyapıyı destekleyerek kadın girişimciliğinin geliştirilmesi ve finansal kaynaklara erişimi nasıl sağlayacaklarının gösterilmesi,
- Kişisel alanda ve iş hayatında KAGİDER üyelerinin desteklenmesi

²²³ KAGİDER, KAGİDER Hakkında, <http://www.kagider.org/kurumsal/kagider-hakkinda/tarihce>, (Erişim Tarihi: 25.05.2019)

KAGİDER bu amaçları gerçekleştirmek üzere bazı şu projeleri hayata geçirmiştir²²⁴;

- *İşimi Kuruyorum*: 2008 yılından bu yana, iş fikri ile gelen kadınları aydınlatmak ve pratik bilgi vererek iş hayatına dâhil etmek için iş planı yaratma, mülkiyet hakları, satış-pazarlama, teknoloji ve insan kaynakları vb. konularda eğitim verilmektedir.
- *Geleceğin Kadın Liderleri*: 2010 yılında başlayan bu proje, genç kadınları iş hayatına hazırlamak ve mesleki iletişim ağlarını artırarak iş hayatına güçlü başlamalarını sağlamayı amaçlamaktadır. 2010'da Dünya Bankası, 2011'den bu yana da Sanofi'nin mali desteği ile Türkiye'deki üniversite mezunu genç kadınları iş hayatına hazırlamak için kişisel gelişiminde başarı potansiyeline sahip kadınlara sektörel bilgiler gibi konularda eğitimler verilmektedir. Eğitimini tamamlayan kadınlara iş arama sürecinde de destek devam ettirilmektedir.
- *Fırsat Eşitliği Modeli (FEM)*: 2011 yılında başlayan sertifika programı, işe alım, eğitim, kariyer planlama ve gelişim gibi süreçlerdeki eşitsizlikleri tespit etmeyi ve çalışma hayatındaki cinsiyet temelli ayrımcı yaklaşımlara son vermeyi amaçlamaktadır. Dünya Bankası'nın teknik desteğinin belgelendirilmesiyle, Pricewaterhouse Coopers programı (PwC) ve ile Ernst & Young "(EY); bu sertifikayı alan kurumlar, cinsiyet eşitliğine ve kadınların ulusal ve uluslararası kamuoyunda güçlendirilmesine duyarlı olduklarını göstermiştir.
- *Girişimcilikte Önce Kadın Projesi*: Kadınların sosyal ve ekonomik hayattaki varlıklarını artırmak amacıyla T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, Türkiye Vodafone Vakfı ve Türkiye Bilişim Vakfı işbirliğiyle hayata geçirilen Girişimcilikte Önce Kadın Projesi kapsamında KAGİDER, girişimcilik eğitimlerini vermiştir.

²²⁴ KAGİDER, a.g.e <http://www.kagider.org/kurumsal/kagider-hakkinda/tarihce>

- *Proje 15:* 16 Eylül 2018 tarihinde hayata geçirilen proje 15 kapsamında işini yeni kurmuş ve büyütmek için desteğe ihtiyacı var” diyen kadınlara girişimci kampı düzenlenmiş ve kampa katılan kadınların arasından yapılan elemelerde 15 girişimci kadın belirlenmiştir. Belirlene bu 15 kadına; melek yatırımcı desteği, 6 aylık mentorluk desteği ve KADİGER uzmanlarından oluşan danışma desteği programı sağlanmıştır.

KAGİDER yukarıdaki projelerin yanında bir de birtakım araştırmalar yapmıştır. Bu araştırmalar tablo 3.10’daki gibidir.

Tablo 3.10: KAGİDER’in Kadın Girişimciler İçin Yaptığı Araştırmalar

YIL	ARAŞTIRMA ADI
2004-2007	Genç Kadınlar Staj Projesi
2004-2008	Kadın Fonu
2005	Kadın Girişimci Geliştirme Merkezi (KAGİMER)
2005-2006	Su Damlası
2005-2007	Kadından Kadına Köprü Projesi
2006-2007	Avrupa Birliği Yolunda Kadın Projesi
2007-2008	WE- Mentor Projesi
2010-2011	Kars’taki Kızlar İlerliyor
2014	Soma’da Önce Kadın Girişimi ve İşletme Kooperatifi
2014-2015	Turizmde Kadın İstihdamı
2014-2015	Girişimcilikte Önce Kadın Projesi
2014-2015	Proje 15

3.4.5.3 KAMER Vakfı

1994’de başlatılmış olan çalışmalar ile 1997 yılında limited şirket olarak kurulmuş olan KAMER, 2005 yılında vakıf statüsü almıştır. Diyarbakır ve yakınlarına destek amacıyla kurulmuş, bölgedeki kadınların talebi doğrultusunda Doğu ve

Güneydoğu Anadolu’da da faaliyet göstermeye başlamıştır. KAMER, kadınları güçlendirmeye ve kadın örgütlerinin sayısını arttırmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda, KAMER tarafından; kadınların insan hakları konusunda bilinçlendirme çalışmaları, kadın girişimcilik çalışmaları için acil destek programı, erken çocukluk eğitimi çalışmaları, kadın ve çocuk mülteciler için destek faaliyetleri yürütülmektedir. Bu bağlamda, KAMER resmi evlilik ve miras hakkı gibi haklardan faydalanmaları için farkındalıklarını kazanma ve araştırmaya yardımcı olma gibi konuları üstlenmektedir. KAMER’in ana çalışmaları aşağıdaki gibidir²²⁵;

- *Kadının İnsan Hakları İçin Farkındalık Çalışmaları:* Kadınlar ve erkekler ana-baba kurallarına uygun olarak statülerini sorgulamaya devam ederek, bunları değiştirmeye yönelik yöntemler geliştirme direncini göstermek için çeşitli yöntemler geliştirmekte olan çalışmalardır. Bu çalışmalar ev ziyaretleri, salon toplantıları ve farkındalık grupları gibi yöntemler kullanılarak gerçekleştirilmektedir.
- *Acil Destek Programı:* Şiddete maruz kalmış ve kalmakta olan kadınların bunun farkında olarak bundan kurtulmak istemeleri durumunda, ilk ve acil ihtiyaçlarının karşılanması ve gerekli yasal ve psikolojik desteğin sağlanması bu program ile amaçlanmaktadır.
- *Kadın Girişimciliği Çalışmaları:* Grup çalışmalarına dâhil edilerek mevcut statülerinde farklılığa gitmek isteyen kadınlara çalışma, üretim yapma vb. çalışmalarla güçlenmelerini amaçlamaktadır.
- *Erken Çocukluk Dönemi Eğitimi Çalışmaları:* Çocukluk döneminin ayrımcılık yapılmadan, şiddete uğramadan, her şeyi yaşayarak öğrenerek geçmesine teşvik eden ‘Dünyayı Kadınlar Değiştirecek’ projesi ile yöntemler geliştirmekte ve uygulamaya çalışmaktadır.

²²⁵ KAGİDER, a.g.e <http://www.kagider.org/kurumsal/kagider-hakkinda/tarihce>

- *Sığınmacı Kadın ve Çocuklara Destek Çalışmaları:* Ülkenin vatandaşı olsun ya da olmasın herkesin aynı haklara sahip olduğunu savunarak sığınmacı kadın ve çocukları da destekleyen bu çalışma, onlar için de yardımlara aracı olmakta ve çeşitli programlar hazırlamaktadır.
- *Suriyeli Kadınları Güçlendirme Projesi:* Suriye'deki iç savaştan kaçarak Türkiye'ye sığınan ve yıllardır yoksunluğun, ayrımcılığın, nefretin, şiddetin gölgesinde yaşamlarını sürdürmeye çalışan mülteci kadınlar, bu kez bir dayanışma ve güç kazanma hikâyesiyle Kamer vakfı projesinde buluşmuştur.

3.4.5.4 Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu

1976 yılında, toplumun maddi ve manevi kalkınmasına kadınların gelişimi yoluyla katkıda bulunmak ve her türlü yardım ve dayanışmayı sağlamak üzere kurulmuştur. Ayrıca diğer kadın kuruluşları ile koordinasyonunu sağlamak, aynı amaç için çalışan kadın kuruluşlarının federasyona dâhil olmasını sağlamak, anneleri eğiterek daha bilinçli bireyler yetiştirilmesini sağlamak derneğin amaçları arasında yer almaktadır. Çalışan uluslararası dernek ve kuruluşlarla işbirliği yapmak; yayınlar, anketler, sosyolojik araştırmalar, bilimsel araştırmalar yürütmek de derneğin hedeflediği diğer hususlar arasındadır²²⁶.

Federasyona üye derneklerin bazıları;

- Köy Öğretmenleri ile Yardımlaşma ve Dayanışma Dernekleri
- Türk Kadınlar Konseyi Dernekleri Genel Merkez
- Kadının Sosyal Hayatını Araştırma ve İnceleme Dernekleri
- Üniversiteli Kadınlar Dernekleri
- Kadın Haklarını Koruma Dernekleri
- Ankara Kadın Ressamlar Derneği

²²⁶ Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu, <https://www.tukd.org.tr/?cat=82>, (Erişim Tarihi: 25.03.2019)

- Femin & Art Kadın Sanatçılar Derneği
- Ankara Kadın Sağlığı Derneği
- İnşaat ve Kadın Derneği- İVKAD
- Kadın Haklarını Koruma Derneği²²⁷

3.4.5.5 Kadının İnsan Hakları- Yeni Çözümler Derneği

1993 yılında, hem Türkiye'nin hem de dünyanın her iki tarafında kadınların insan haklarını ve eşitliği geliştirmek amacıyla Kadının İnsan Hakları Derneği kurulmuş, uluslararası ve ulusal alanda demokratik, eşitliği destekleyen ve barışçıl bir toplumda kadın ayrımcılığını ortadan kaldırmak için çabalar ortaya koymuştur. Bireysel ve eşit vatandaşların etkin ve yaygın katılımını desteklemektedir. Türkiye'de kadınların insan hakları bilincinin genişlemesine, yıllar içinde bir dizi yasal reformun gerçekleştirilmesine katkıda bulunmuştur. Bu kapsamda derneğin faaliyetleri aşağıdaki gibidir²²⁸.

- *Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı (KİHEP)*: 1993-1996 yıllarında Ankara, İstanbul, Doğu ve Güneydoğu'da Anadolu'da yapılan "Türkiye'de kadınların insan hakları" ve "aile içi şiddet" alan araştırmasında, kadınların yasal hakları hakkında fikirlerinin olmadığı ve Türkiye'deki bağımsız yerel kadın örgütlerinin sayısının yetersiz olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Buna göre, 1995 yılında (KİHEP) geliştirilmiştir. Bu programın temel amacı, kadın hak ve kanunlarını ulusal ve uluslararası düzeyde eğitmek ve eleştirel farkındalık kazandırmaktır.
- *Yerel Örgütlerin Kapasitelerinin Geliştirilmesi*: Kadınların örgütlenme hakkını temel bir sorun olarak görmelerini ve tüm kadınların politikanın her aşamasında yer almasını ve etkin ve bağımsız örgütlenmeler oluşturmasını amaçlamaktadır.

²²⁷ Kuzu, a.g.e., s. 94.

²²⁸ Kadın İnsan Hakları Derneği, <http://www.kadinininsanhaklari.org/>

3.4.5.5 KADEM

Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM) 2013 yılında İstanbul’da kurulmuş, temel hedef olarak; Türkiye’nin ekonomik, sosyal ve siyasal gelişimi için öncelikle kadınların ekonomik, sosyal ve siyasal gelişimine katkı sağlamayı belirlemiştir. Bu hedefler doğrultusunda toplumsal cinsiyet adaletini merkeze alarak, kadının insan hakları ve fırsat eşitliği konusunda toplumda ortak bilinç oluşturulması, başta kadınlar olmak üzere toplumda yaşayan tüm bireylerin temel insan haklarını koruyarak demokrasinin, hukukun üstünlüğünün, temel özgürlüklere saygının geliştirilmesi ve sağlamlaştırması amacıyla çalışmalar yapmaktadır. Bu kapsamda derneğin faaliyetleri aşağıdaki gibidir²²⁹.

- *İşte Eşit Projesi*: Bu proje ile is dünyası, kamu görevlileri, sosyal ortaklar ve akademi temsilcileri ile çalışarak dezavantajlı ve ötekileştirilmiş grupların işgücüne katılımını teşvik etmek amacıyla Türk sivil toplum kuruluşlarının kapasitesini arttırmaktır.
- *Kadın Cezaevlerinde Bulunan Kadınların Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi Kapsamında Bilinçlendirilmesi*: Türkiye’de bulunan 1 açık ve 5 kapalı olmak üzere toplam 6 kadın cezaevinde bulunan kadınların 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karsı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun kapsamında bilgilendirilmeleri, cezaevinde ve sonrasındaki hayatlarında Şiddete maruz kalmaları halinde hak ve sorumlulukları konusunda bilinçli hale gelmelerinin sağlanmasıdır.

²²⁹ Kadın ve Demokrasi Derneği, <http://kadem.org.tr/kadem-projeler/>, (Erişim Tarihi: 25.05.2019)

SONUÇ

Çağımız içinde her alanda değişim ve gelişimler meydana gelmekte ve bununla paralel şekilde yönetim anlayışı da değişmektedir. Yönetimde çağdaşlaşma; yönetenlerin ve yönetilenlerin arasında insani davranışların olmasını, halk ve yönetim arasındaki ilişkilerin sağlam kurulmasını, halkın beklentilerinin karşılanmasını, hizmetlerin beklenildiği gibi verilmesini yani yönetilenlerin hem madden hem de manen memnun edilmesini sağlamaktır.

Yönetime katılma ile bu şartların tamamı gerçekleştirilebilir. Herhangi bir siyasal sisteme üye olan bireylerin, üyesi oldukları sistemin otoritelerinin almakta oldukları yahut aldıkları kararları etkilemek üzere yaptıkları her türlü eyleme katılma denmektedir. Yönetimin en etkin şekilde işlemesini sağlayan en önemli yönetim faktörü yönetime katılma dır.

Yönetime katılma başladığı andan itibaren, yönetilenlerin ana değerlerine hitapta bulunduğu için kendi kendine işler ve koordinein iyi yapılması ile de verimliliği artar. Katılımın sağlanması ve çabaların sonuçlarının doğru yorumlanıp, yönetilmesi oldukça önemli bir husustur. Ortak karar sayısı arttıkça buna paralel yönetimin el ettiği faydalar da artış göstermektedir. Bunun sayesinde de yönetici kendi yetkisini yönetilenlerle paylaşma yoluna giderek güven ortamı yaratacaktır.

Yönetime katılma neredeyse her yerde şahit olduğumuz ve kendimizi içinde bulduğumuz bir konudur. Aileden işletmelere hatta devlet yönetimine kadar dereceleri farklı olsa da yönetime katılma farklı şekillerde söz konusu olmaktadır.

Yönetim ve yönetilenler arasındaki ilişki oldukça eskidir. Eskiden bireyler alınan kararlara katılma konusunda pasif durumdaydı. İktidar, siyasi oluşumlar ve yönetim konusunda bireylerin söz hakkı olmadığı gibi alınan kararlara da itiraz etmeden uymak ve boyun eğmek mecburiyeti vardı. Fakat bir süre sonra bu kural esnetilmeye başlanmış ve birey yavaş yavaş yönetime, siyasal oluşumlara ve iktidara karışmaya, söz hakkı almaya başlamıştır.

Ülkemizde yönetime katılma 1839 yılında yerel düzeyde gelişmeye başlamış, I. Meşrutiyet ve II. Meşrutiyet ile yönetime katılma heyecanı ilk kez yönetilenler

arasında yayılmaya başlamıştır. Seçim, dernek, parti hareketleri ile her şeye boyun eğen halktan ziyade hakkını arayan ve soran bir halk ve birey anlayışı oluşmaya başlamıştır. Cumhuriyet'in ilanından itibaren 1945 yılına değin, yönetime katılma konusu yine de sınırlı bir haldeydi ancak 1945 yılından sonra yönetime katılma konusunda gelişmeler kaydedilmiş çünkü çok partili döneme geçilmiştir.

Tüm bu gelişmeler olurken dünyada ve Türkiye'de kadın arka planda kalmış, eve hapsedilmiş ve yönetimde söz sahibi olamamıştır.

Toplumlar insanlık tarihine göre incelendiği zaman, kadınların ilk çağlardan beri farklı toplumsal yapılar içinde farklı şekillerde algılandığı ve konumlandırıldığı görülmektedir. Hayvanlar, çeşitli enstrümanlar gibi kadınlarında ilkel çağlarda satın alınan ve satılan nesneler gibi görüldüğü, haklarının erkeklere kıyasla sınırlı olduğu bilinmektedir. Avrupa'daki Rönesans ve Reform hareketlerinin bir sonucu olarak, kadınların statüsü önemli ölçüde değişime uğramamış fakat diğer alanlarda birçok gelişme yaşanmıştır. Avrupalı kadınlar gelişmeleri takip etmiş, erkekler için sağlanan hak ve özgürlüklerin kendilerine verilmesi gerektiğini ve bu konuda ilk kadın örgütlerinin kurulmasını istemiş ve gerçekleştirmişlerdir. Fransız Devrimi'nden sonra, kadınlar haklar ve özgürlükler hakkında bilinçli bir mücadele sergilemeye başlamış; Sanayi Devrimi ile beraber kadınlar fabrikalarda işçi olarak çalışmaya başlamış ve kamusal alandaki görünürlüğü arttırmıştır. Yirminci yüzyılda kadınlar mücadelelerinin meyvesini kazanmış ve siyasette yer almayı başarmışlardır.

Türk toplumu açısından bakıldığında kadınların eski zamanlarda daima erkekleri el üstünde tuttıkları ve onlara siyasette dahi yardımcı olduğu görülmektedir. Demokrat ve feminist özellikleri olan eski Türk toplumlarında erkekler ve kadınlar eşit olarak görülmektedir.

751'de Talas Savaşı'ndan sonra Türkler İslam'ı kabul etmiş ve Arap ve Fars kültürleri ile yakın ilişkiler kurmuştur. Pek çok çalışmada, Türklerin, İslam'ı benimseme konusunda kadınlara bakışlarını değiştirdiği yönünde yorumlar bulunmaktadır. Ancak diğer bazı çalışmalarda, İslamiyet'i kabul etmek yerine Anadolu'yu fetheden Türklerin bu bölgeye yerleştikleri ve Arap, İran ve Bizans kültürleriyle iç içe geçtiği belirtilmektedir.

Türk kadınlarının hak ve özgürlüklerini zaman içinde kaybetmeleri, evlerinde hapsedilmeleri ve giderek kamusal alandan uzaklaşmaları, ticari ve ekonomik yaşamları ve siyasi katılımlarının söz konusu olmaması üzerinde birçok etken mevcuttur. Türk toplumunda kadınları ikincil bir konuma itmek, Osmanlı döneminin bitiminin ve durgunluk döneminin başlangıcına denk düşmektedir. Bu döneme kadar yerleşik yaşama geçmiş olan Türk toplumunda kadınların toplumsal rolleri evle sınırlı kalırken, erkekler kamusal alanda daha çok görülmeye başlamış, eski Türk gelenekleri devam etmiş bu durumun tam aksine köylerde yaşayan ve yerleşik yaşamları söz konusu olmayan insanlar arasında iş bölümü gibi bir ayrım yapılmamıştır.

Yerleşik yaşamla yakından temasta bulunan ve Anadolu topraklarına müdahale eden Bizans, Fars ve Arap topluluklarının Türk toplumunun sosyokültürel yapısı üzerinde önemli etkileri olduğu ve Türk toplumunu bir değişim süreci içine soktuğu söylenebilmektedir. Bu değişim sürecinde, egemen ataerkil yapıya sahip Arap, Pers ve Bizans kültürlerinin, Türk toplumunu da ataerkilliğin baskın olduğu bir hale getirdiği ifade edilmektedir. Daha önce İslamiyet'i kabul etseler bile, Arap ve Fars toplumları, kadınlar hakkındaki görüşleri ile Türk kadınlarının hakkındaki görüşlerin de olumsuz etkilenmesine sebep olmuşlardır.

Osmanlı döneminde Tanzimat'la eşitlik ve özgürlük meseleleri öne çıkmaya başlarken, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde bazı kadınlara hak verilmeye başlanmış ve kadınlar evlerinden dışarı çıkmaya başlamışlardır. I. Dünya Savaşı sırasında kadınlar çalışma hayatında sıkça görülmeye başlamıştır buna sebep olarak ise erkeklerin neredeyse tamamı savaşta olması gösterilmektedir.

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra kadınların ekonomik yaşamdaki faaliyetleri artmaya başlamıştır. Yani Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte kadınlar legal, medeni ve iktisadi açıdan erkeklerle eşit olmaya başlamıştır. Tüm tartışmalara ve itirazlara rağmen, kadınlara 1930'da yerel seçimler için ve 1934'de genel seçimler için oy kullanma ve seçilme hakkı verilmiştir. 1935'te yapılan parlamento seçimleri sonucunda 18 kadın parlamentoya girmiştir. Ancak, Atatürk'ün ölümünden sonra kadınların 2000'li yıllara kadar seçilme haklarına yönelik olumlu bir gelişme

olmamıştır. Türkiye'de modernleşme çabasında kadın hakları göz ardı edilmiş ve kadınlar tarafından bu konuda herhangi bir itiraz gelmemiştir.

1960'larda Batı'daki feminist hareketlerin Türkiye'deki etkisi 1980'lerde görülmeye başlamış, 1990'larda hem devlet hem de sivil girişimler tarafından kadınların hem sosyo-ekonomik hayata ve hem de siyasetine katılımının sağlanması ve artırılması amacı ile çeşitli örgütler kurulmuştur ve bugün hala etkinlikleri sürmektedir. Bununla beraber, 1990'larda kadınların birçok siyasi partiye, özellikle de muhafazakâr partilere karıştığı ve partileri için oy toplamak için çok çalıştıkları görülmektedir. Ancak, bu partiler kadınları aday göstermek yerine bu kadınları seçim dönemlerinde kullanmayı tercih etmişlerdir.

2000'lerde yapılan her seçim sonucunda, parlamentodaki kadınların sayısı ve oranı artış göstermiştir. Kadınların parlamentodaki oranının bu dönemde % 10'un üzerinde olması, kadınların siyasete katılımında olumlu bir gelişme olarak görülmektedir, ancak diğer birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeye kıyasla son derece düşüktür ve başarı anlamı taşımamaktadır. Bu nedenle, bu oranın % 50'ye yükseltilmesi, kadın ve erkek eşitliğinde siyasi haklar açısından önemli bir başarı ve ilerleme olacaktır. Bu bağlamda, Türk-İslam toplumunun yapısı, kültürü, gelenekleri hakkında daha etkin bir şekilde bilgi vermek ve daha eşitlikçi bir kadın görüşü oluşturmak için gelecek nesillerimizin eğitim faaliyetlerini planlamak önemlidir. Bununla birlikte, kadınların hem siyasi yaşamda hem de iş yaşamında görünürliğini arttırmak için kurulan sivil toplum kuruluşlarının desteğini artırmak ve daha aktif, etkili programlarla kadınların politika ve çalışma hayatındaki rolünü arttırmak için çalışmak da oldukça önemli bir konudur.

Özetle, kadınların çalışma hayatında, kamusal alanlarda görünmeleri ve siyasal alanda yer almaları için geçmişten günümüze birçok girişimde bulunulduğu, kadınların bilinçlenmesi için pek çok dernek, kuruluş vb. oluşumların var olduğu ve bunların gerçekleşebilmesi için de birtakım faktörlerin etkisinin olduğu görülmektedir. Kadınların siyasette yer almasını etkileyen hemen hemen her şey tüm toplumlarda aynıdır.

KAYNAKÇA

- AKYILMAZ, Gül; İslam ve Osmanlı Hukukunda Kadının Statüsü**, Göksu Ofset Matbaa, Konya, 2000
- AKYÜZ, Ünal; “Siyaset ve Ahlak”, *Yasama Dergisi*, Sayı.11, 2009, ss. 93-129**
- ALKAN, Hüseyin, Zeki Şimşek; “İnternet ve Yönetime Katılım, Potansiyel ve Olasılıklara İlişkin Bir Değerlendirme”, *Türk İdare Dergisi*, Sayı.148, 1998, ss. 173-183**
- ALKAN, Türker; Kadın- Erkek Eşitsizliği Sorunu, 100. Doğum Yılında Atatürk'e Armağan Dizisi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1981
- ALPAR, Erol; “Yönetim Hukukunun Genel İlkeleri”, *Türk İdare Dergisi*, Sayı.384, 1999, ss. 101-157**
- ALTINDAL, Yonca; “Kadının Siyasal Katılımı Bağlamında Partilerin Kadın Kollarının Sosyolojik Açıdan Değerlendirilmesi”, *Yüksek Lisans Tezi*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2007**
- ALTINDAL, Yonca; “Erkeksi Siyasetin Erk’siz Dublörleri”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, Sayı.21, 2009, ss. 251-367**
- ALTINORDU, Fazıl; AİHS’e Göre Ayrımcılık Yasağı ve Türk Hukukundaki Gelişimi**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2012
- ARMAN, Murat, Didem Şerbetçi; “Postkolonyal Feminist Teoride Milliyetçilik: Militarizm ve Savaş Karşıtlığı”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı.14, 2012, ss. 65-83**
- ASLAN, Sacit, Ahmet Yılmaz; “Modernizme Bir Başkaldırı Projesi Olarak Postmodernizm”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt.2, Sayı.2, 2001**
- ASLAN, Fatma Jale; “Siyasal Katılım Sürecinde Kadınlar: İsveç ve Türkiye Örneği”, *Yüksek Lisans Tezi*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2012**
- BERKTAY, Fatmagül; “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye”, *Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları*, İstanbul Bilgi Üniversitesi STK Eğitim ve Araştırma Birimi no.7, 2004**

- BARBER**, Benjamin; **Güçlü Demokrasi**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1995
- BAYHAN**, Vehbi; Beden Sosyolojisi ve Toplumsal Cinsiyet, **Doğu Batı Dergisi**, Cilt. 16, Sayı. 63, 2012, ss. 147-164
- BAYKAL**, Deniz; **Siyasal Katılma: Bir Davranış İncelemesi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1970
- BEBEL**, August; **Kadın ve Sosyalizm**, Toplum Yayınevi, Ankara, 1978
- BELKIS**, Özlem; **Feminist Tiyatro**, Mitos-Boyut Yayınları, İstanbul, 2015
- BEYDOĞAN**, Talha; **Gizlilik, Bilgi Edinme ve Demokrasi**, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul, 1999
- CEM**, Cemil; “Yönetim Biçimleri”, **Amme İdaresi Dergisi**, Sayı.4, 1971, ss. 91-103
- CHAILLOUX**, Dantel; **Amme İdaresi Ders Notları**, Todaie, Ankara, 1962
- ÇAĞLAR**, Nedret; “Kadının Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, Cilt.3, Sayı.4, 2011
- ÇAHA**, Ömer; **Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın**, Vadi Yayınları, Konya, 1996
- ÇELEBİ**, Nilgün; **Kadınlarımızın Cinsiyet Rolü Tutumları**, Sebat Ofset, Konya, 1990
- ÇİFTÇİ**, Orhan; “Temsil, Katılma ve Yerel Demokrasi”, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, Cilt.5, Sayı.6, 1996, ss. 9-10
- ÇİMEN**, Ali; **Tarihi Değiştiren Kadınlar**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2015
- DAVER**, Bülent; **Türkiye’de Siyasal Haklar, Türkiye’de İnsan Hakları**, AÜHF Yayınları, Ankara, 1970
- DEMİR**, Zekiye; “Siyasi Partilerin Kadın Politikalarına Karşı Kadın Tutumu”, **Doktora Tezi**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2002
- DOĞAN**, Selen; “Yönetimde Geleneksel Piramit Anlayışının Sonu: Sıfır Hiyerarşi”, **Türk İdare Dergisi**, Sayı.411, 1996, ss.189-205
- DULUM**, Sibel; “Osmanlı Devleti’nde Kadın Statüsü, Eğitimi ve Çalışma Hayatı (1839-1918)”, **Yüksek Lisans Tezi**, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2006
- DUROĞLU**, Sibel; “Türkiye’de İlk Kadın Milletvekilleri” **Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007

- DURSUN**, Davut, Mustafa Altunoğlu; **Siyaset Bilimi**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2011
- EROĞLU**, Hamza; **İdare Hukuku**, Nadir Yayınları, Ankara, 1985
- EROĞUL**, Cem; **Devlet Yönetimine Katılma Hakkı**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1991
- ERTEKİN**, Yücel; “Çağdaş Yönetim ve Denetim”, **Türk İdare Dergisi**, Sayı.421, 1998, ss. 493-515
- FİŞEK**, Kurthan; **Yönetime Katılma**, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1977
- GÖKSEL**, Burhan; **Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993
- GÖZE**, Ayferi; **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, Beta Yayınları, İstanbul, 2015
- GÖZÜBÜYÜK**, A.Şerif; **Kamu Yönetimi Hukuku**, Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1971
- GÜNEL**, Namık; “2000’li Yılların Eşiğinde Yönetimsel Denetim Sistemine Eleştirel Bir Bakış”, **Türk İdare Dergisi**, Sayı.409, 1995, ss. 17-35
- HEYWOOD**, Andrew; **Siyaset**, Adres Yayınları, Ankara, 2015
- HABERMAS**, Urgan; **Kamusalın Yapısal Dönüşümü**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997
- İŞLER**, Ruhan; “İktisatta Feminizm ve Türkiye Ekonomisinde Kadının Rolü”, **Yüksek Lisans Tezi**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2014
- İZGİ**, Özkan; **İslamiyetten Önce Türk Kadınları**, Türk Kültürü Araştırmaları Yayınları, Ankara, 1975
- KADER**, Hakkımızda, <http://ka-der.org.tr/hakkimizda/>, (Erişim Tarihi: 10.03.2019)
- KADIN İNSAN HAKLARI DERNEĞİ**, <http://www.kadinininsanhaklari.org/>, (Erişim Tarihi: 25.03.2019)
- KAFESOĞLU**, İsmail; **Türk Milli Kültürü**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1977
- KAGİDER**; KAGİDER Hakkında, <http://www.kagider.org/kurumsal/kagider-hakkinda/tarihce>, (Erişim Tarihi: 25.05.2019)

- KAPANI**, Münici; **Politika Bilimine Giriş**, Bilgi Yayınları, İstanbul, 2006
- KİA**, Akkaya Rukiye; “Atina'daki Demokrasiden Ortaçağ'a Kadının Dünyası ve Kadın Filozoflar”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Sayı. 73, 2015, ss. 7
- KIŞLALI**, Ahmet Taner; **Siyasal Sistemler, Siyasal Çatışma ve Uzlaşma**, İmge Kitabevi, Ankara, 2003
- KOZLU**, Deniz; “Modernizm Sonrası Postmodern Hareket İçinde Kadının Yeri”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi**, Sayı.3, 2009, ss. 1-15
- KÖSE**, Marduç Melda; “Uluslararası Belgelerde ve Anayasalarda Hukuksal ve Siyasi Eşitlik Bağlamında Kadın”, **Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2015
- KUTAY**, Cemal; **Yazılmamış Tarihimiz**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 2003
- KUZU**, Burhan; **Türk Anayasa Metinleri ve İlgili Mevzuat**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1994
- MİGM**; 2015 Yılı Mahalli İdareler Genel Faaliyet Raporu, http://www.migm.gov.tr/kurumlar/migm.gov.tr/YAYINLAR/FAAL%C4%B0YET%20RAPORLARI/2015_MAHALLI_IDARELER_GENEL_FAALİYET_RAPORU.pdf, (Erişim Tarihi: 08.03.2019)
- ORTAYLI**, İlber; **Osmanlı'yı Yeniden Keşfetmek**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2006
- ÖNER**, Şerif; “Belediyelerde Yönetime Katılmada Halkla İlişkilerin Rolü ve Önemi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi SBE Dergisi**, Cilt.3, Sayı.2, 2001
- ÖZALP**, İnan, Celil Koparal, Güneş Berberoğlu; **Yönetim Organizasyon II**, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 1996
- ÖZAY**, İlhan; **İkinci Bine Ulaşırken Günışığında Yönetim**, Alfa Yayınları, İstanbul, 1996
- ÖZBUDUN**, Ergun; **Türkiye’de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma**, AÜHF Yayınları, 1975
- ÖZDİCLE**, Celal; **Türkiye’de Amme İdaresi ve İdarede Devrim Yapılanmasını Zorunlu Kılan Nedenler**, Örnek Matbaası, Ankara, 1965
- ÖZTÜRK**, Zeynep; “Uluslararası Siyasette ve Karar Alma Mekanizmalarında Kadın”, **Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Sayı.3, 2012, ss.13

- PEKER, Ömer; Yönetimi Geliştirmenin Sürekliliği**, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1995
- SCOTT, Joan; Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi**, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2007
- SIMON, Wiley, Donald Smithburg, Victora Thompson, Kamu Yönetimi**, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1966
- ŞAHLAN, Gencay; “Bürokratik Sistemlerde Yönetime Katılma Olgusu ve Yapısal Sınırlılıklar”, Amme İdaresi Dergisi**, Cilt.12, Sayı.2, 1979, ss. 19-32
- ŞİMŞEK, Mehmet; Osmanlı Haremi'nin En Kudretli Üç Yüzü** <http://www.yenisafak.com/yenisafakpazar/osmanli-hareminin-en-kudretli-uc-yuzu-393284>, (Erişim Tarihi: 11.03.2019)
- ŞİMŞEK, Şerif; Yönetim ve Organizasyon**, Nadir Yayınları, Konya, 1995
- T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı**, Kalkınmada Anahtar Verimlilik, <https://anahtar.sanayi.gov.tr/tr/news/kadinlarin-ekonomideki-yeri-ve-onemi/1968>, (Erişim Tarihi: 11.03.2019)
- TAŞ, Gün; “Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri”, Akademik Hassasiyetler**, Cilt.3, Sayı.5, 2016, s. 163
- TAŞKIN, Yücel; Siyaset**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014
- TOKGÖZ, Oya; Siyasal Haberleşme ve Kadın**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1979
- TORTOP, Nuri; Kamu Kuruluşlarında Halkla İlişkiler**, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1975
- TURAN, İbrahim; Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**, Der Yayınları, İstanbul, 1987
- TÜİK, Adalet ve Seçim: Seçim Yılına Göre Milletvekili Sayısı**, <http://www.tuik.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 01.03.2019)
- TÜRK, Pelin; “Kadın ve Siyaset İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma; Bursa'da AKP ve CHP Kadın Kolları”, Yüksek Lisans Tezi**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2010
- TÜRKİYE KADIN DERNEKLERİ FEDERASYONU**, <http://www.tukd.org.tr/?cat=82>, (Erişim Tarihi: 25.03.2019)
- UYGUN, Oktay; Devlet Teorisi**, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2015

- ÜNAL**, Kudret; **Müfide İlhan Türkiye'nin İlk Kadın İl Belediye Başkanı**, Özgür Yayıncılık, Mersin, 2013
- VURAL**, Sacide; "Yayın Kurumlarında Yönetime Katılma ve TRT Örneği", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt.22, Sayı.2, 1999, s. 53
- YALÇINDAĞ**, Selçuk; **Belediyelerimiz ve Halkla İlişkileri**, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1996
- YALÇINDAĞ**, Baydemir; "Sivil Toplum Örgütlerinde Kadın Temsiliyeti", **Yüksek Lisans Tezi**, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır, 2009
- YAYLI**, Hasan, Gülçin Eroğlu; "Yerel Katılım Bağlamında Türkiye'de Kadın Temsili", **International Journal of Science Culture and Sport(3)**, 2015, s.504
- YENİLMEZ**, Füsün; "Türkiye'de İşgücüne Katılma Oranı-İşsizlik Oranı İlişkisi: Cinsiyet ve Eğitim Düzeyine Dayalı Bir Analiz", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt.13, Sayı.2, 2018, ss. 55-76
- YILDIRIM**, Selahattin; **Yerel Yönetimler ve Demokrasi**, Toki Yayınları, Ankara, 1993
- ZOGA**, Ergün; **İdarecilik ve Sanatı (Genel Sevk ve İdare Serisi 2)**, Sevk ve İdare Derneği Yayınları, İstanbul, 1970